

ČILE NOČU

ROBERTO BOLANJO

ČILE NOĆU

ROBERTO BOLANJO

Preveo

Igor Marojević

Naslov originala:

Roberto Bolano

NOCTURNO DE CHILE

Copyright © Herederos de Roberto Bolano, 2000

Translation Copyright © 2007 za srpsko izdanje, LAGUNA

Karolini Lopez i Lautaru Bolanju

„Skinite periku.“
Česterton

Sada umirem, ali imam još toliko toga da kažem. Celog života bio sam u miru sa samim sobom. Čutao sam i bio u miru sa sobom. Ali je onda, nedavno i nenadano, prestalo tako da bude krivicom onog ostarelog mladića. Bio sam u miru. Više nisam u miru. Moramo da razjasnimo neke stvari. Tako da ću se osloniti na lakat, podići svoju dostojanstvenu, drhtavu glavu, i po uglovima sećanja potražiću sve što može da me opravda, i odgovoriću na ljagu koju je, samo za jedno munjevito veče, taj ostareli mladić sručio na moje ime. Ili je to barem pokušao. Kao što sam uvek govorio, čovek mora da bude odgovoran. Čovek ima moralnu obavezu da bude odgovoran za svoje postupke, kao i za svoje reči, čak i za svoje ćutanje, jeste, za sopstveno ćutanje da bude odgovoran, jer i tišina seže do neba, i Gospod je čuje, i samo je Gospod razume i sudi o njoj, te stoga: oprezno s Tišinom! Opresno s onim što ste mislili da prećutate! Ja sam spreman da položim račun za sve svoje postupke. Moje ćutanje je bezgrešno. Neka to bude jasno. Ali pre svega, neka to bude jasno Bogu. Sve ostalo je nevažno. Ali Bog nije. Ne znam o čemu govorim. Ponekad kad se oslonim na lakat, sam sebe iznenadim. Snatrim i sanjam u pokušaju da budem u miru sa sobom. Ali ponekad zaboravim sve, čak i sopstveno ime. Zovem se Sebastijan Urutija Lakroa. Moji preci s očeve strane

poreklom su iz Vaskongadasa, ili iz Baskije, ili iz Euskadija, kako se danas govori.¹ S majčine strane potičem iz pitome zemlje Francuske, iz oblasti čiji bi naziv na mom jeziku značio „čovjek na zemlji“ ili možda „čovjek na nogama“, moj francuski je u poslednje vreme, što mi se kraj više bliži, sve manje onakav kakav je bio. Ali još imam snage da se prisetim i da odgovorim na napade tog ostarelog mladića koji je došao na moja vrata i uvredio me, bez najave i bez povoda. Neka to bude jasno. Nije meni cilj da se sukobljavam, niti je to ikada bio, ono za čime tragam jeste mir, kao i odgovornost u postupcima, rečima i tišini. Ja sam razuman čovek. Uvek sam bio razuman čovek. Kada sam imao trinaest godina, osetio sam da me poziva Bog i rešio da upišem bogosloviju. Moj otac se usprotivio. Nije to učinio posebno odlučno, ali usprotivio se. Još se sećam njegove senke kako se lepi za zidove naše kuće, iz prostorije u prostoriju, kao senka neke lasice ili kao jegulja. I sećam se, a ne znam kako uspevam da se setim, ali je izvesno da pamtim osmehe sred noći, osmehe deteta koje sam bio. I sećam se goblena s prizorom lova. I metalnog tanjira na kom je prikazana večera s celom pratećom dekoracijom. I svog osmeha se sećam, i svoga drhtanja. I kroz godinu dana, kao četrnaestogodišnjak, upisao sam se na bogosloviju, a kada sam, mnogo godina kasnije, izašao odatle, majka mi je poljubila ruku, i rekla mi „oče“ ili sam ja pomislio da me je nazvala ocem, i kad sam se zapanjio, i pobunio („majko, ne zovite me ocem, ja sam vaš sin“, ili možda nisam rekao „vaš sin“, nego „sin“), ona je počela da plače ili je plakati počela, a tada sam pomislio da je život samo nastavak nesporazuma koji nas vode konačnoj i jedinjoj istini. I nešto ranije ili nešto kasnije, takoreći

¹ Vaskongadas je jedan od starih naziva za delove Baskije, koji je u Španiji forsiran u doba Franka, kada su prava Baskijaca bila ograničena, a Euskadi je drugi, za koji se pak zalažu baskijski nacionalisti. (Prim. prev.)

danima pre mog zaređivanja ili danima pošto sam se zavetovao, sreo sam Farevela, čuvenog Farevela, ne sećam se tačno gde je to bilo, možda kod njega, došao sam njegovoj kući, mada sam možda hodočastio do Farevelove kancelarije u dnevnim novinama, ili sam ga prvi put video u klubu čiji je bio član, jednog melanholičnog predvečerja, kakva je većina aprilskih noći u Santjago de Čileu, iako su u mojoj duši ptice još pevale a pupoljci se premetali u cveće, kako je rekao jedan pesnik, i tamo je bio Farevel, visok metar i osamdeset, iako je meni izgledao kao dvometraš, obučen u sivo odelo od finog engleskog štofa, ručno pravljenе cipele, svilenu kravatu, belu i onako neumrljanu košulju kakav beše i moj pogled na svet, a nosio je i zlatne manšete, pribadače na kojima sam razaznao neke znake koje nisam hteo da tumačim, ali čija suština mi nipošto nije promakla. Farevel me je pozvao da sednem kraj njega, da mu se sasvim približim, ili me je možda pre toga odveo u svoju biblioteku ili u biblioteku kluba i dok smo razgledali hrbate knjiga počeo je da se nakašlja, a moguće je da me je pri tom motrio krajičkom oka, mada ne mogu da se zakunem, jer nisam skidao pogled s knjiga, a onda je on rekao nešto što nisam razumeo ili je to izvetrilo iz mog sećanja, pa smo ponovo seli, on u fotelju a ja na stolicu, i razgovarali o knjigama, čije smo hrbate upravo razgledali i milovali, ja svojim mladim prstima friškim od bogoslovije, Farevel svojim debelim i već vrlo nakrivljenim prstima, što bi se i očekivalo od tako visokog starca, i pričali smo o knjigama i njihovim autorima, i Farevelov glas bio je kao glas velike grabljivice koja nadleće reke i planine, i doline, i klisurine, izraz je uvek bio onakav kakav je i trebalo da bude, rečenica je kao rukavica prianjala uz ruku njegovog mišljenja. Kada sam mu, s naivnošću ptića, rekao kako želim da budem književni kritičar, kako hoću da nastavim njegovim stopama, da bi čitanje i glasno izražavanje

plodova tog čitanja kroz dobar prozni iskaz najviše ispunilo moje želje, oh, kad sam mu to rekao, Farevel se nasmejao i stavio mi ruku na rame (ruku tešku kao da je uvučena u gvozdenu rukavicu, ili čak još i težu od toga), i potražio moje oči rekavši mi da taj put nije lak. „U ovoj varvarskoj zemlji“, rekao je, „na tom putu ne cvetaju ruže. U ovoj zemljoposjedničkoj državi“, rekao je, „književnost je bedno skrajnuta, i nema nikoga ko bi cenio umeće čitanja.“ A pošto mu ja, kao stidljiva osoba, ništa nisam odgovorio, on me je, primičući svoje lice mom, pitao da li mi je rekao nešto što mi je zasmetalo ili me uvredilo. „Da niste vi slučajno vlasnik nekog poseda, ili je to možda vaš otac?“ „Ne“, rekao sam. „E pa, ja jesam“, rekao je Farevel, „imam posed blizu Čiljana, s malim vinogradom koji daje sasvim solidno vino.“ Odmah me je pozvao da za sledeći vikend dođem na njegov posed, koji je nazvan po jednoj od Uismansovih knjiga, sad se ne sećam po kojoj, možda je to bila *À rebours* ili *Là-bas*, možda je njen naslov čak bio *L'oblat*, moje pamćenje više nije onakvo kakvo je bilo, mislim da je imanje nazvano *Là-bas*, a tako je označeno i vino kuće, i pošto me je pozvao, Farevel je prestao da govori, iako su njegove plave oči i dalje bile uprte u moje, i ja sam prestao da govorim i, nemoćan da izdržim Farevelov prodorni pogled, spustio sam glavu ponizno, kao ranjeni ptic, i zamislio to imanje na kom je književnost put po kojem cvetaju ruže, i gde je umeće čitanja cenjeno, i gde je ukus značajniji od praktičnih potreba i obaveza, a onda sam podigao pogled, i moje oči polaznika bogoslovije susrele su se s Farevelovim okom sokolovim, i nekoliko puta sam klimnuo glavom, rekavši da ću doći, da će mi biti čast da provedem vikend na imanju najznačajnijeg književnog kritičara u Čileu. Početkom tog vikenda, sve u mojoj duši bilo je neizvesnost i metež, nisam znao kako da se obučem, da li da nosim mantiju ili svetovnu odeću: ako se odlučim za ovo drugo, ne bih znao koju garderobu da

odaberem, a odlučim li se za mantiju, mogao bih da ostavim pogrešan utisak. Nisam znao ni šta da ponesem za čitanje u vozu odavde natamo i odande naovamo, možda *Istoriju Italije* za odlazak, možda Farevelovu *Antologiju čileanske poezije* za povratak. Ili možda obrnutim redosledom. A nisam znao ni koje ću pisce da sretnem na u (jer na Farevelovom imanju uvek su bile i njegove zvanice), možda pesnika Uribarenu, autora izvanrednih soneta o religioznim temama, možda Montoju Ejzagirea, tvorca kratke proze prefinjenog stila, možda Baldomera Lisamendija Erasurisa, čuvenog i odlučnog historičara. Sva trojica bili su Farevelovi prijatelji. Međutim, imajući na umu broj Farevelovih prijatelja i neprijatelja, gatati o tome bila bi vrlo maglovita rabota. Došao je dan kada je trebalo da se nađem na njegovom imanju. Sa stanice sam krenuo otežalog srca i, u isti mah, spreman na svaki gorki gutljaj koji mi je Gospod u svojoj mudrosti namenio. Kao da je to bilo danas (uistinu, i bolje nego da je bilo danas), sećam se čileanskih sela i čileanskih krava, s njihovim velikim crnim mrljama (ili belim, zavisi), kako pasu kraj šina. S vremena na vreme, truckanje voza bi me uspavalo. Zatvarao sam oči. Sklopio sam ih onako kako to činim sada. Ali odjednom bih otvorio oči i pred sobom imao pejzaž: raznovrstan, bogat, na trenutke uzbudljiv a na trenutke setan. Kada je voz dospeo u Čiljan, naručio sam taksi koji me je prebacio u seoce po imenu Kerken. Iskrcao me je na mestu koje je trebalo da bude glavni mesni trg, mada nije baš mnogo nalikovalo trgu i bilo je potpuno prazno. Platilo sam vožnju, uzeo prtljag, osmotrio panoramu i tek što sam se okrenuo da nešto pitam taksistu ili da se vratim u automobil i žurno odvezem natrag u Čiljan, a odande u Santjago de Čile, on je otišao bez pozdrava, kao da je ta donekle zloslutna pustoš naglo probudila u njemu praiskonske strahove. Za trenutak sam se i sam uplašio. Stojeći tamo bespomoćno sa svojom torbom s bogoslovije i

stežući primerak Farevelove „Antologije“, svakako sam izgledao prilično žalosno. Iza krošnje jednog drveta letele su neke ptice. Kao da su ćijukale ime te zabiti, Kerken, ali je zvučalo i kao da pitaju „ko?“, „Quién?, quién?, quién?“ Plahovito sam izgovorio molitvu i uputio se prema jednoj drvenoj klupi da bih tamo zauzeo položaj koji bi bio više u skladu s onim što sam bio ili kako sam u to vreme zamišljao sebe. „Device Marija, ne uskraćuj utočište svom slugi“, promrmljao sam, dok su neke crne ptice od oko dvadeset pet santimetara dužine ćijukale: „Quién?, quién?, quién?“ „Sveta Bernadet iz Lurda, ne uskraćuj utočište svom nesretnom popu“, promrmljao sam, dok su neke smeđe, ili pre smečkaste ptice belih grudi, dužine oko deset santimetara, pitale, ali više ne onako glasno: „Quién?, quién?, quién?“ „Device Bolova, Device Pameti, Device Poezije, ne ostavljaj svog slugu u nemilosti“, dok je nekoliko majušnih ptica purpurnocrvene, ljubičaste i žute boje, kao i crne neutralne, cvilelo: „Quién?, quién?, quién?“ I neočekivano je dunuo hladan vetar, i smrznuo sam se do kostiju. Onda sam na kraju prljave ulice ugledao neku vrstu tilburija, ili kabrioleta, ili fijakera koji su vukla dva konja, jedan krem boje, drugi crvenkast, kako se primiče mojoj klupi, i što mi je bio bliže, njegova silueta se na horizontu više pretvarala u figuru koju mogu da opišem jedino kao uništiteljsku, kao da je vozilo došlo da potraži nekoga kog će odvesti pravo u pakao. Kada je bilo na koji metar od mene, vozač, seljanin koji je uprkos hladnoći nosio samo bluzu i jaknicu bez rukava, pitao je da li sam ja gospodin Urutija Lakroa. Ne samo što je zbrkano izgovorio moje drugo prezime, nego i prvo.² Rekao sam da jesam, da sam ja čovek koga traži. Tada je seljanin ćutke izašao iz

² U podatke Hispanaca ispisane u svim ličnim dokumentima spadaju i očevo i majčino prezime. Ona su ravnopravna, osim što se očevo prezime piše prvo. Dobar deo ljudi favorizuje prezime po ocu, što ne znači da nema onih koji favorizuju prezime po majci. (Prim. prev.)

vozila, uzeo moj prtljag, odložio ga na zadnji deo fijakera i pozvao me da sednem kraj njega. Sumnjičavo i zimogrožljivo, zbog ledenog vetra koji se spuštao s bokova planinskog venca, pitao sam ga da li je došao s imanja gospodina Farevela. „Od onamo ja ne dolazim“, rekao je seljanin. „Ne dolazite sa *Là-basa*?“ pitao sam kroz zube koji su cvokotali. „Od onamo dolazim, ali nikakvog gospodina Farevela ne poznajem“, odgovorila je ova Božja duša. U tom trenutku sam dokučio ono što je od početka moralo da bude jasno. Farevel je bio pseudonim našeg kritičara. Pokušao sam da se prisetim njegovog pravog imena. Znao sam da mu je prvo prezime Gonzales, ali nisam mogao da se setim drugog, i nekoliko trenutaka sam se dvoumio da li da bez većeg objašnjenja kažem da sam uzvanica gospodina Gonzalesa ili da ćutim. Izabrao sam tišinu. Privio sam leđa uz naslon sedišta i sklopio oči. Seljanin me je pitao da li se osećam loše. Čuo sam njegov glas, ne jači od šapata koji je vetar odmah razvejao, i baš tada mogao da se setim Farevelovog drugog prezimena: Lamarka. „Ja sam zvanica gospodina Gonzalesa Lamarke“, rekao sam udahnuvši s olakšanjem. „Gospodin vas očekuje“, rekao je seljanin. Osetio sam se nekako pobedonosno kad su za nama ostali Kerken i njegove ptice. Na *Là-basu* me je dočekao Farevel, u društvu mladog pesnika čije mi ime nije zvučalo poznato. Sedeli su u dnevnom boravku, mada je nazvati dnevnim boravkom tu salu neprikladno do greha; ličila je, pre nego na išta drugo, na mešavinu biblioteke i lovačke kuće, nastanjenu policama punim enciklopedija, rečnika i suvenira koje je Farevel kupovao na putovanjima po Evropi i Severnoj Africi, kao i najmanje desetinom prepariranih glava, uključujući i glave jednog para puma koje Farevelov otac lično beše u lovu odstrelio. Kao što je moglo da se pretpostavi, razgovarali su o poeziji, i mada su kad sam stigao prekinuli dijalog, nije im trebalo dugo da ga obnove, tek koliko da se ja raspakujem u jednoj sobi na

drugom spratu. Sećam se da sam, iako sam dobio želju da se uključim u dijalog čim su mi to ljubazno ponudili, izabrao tišinu. Osim što me je zanimala kritika, pisao sam i poeziju, ali intuicija mi je govorila da bi uranjanje u veselu i zapenušalu raspravu između Farevela i mladog pesnika bilo isto što i zaploviti olujnim vodama. Sećam se kako smo ispijali konjak i da sam se u jednom trenutku, pregledajući zabeleške o Farevelovoj biblioteci, osetio duboko nesrećno. Farevel se svaki čas smejaov suviše glasno. Uvek kad bi prsnuo u grohot, ja bih ga pogledao ispod oka. Ličio je na boga Pana, ili na Bahusa u njegovom brlogu, ili na nekog jurodivog španskog konkvistadora zabarikadiranog u svojoj tvrđavi na jugu. Sasvim suprotan njegovom, smeh mladog barda bio je tanak kao žica, i to kao ustreptala žica, i uvek bi išao posle velikog Farevelovog smeha, kao vilin konjic za zmijom. U jednom trenutku Farevel je rekao da očekujemo zvanice s kojima ćemo večerati. Zabacio sam glavu i načuljio uši, ali svako moguće iznenađenje naš je domaćin hteo da čuva za sebe. Kasnije sam izašao da prošetam vrtovima imanja. Mora da sam se izgubio. Bilo mi je hladno. Iznad vrtova prostiralo se selo, divlja priroda, senke drveća koje je izgledalo kao da me doziva. Vlagu je bilo naporno trpeti. Otkrio sam kolibu, ili je to možda bila garaža. Kroz jedan prozor naziralo se svetlo. Približio sam se. Čuo sam muški smeh i negodujući glas žene. Vrata kolibe bila su poluotvorena. I pseći lavež sam čuo. Pokucao sam na vrata i, ne čekajući odgovor, ušao u kolibu. Za stolom su sedela trojica muškaraca, trojica Farevelovih seoskih pionera, a pored drvene kuhinje dve žene, jedna stara a druga mlada, koje su mi, kad su me videle, prišle i uzele me za ruke svojim grubim dlanovima. „Kako je dobro što ste došli, oče“, rekla je starija kleknuvši pred mene i prinevši moju ruku usnama. Osetio sam strah i gađenje, ali sam je pustio da to učini. Muškarci su ustali. „Sedi, sine, hoću da kažem: oče“,

rekao je jedan od njih. Tek tada sam uvideo, stresavši se, da i dalje nosim mantiju u kojoj sam putovao. Mogao sam se zakleti da sam je svukao kad sam se popeo u sobu koju mi je Farevel namenio. U stvari sam pomislio da se presvučem, ali to nisam učinio i onda sam se spustio da ponovo pravim društvo Farevelu u lovačkoj kući. A tamo, u seoskoj garaži, pomislio sam da mi neće ostati vremena ni za presvlačenje uoči večere. I pomislio sam da ću ostaviti pogrešan utisak na Farevela. I da ću ostaviti pogrešan utisak na mladog pesnika koji je njemu pravio društvo. I na kraju sam zamislio uzvanice iznenađenja, bez sumnje vrlo značajne ljude, i video sebe u mantiji prljavoj od prašine s putovanja, gara u vozu, i polena po stazama što vode ka *Là-basu*, kakouplašeno večeram za izdvojenim uglom stola, ne usuđujući se da podignem glavu. I tada sam ponovo čuo glas jednog od seljana koji su me pozvali da im se pridružim. I seo sam, kao mesečar. I čuo sam glas jedne žene koji je govorio: „Oče, uzmite ovo“, ili: „Oče, uzmite ono.“ I neko mi je pričao o jednom bolesnom detetu, ali tako nerazgovetno da nisam razumeo da li ono umire ili je već pokojno. Za šta sam im ja bio potreban? Da li je dete umiralo? U tom slučaju, valjalo je da zovu lekara. Da li je dete već neko vreme bilo mrtvo? Onda je valjalo da mole Devetnicu Devici. Da počiste njegov grob. A u tom slučaju, valjalo je da ga počiste od korova što raste u svim pravcima. Da u svojim molitvama pominju ime deteta. Za ime Boga, nisam mogao da budem na sve strane u isti čas. Naprosto nisam mogao. „Da li je kršteno?“, čuo sam sebe kako ih pitam. „Jeste, oče.“ „A, onda je sve u redu.“ „Želite li komad hleba, oče?“ „Koliko da okusim“, rekao sam. Pred mene su stavili komad hleba. Bio je tvrd, ispečen u rerni, kakav je hleb u seljaka. Prineo sam komadić ustima. Tada mi se učinilo da na vratima vidim ostarelog mladića. Ali to su bili samo moji živci. Bio je kraj pedesetih, a on je tada mogao imati ne više od pet godina, možda šest, i bio je

daleko od zlostavljanja, zloupotrebe i uvreda. „Dopada li vam se hleb, oče?“, rekao je jedan seljanin. Ovlažio sam hleb pljuvačkom. „Dobar je“, rekao sam, „vrlo je ukusan, vrlo mirisan, klizi niz nepce, prava ambrozija, ponos naše poljoprivrede, odlična osnova za napore našeg ratarstva, mmm, izvanredan je, izvanredan.“ A ako ću istinu da govorim, hleb uopšte nije bio loš, a meni je bilo neophodno da se založim, nešto da stavim u želudac, tako da sam zahvalio seljanima na časti i ustao, prekrstio vazduh, rekao „neka Bog blagoslovi ovu kuću“, i izašao okrepljen. Napolju sam ponovo čuo pseći lavež i trenje grana, kao da se neka životinja sakrila iza grmlja i odande gleda moje nesigurne korake u pravcu Farevelove kuće, koju sam uskoro video, osvetljenu poput prekookenskog broda u južnoj noći. Kada sam prispeo, večera još nije počela. Zgrabivši hrabrost obema rukama, odlučio sam da ne presvučem mantiju. Ubijao sam vreme u lovačkoj sobi razgledajući mnoga rana izdanja. Na jednom zidu po policama su se gomilali najbolji i najugledniji radovi čileanske poezije i proze, svaki primerak autor je poklonio Farevelu, a posvete behu duhovite, ljubazne, osećajne, saučesničke. Palo mi je na pamet da je moj domaćin bez sumnje široki rečni rukavac koji bi na kraće ili duže vreme, kao neko utočište, ugostio sva domaća književna plovila, od krhkih jahti do velikih teretnih brodova, od mirisnih ribarskih čamaca do ekstravagantnih oklopnjača. Uopšte nije bilo slučajno što mi se koji trenutak ranije njegov dom učinio poput prekookeanskog broda! „U stvari“, rekao sam sebi, „Farevelova kuća je luka.“ Tada sam začuo mekan zvuk, kao da nekoga vuku terasom. Iz radoznalosti sam otvorio prozor-vrata i izašao.

Vazduh je bio sve svežiji i na terasi nije bilo nikoga, ali sam u vrtu razaznao duguljastu senku kao mrtvački kovčeg koji se kreće ka nekoj vrsti mreže ispletene da bi, metnuta kao krov između vrhova četiri grede, činila zaklon

od sunca. Bilo je to jedno grčko šegačenje koje je Farevel podigao kraj neobične bronzane statue konjanika koja je bila mala, četrdesetak santimetara visine, i koja je na mozaičnom pijedestalu delovala kao da večito izvire iz četiri grede sa mrežom. Na nebu bez oblaka mesec se nedvosmisleno isticao. Vetar mi je podigao mantiju. Odlučno sam se približio mestu gde se bila sakrila senovita figura. A onda sam ga video pored Farevelove konjaničke fantazije. Bio mi je okrenut leđima. Nosio je somotsku jaknu i široki, topli šal, a na glavi zabačen šešir kratkog oboda i šuštavo je šaptao reči koje nisu mogle da budu upućene nikome sem mesecu. Ostao sam u položaju u kom sam ličio na senku statue, levo stopalo bilo mi je u vazduhu. Bio je to Neruda. Ne znam šta se još desilo. Tamo je bio Neruda, na nekoliko metara iza njega bio sam ja, a između nas dvojice noć, mesec, statua konjanika, rastinje i čileanska drvena građa, mračno dostojanstvo domovine. Kladam se da ostareli mladić ne može da ispriča ovakvu priču. On nije upoznao Nerudu. On nije upoznao nijednog velikog pisca iz naše republike u tako bitnim okolnostima kakva je ova koje sam se upravo setio. Kakve ima veze šta se desilo pre i posle toga? Tamo je bio Neruda i recitovao je stihove mesecu, zemljinim mineralima i zvezdama, čiju prirodu možemo saznati samo pomoću intuicije. I tamo sam bio ja, drhteći od zime u svojoj mantiji, koja mi se odjednom učinila prevelikom, kao katedrala u kojoj živim nag i širom otvorenih očiju. Tamo je bio Neruda i mrmljao je reči čiji mi je smisao uglavnom izmicao, ali čija je suštinska priroda opštila sa mnom još od prvog trenutka. I tamo sam bio ja, suznih očiju, bedni sveštenik izgubljen u prostranstvima naše zemlje, žedno uživajući u rečima našeg najveličanstvenijeg pesnika. I pitam se sada, oslonjen na lakat, da li je ostareli mladić doživeo scenu kakva je ova? Najozbiljnije se pitam: „Da li je u čitavom svom životu iskusio nešto slično?“ Čitao sam njegove knjige.

Kriomice i pomalo se gadeći, ali čitao sam ih. I u njima nema ničeg što bi podsećalo na scenu o kojoj sam govorio. Ima tu besciljne zasajenosti, uličnih tuča, užasnih smrti po sporednim ulicama, količine seksa koju vreme nameće, opscenosti i nedostojanstva, ponekog smrkavanja u Japanu, naravno ne u našoj zemlji, pakla i haosa, pakla i haosa, pakla i haosa. Moje siroto pamćenje. Siroti moj ugled. Sledi poneka reč o večeri. Ne sećam je se. Neruda i njegova supruga. Farevel i mladi pesnik. Ja. Pitanja. Zbog čega nosim mantiju? Besramni osmeh na mome licu. „Nisam imao vremena da se presvučem.“ Neruda recituje pesmu. Farevel i on prisećaju se jednog posebno složenog Gongorinog stiha. Naravno, mladi pesnik pokazuje se kao nerudijanac. Neruda recituje još jednu pesmu. Večera je izvanredna. Čileanska paradajz-salata, lovina posuta salsom bearnesa,³ u pećnici pripremljena jegulja koju je Farevel naručio s morske obale. Vino iz kućne berbe. Komplimenti. Posle večere ostajemo za stolom do sitnih sati, Farevel i Nerudina supruga na gramofonu zelene boje puštaju ploče koje pogadaju suptilnost pesnika. Tango za tangom. Jedan užasan glas kruni užasne priče. Odjednom, možda zbog slobodnog ispijanja likera, osetio sam se bolestan. Pamtim da sam izašao na terasu i pogledom potražio mesec koji je maločas bio poverenik našeg pesnika. Podupro sam se o ogromnu saksiju s muškatlom i uspeo da zauzdam muku. Čuo sam korake iza sebe. Okrenuo sam se. Posmatrala me je homerovska figura Farevela u obliku vrča: ruke su mu bile na kukovima. Pitao me je da li se osećam loše. Rekao sam da ne, da osećam samo prolazan nemir, koji će čisti seoski vazduh najverovatnije da rasprši. Iako je Farevel bio zakriven senkom, znao sam da se osmehuje. Tiho sam začuo akorde

³ Baskijski sos, sačinjen od žumanca, putera, belog vina i estragona. (Prim. prev.)

tanga i zašećeren glas koji se pevajući žalio. Farevel me je pitao kakav je utisak Neruda ostavio na mene. „Šta da vam kažem“, odgovorio sam, „on je najveći.“ Neko vreme smo stajali ćutke. Onda je Farevel napravio nekoliko koraka put mene i mesec je otkrio njegovo lice starog grčkog boga. Usiljeno sam se osmehnuo. Farevel je na trenutak stavio ruku na moj pojas. Pričao mi je o noći italijanskih pesnika, noći Đakopona da Todija. Noći Društva pokajnika.⁴ „Jeste li ih čitali?“ Zamucnuo sam. Rekao sam da sam na bogoslovlju uzgredno čitao Đakomina da Veronu i Pjetra de Beskapea, kao i Bonvesina de la Rivu. Tada se Farevelova ruka izvila kao crv raspolućen motikom i povukla se s mog pojasa, ali se osmeh nije povukao s njegovog lica. „A šta je sa Sordelom?“, rekao je. „Kojim Sordelom?“ „Trubadurom“, rekao je Farevel, „Sordel ili Sordelo.“ „Ne“, rekao sam. „Obratite pažnju na mesec“, rekao je Farevel. Pogledao sam na trenutak. „Ne, ne tako“, rekao je Farevel. „Okrenite se i pogledajte ga ljudski.“ Okrenuo sam se. Mogao sam da čujem kako Farevel mrmlja iza mojih leđa: „Sordelom, kojim Sordelom? Onim koji je pio sa Rikardom de San Bonifasijem u Veroni i sa Ezelinom da Romanom u Trevizu, koji Sordelo?“, (i tada je Farevelova ruka ponovo stisnula moj pojas!) „onaj što je jahao s Ramonom Berengerom i Karlom Prvim Anžijskim, Sordelo, koji se nije plašio, nije se plašio, nije se plašio.“ I sećam se da sam u tom trenutku bio svestan da se plašim, ali sam radije nastavio da gledam mesec. Nije Farevelova ruka, koja se udobno smestila na mom pojasu, bila uzrok mog nemira. Nije to bila njegova ruka, nije to bila noć obasjana mesečinom, kao ni sam mesec, brži od vetra koji

⁴ Kao i Đakopo de Benedeti, poznatiji kao Đakopone da Todi (1236-1306), protivnici korupcije i licemerja crkve, koji su se u znak pokajanja šibali dok se ne bi prekrili krvlju. Pri tom su pevali sopstvene pesme u pohvalu, direktno vezane za liturgiju, koje su smatrane prvim primerom pozorišnih predstava na narodnom jeziku. (Prim. prev.)

se spuštao s planina, nije to bila muzika s gramofona koji je emitovao užasan tango za užasnim tangom, niti je to bio glas Nerude, ni njegove supruge, ni njegovog dobrog učenika, nego nešto drugo. „Ali šta drugo, Device Karmen?“, upitao sam sebe u tom trenutku. „Sordelo, koji Sordelo?“, ponovio je sarkastično Farevelov glas iza mene. „Sordelo koga je opevao Dante u *Božanstvenoj komediji*, Sordelo koga je opevao Paund, Sordelo koji je napisao *Ensenhamens d'onor*, Sordelo iz smrtonosne Blakacove *planth*“, a onda je Farevelova ruka prešla s moga pojasa na slabine, i zefir provansalskih jebivetara ušao je na terasu i podigao moju mantiju, i ja sam pomislio: „Drugi put, aj!, prošlo je. Videćeš da će odmah uslediti i treći put.“ I pomislio sam: „Stajao sam na peščanoj obali mora i video kako iz vode izlazi Životinja.“ I pomislio sam: „Tada je prispeo jedan od sedam Anđela koji su nosili sedam čaša i počeo da priča sa mnom.“ I pomislio sam: „Jer njegovi su se gresi digli do neba i Gospod se setio njegovih nedela.“ I tek tada sam čuo glas Nerude, koji je bio iza Farevelovih leđa, baš kao Farevel iza mojih. I naš pesnik je pitao Farevela o kom Sordelu smo pričali i ko beše taj Blakac, i Farevel se okrenuo prema Nerudi, a ja prema Farevelu, ali sve što sam video bila su njegova leđa poduprta težinom dveju, možda triju biblioteka, a onda sam čuo Farevelov glas kako govori „Sordelo? Koji Sordelo?“, i Nerudin kako govori: „Upravo to želim da čujem“, i Farevelov kako govori: „Stvarno to ne znaš, Pablo?“, i Nerudin kako govori: „Valjda te onda ne bih pitao, mudonjo“, i Farevel se nasmejao, i pogledao me besramno, i saučesnički, kao da mi poručuje: „Budite pesnik ako je to ono što želite, ali pišite književnu kritiku i čitajte, široko i duboko, široko i duboko“, a Nerudin glas je rekao: „Hoćeš li da mi kažeš ili nećeš?“, a Farevel je citirao nekoliko stihova iz *Božanstvene komedije*, a Neruda drugih nekoliko stihova iz *Božanstvene komedije*, s tim što oni koje je pesnik citirao nisu imali veze

sa Sordelom. „A što se tiče Blakaca, on je svojevrsni poziv na kanibalizam, svi bismo morali jesti od Blakacovog srca“, a onda su se Neruda i Farevel zagrlili i u duetu recitovali nekoliko stihova Rubena Darija, dok smo se mladi nerudijanac i ja kleli da je Neruda naš najbolji pesnika Farevel naš najbolji književni kritičar i zdravice su se umnožile. „Sordelom? Kojim Sordelom? Sordel, Sordelo? Koji Sordelo?“ Celog vikenda, ovaj lagani i osvežavajući, brzi i neobični refrenčić pratio me je gde god da sam krenuo. Prve noći na *Là-basu* spavao sam kao anđeo. Druge noći do kasno sam čitao *Istoriju italijanske književnosti trinaestog, četrnaestog i petnaestog veka*. U nedelju ujutro stigla su dva automobila s novim zvanicama. Neruda, Farevel pa čak i mladi nerudijanac sve su ih poznavali, ali meni ti gosti nisu bili poznati pa sam iskoristio trenutak opšteg, srdačnog pozdravljanja da se s knjigom u ruci ušunjam u šumu koja se prostirala levo od glavne kuće poseda. Sa druge strane, ali ne napuštajući samu šumu, s neke vrste uzvisine, čovek je mogao da gleda Farevelove vinograde i nezasejana polja, kao i ona po kojima su rasli pšenica i ječam. Na stazi koja je vijugala između polja, mogao sam da vidim dvojicu seljana sa slamnatim šeširima kako nestaju ispod nekih vrba. Nad vrbama je bilo vrlo visokog drveća koje je delovalo kao da buši nebo lišeno oblaka. Još poviše drveća, uzdizale su se visoke planine. Izgovorio sam Očenaš. Sklopio sam oči. Šta sam još mogao da poželim? Možda šum reke. Pesmu čiste vode po kamenju. Kada sam počeo da se vraćam kroz šumu, još uvek mi je odzvanjalo „Sordel, Sordelo, koji Sordelo?“, ali je nešto unutar šume pomračivalo moje uzbudljivo, muzikalno sećanje. Izašao sam na krivu stranu. Nisam se našao pred glavnom kućom, nego ispred nekih vrtova od kojih kao da je Bog digao ruke. Nisam se iznenadio što čujem lavež pasa, iako nisam mogao da ih vidim, a kad sam prošao vrtove, u kojima je pod zaštitničkom senkom

stabala avokada raslo mnoštvo voća i povrća dostojnog jednog Arčimbolda, video sam dečaka i devojčicu, gole poput Adama i Eve, kako oru jednu te istu brazdu. Dečak me je osmotrio: slinava nit protezala mu se od nosa do grudi. Brzo sam skrenuo pogled, ali nisam mogao da suzbijem odmah stvorenu mučninu. Osetio sam se kao da padam u provaliju, jednu stomačnu provaliju sačinjenu od želudaca i utroba. Kada sam konačno počeo da ponovo osećam svod, dečak i devojčica bili su nestali. Posle toga sam stigao do neke vrste kokošinjca. Iako je sunce još bilo visoko na nebu, video sam sve kokoši kako spavaju na svojim prljavim prečagama. Opet sam začuo lavež pasa i šum nečeg što je moglo da bude kakvo obimno telo što snažno udara o granje. Pripisao sam to vetru. Dalje su se nalazili konjušnica i svinjac. Zaobišao sam ih. Sa druge strane uzdizalo se stablo araukarije. Šta je tamo tražilo jedno tako veličanstveno drvo? „Božje milosrde smestilo ga je ovde“, rekao sam sebi. Oslonio sam se o araukariju i udahnuo. Tako sam stajao dok nisam čuo vrlo udaljene glasove. Krenuo sam ponovo, ubeden da oni pripadaju Farevelu, Nerudi i njihovim prijateljima koji su me tražili. Prešao sam kanal kojim se vukla prljava voda. Video sam koprivu, i sve vrste guštare, i kamenje koje je naizgled bilo slučajno razbacano, ali čiji je raspored ipak bio u skladu sa nekom ljudskom voljom. „Ko je postavio kamenje na ovaj način?“, pitao sam se. Zamislio sam dečaka u iznošenom džemperu od ovčije vune, koji mu je nekoliko brojeva veći, kako se zamišljeno kreće bezmernom samoćom što prethodi seoskim smrkavanjima. Zamislio sam pacova. Zamislio sam divljeg vepa. Zamislio sam orlušinu uginulu u dolini u koju ljudska noga nije kročila. Izvesnost potpune samoće i dalje je bila bezgrešna. Iznad kanala, okačen o konoplju razapetu između stabala, video sam sveže opran veš, koji je vetar pomerao šireći miris jeftinog sapuna. Rasklonio sam čaršave i košulje, i ono što sam video, na

tridesetak metara od mene, bile su dve ženske i tri muške osobe koje su uspravno stajale u nepravilnom polukrugu. Sve petoro je držalo ruke na sopstvenim licima. To su radili. Izgledalo je nemoguće, ali to su radili. Pokrivali su sopstvena lica! Iako nije trajao dugo i mada troje od njih zakoračiše put mene kada me spaziše, prizor (i sve što je sa sobom nosio), koliko god bio kratkotrajan, uspeo je da mi uzburka mentalnu i telesnu ravnotežu, ravnotežu sreće koju sam pre nekoliko minuta uspostavio osmatranjem prirode. Pamtim da sam ustuknuo. Upleo sam se u čaršav. Nekoliko puta sam zamahnuo rukom i da me jedan od seljana nije uhvatio za zglob, pao bih na leđa. Napravio sam zbunjenu grimasu zahvalnosti. To je sve što sam sačuvao u sećanju. Svoj stidljivi osmeh, svoje stidljive zube, svoj glas koji je remetio tišinu sela da bi ispoljio zahvalnost. Dve žene su me pitale je li mi loše. „Kako se osećate, oče?“, pitale su. A ja sam se oduševio što su me prepoznale, budući da sam jedine dve seljanke video prvog dana, a ove su bile neke druge. A više nisam nosio mantiju. Ali vesti lete i ove žene, koje nisu radile na *Là-basu*, nego na komšijskom imanju, znale su da sam tu i čak je moguće da su došle na Farevelov posed u očekivanju mise, koju je Farevel mogao da priredi bez većih problema jer se na njegovom imanju nalazila kapela, ali to Farevelu nije palo na pamet, naravno, dobrim delom zato što je glavna njegova uzvanica bio Neruda, koji se hvalio da je ateista (u šta iskreno sumnjam), i zato što je povod našeg okupljanja za vikend bio književne, a ne religijske prirode, s čim sam bio potpuno saglasan. U svakom slučaju, te žene su prolazile kroz konjušnice, prelazile grube i majušne staze, i zaobilazile zasejana zemljišta, samo da bi me videle. I tu sam bio ja. I one su posmatrale mene, a ja sam posmatrao njih. I šta sam video? Podočnjake. Ispucale usne. Sjajnu kožu na jagodicama. Strpljenje koje mi nije delovalo kao hrišćanska pomirenost. Strpljenje koje je bilo svojstveno

nekim drugim prostranstvima, ili je tako izgledalo. Strpljenje koje nije bilo čileansko, iako su te žene bile Čileanke. Strpljenje koje nije bilo začeto u našoj zemlji, ni u Americi, Južnoj, Srednjoj i Severnoj, niti je čak bilo nalik na evropsko strpljenje, kao ni na azijsko i afričko (mada su meni dve poslednje kulture praktično nepoznate). Strpljenje koje mi se učinilo kao vanzemaljsko. I zbog tog strpljenja zamalo da izgubim strpljenje. I njihove reči, njihovo mrmljanje, širili su se selom, krošnjama koje je vetar pomerao, plevom koju je vetar pomerao, zemaljskim voćem koje je vetar pomerao. A ja sam u svakom trenutku osećao sve veću nestrpljivost, pošto su me u glavnoj kući imanja očekivali i možda se kogod, Farevel ili neko drugi, pitao zašto sam tako dugo odsutan. A žene su se samo osmehivale, posmatrajući me strogo ili sa glumljenim iznenađenjem, njihova ranije prazna lica kretala su se od tajanstvenog izraza do prosvetljenosti, grčila su se u nemom ispitivanju ili su se otvarala u uskliknicima bez reči, dok su dvojica muškaraca što behu u njihovoj pozadini počeli da koračaju, ali ne pravim putem, ne u smeru planina, nego cikcak, pričajući, s vremena na vreme ukazujući jedan drugom na nevidljive crte krajolika, kao da je i kod njih priroda podstakla utiske o detaljima vrednim glasnoga komentara. A čovek koji se bio pridružio jednoj ženi u susretanju sa mnom, onaj čija me je kandža šćepala za zglob, ostao je nepomičan, na oko četiri metra od žena i mene, ali je pomakao glavu i pogledom pratio odlazak svojih drugara, kao da ga je odjednom općinjavalo sve što su njih dvojica činili ili videli, pa je izoštrio pogled da ne propusti ni najsićušnji detalj.

Sećam se da sam obratio posebnu pažnju na njegovo lice. Sećam se da sam popio njegovo lice do poslednje kapi, pokušavajući da razjasnim sebi karakter, psihologiju takve osobe. Međutim, jedino što je od njega ostalo u mom pamćenju jeste ružnoća. Bio je ružan i vrat mu je bio

izrazito kratak. U stvari, svi su oni bili ružni. Seljanke su bile ružne, a njihove reči nesuvisle. Nepomični seljanin bio je ružan, a njegova nepomičnost nesuvisla. Seljani koji su se udaljavali bili su ružni, a njihovi cikcak koraci nesuvisli. Neka Gospod oprost i meni i njima, dušama izgubljenim u pustinji. Okrenuo sam im leđa i zakoračio. Osmehnuo sam im se, kazao nešto, pitao kako da stignem do glavne kuće imanja *Là-bas* i pošao. Jedna žena htela je da me isprati. Odbio sam. Žena je bila uporna. „Ja ću vas sprovesti, oče“, rekla je, i glagol „sprovesti“, koji je na tim usnama prelazio u čistu nesuvislost, toliko me je razveselio da mi je čitavo telo zadrhtalo. „Ti ćeš me sprovesti, kćeri?“, pitao sam je. „Lično ja“, rekla je. Ili: „Ja, lično.“ Ili nešto što vetar s krajeva te decenije još uvek oduvava bezmernim zavijucima nekog sećanja što nije moje. U svakom slučaju, zadrhtao sam od smeha, prolazili su me ledeni žmarci smeha koji sam potiskivao. „Nema potrebe“, rekao sam. „Ionako ste bili dovoljno ljubazni“, rekao sam. „Za danas je dosta“, rekao sam. I okrenuo im leđa i krenuo, odlučnim dugim koracima, pomerajući ramena, s osmehom koji se, čim sam prešao granicu okačenog veša, pretvorio u nesuzdržan smeh, kao što je moj korak donekle postao vojnički marš. U dvorištu imanja *Là-bas*, pored ograde od finog drveta, Farevelove zvanice slušale su Nerudinu recitaciju. Tiho sam prišao njegovom poetičkom đaku, koji je pušio mršteći se neprijatno, usredsređen na reči velikog čoveka koje su ljuštile razne slojeve zemlje ili se uzdizale do visoke ograde i još više, do bodlerovskih oblaka i njihovih zasebnih putanja na čistom nebu otadžbine. U šest posle podne završila se moja prva poseta *Là-basu*. Automobil jedne Farevelove zvanice prebacio me je do Čiljana, te mi je ostalo vremena koliko da uhvatim voz što me je vratio u Santjago de Čile. Bio je kraj ceremoniji mog krštenja u književnom svetu. Sledećih večeri je mnogo slika, često protivrečnih, nastanjivalo moje misli i bdenja.

Svake noći bih video crnu i okruglu Farevelovu siluetu na pragu nekih ogromnih vrata. Ruke su mu bile u džepovima i kao da je zastao da posmatra prolazak vremena. Takođe bih video Farevela zaselog u fotelju u svom klubu, prekrštenih nogu, kako govori o književnoj besmrtnosti. Ah, književna besmrtnost! Ponekad sam mogao da razaberem grupu ljudskih figura koje su, kao da plešu kongu, jedna drugu držale za pojas pomerajući se uzduž i popreko nekom dnevnom sobom čiji su zidovi puni slika. „Igrajte, oče“, ponavljao mi je neko kog nisam mogao da vidim. „Ne mogu“, govorio sam, „to je protivno mom zavetu.“ U ruci mi je bila beležnica u koju sam drugom rukom ispisivao kroki književne kritike. Naslov knjige čiji je prikaz trebalo da sročim bio je *Prolazak vremena*. Prolazak vremena, prolazak vremena, cvrčanje godina, raspršivač iluzija, samrtni slom svih vrsta napora osim borbe za opstanak. Sinkopirana zmija konge nastavila je da se neizbežno primiče mom uglu, svi plesači su u isti mah podizali levu nogu, zatim desnu, zatim levu, zatim desnu, i onda sam među njima prepoznao Farevela, čije su ruke bile na struku gospođe koja se kretala najekskluzivnijim čileanskim krugovima tih godina, gospođe baskijskog prezimena koje sam nažalost zaboravio, dok su njegov pojas stisnule ruke starca čije je telo bilo na ivici raspadanja, više mrtvog nego živog starca koji je, međutim, na sve strane slao osmehe i, reklo bi se, uživao u kongi kao i svi ostali u društvu. Neki put bi mi se vratile slike mog detinjstva i početka sazrevanja, i video bih senku mog oca kako klizi hodnicima kuće kao lasica ili, da upotrebim najtačniji izraz, jegulja zatvorena u ne baš prikladan sud. „Svaki razgovor, svaki dijalog“, govorio je jedan glas, „zabranjen je.“ Ponekad sam bio zaokupljen prirodom toga glasa. Da li je to bio glas anđela? Da li je to bio glas mog anđela čuvara? Da li je to bio glas đavola? Nije mi trebalo dugo da shvatim kako je to bio moj rođeni

glas, glas mog superega koji je upravljao mojim snom kao pilot čeličnih živaca, bilo je to super ja koje je sred druma koji je goreo vozilo hladnjaču, dok je id stenjao i govorio jezikom sličnim onom kojim se govorilo u Miken. Naravno, moj ego je spavao. Spavao i radio. U to vreme sam se zaposlio na Katoličkom univerzitetu. U to vreme sam počeo da objavljujem svoje prve pesme, a onda i prikaze knjiga i beleške o književnom životu Santjago de Čilea. Oslanjam se na lakat, protežem vrat i prisećam se. Enrike Lin, najbriljantniji pesnik svoje generacije,⁵ Đakone, Uribe Arse, Horhe Tejljer, Efrain Barkero, Delija Domingez, Karlos de Roka, sve nadaren, mlad svet. Svi oni ili gotovo svi bili su pod uticajem Nerude; svi osim retkih koji su pali pod uticaj, ili pre učenje, Nikanora Pare. Sećam se i Rosamela del Valjea. Naravno da sam ga upoznao. Napisao sam kritike o svima: o Rosamelu, o Dijasu Kasanuevi, o Brauliju Arenasu i njegovim prijateljima iz *Mandragore*, o Tejljeru i mladim pesnicima koji su dolazili s kišovitog juga, o pripovedačima iz pedesetih godina, Donosu, Edvardsu, Lafurkadeu. Svi oni bili su dobri ljudi, svi odlični pisci. O Gonzalu Rohasu, o Angiti. Prikazao sam Manuela Rohasa i govorio o Huanu Emaru, i Mariji Luizi Bombal, i o Marti Brunet. I potpisao studije i

⁵ Ovo se odnosi na „Književnu generaciju 1950“, koja je raskinula sa lokalnim tradicionalizmom i okrenula se modernoj zapadnoj i ruskoj književnosti. Značajan pesnik na španskom jeziku, koji je svojim poetskim, proznim, uređivačkim i predavačkim radom modernizovao latinoameričku književnost, i koji je glavni junak priče *Susret sa Enrikeom Linom*, (vidi prevodiočev izbor priča Roberta Bolanja *Isprave za ples*), Lin je guru Generacije, kojoj pripada većina pesnika i pripovedača koje Bolanjo pominje u sledećih nekoliko redova. Gotovo svi oni su saradivali u pomenutom časopisu *Mandragora*. Romanopisac Blest Gana (1830-1920) bitan je kao neka vrsta nacionalnog preteče, a „antipesnik“ Nikanor Para (1914) pojavljuje se pak na sceni četrdesetih godina i verovatno je najznačajniji čileanski i jedan od najznačajnijih latinoameričkih pisaca poezije. (Prim. prev.)

egzegezu dela Blesta Gane, Augusta d'Almara i Augusta Rejesa. I odlučio sam, ili je odluka možda poticala odranije, verovatno odranije, sve je u ovom času nejasno i zbrkano, u svakom slučaju osetio sam da mi je neophodan pseudonim za kritičke tekstove kako bih sačuvao svoje ime i prezime za pesnička posvećenja. I onda sam se prozvao H. Ibakače.⁶ I malo-pomalo, H. Ibakače postao je poznatiji od Sebastijana Urutija Lakroe, na moje iznenađenje i zadovoljstvo, pošto je Urutija Lakroa za budućnost pisao delo kanonskih stremljenja koje će se razjasniti jedino s protokom godina, delo u metričkom obrascu koji u Čileu više niko nije koristio, šta to govorim!, koji u Čileu nikada niko nije koristio, dok je Ibakače čitao i glasno objašnjavao publici svoja čitanja onako kako je to ranije činio Farevel, u trudu kojim je razjašnjavana naša književnost, u jednom razumnom trudu, u civilizatorskom naporu, u trudu odmerenog tona koji je tešio poput bednog svetionika na ostrvu smrti. A ta čistota – čistota u ruhu poniznog Ibakačeovog književnokritičkog tona, što je nije činilo manje zadivljujućom, pošto je Ibakače bio, bez sumnje, gledano bilo između redova bilo u celini, živa vežba bespristrasne analize i racionalnosti, naime građanske vrline – ta Ibakačeova čistota bi imala moć, mnogo veću nego ma koja druga strategija, da osvetli skelet rada koji je oblagan mesom stihova iz dijamantski čistog uma njegovog dvojnika: Urutije Lakroe. I kada govorimo o čistoti ili *a propos* čistote, jednog kasnog popodneva, dok sam bio u kući gospodina Salvadora Rejesa u društvu pet-

⁶ Kritičar Nikasio Ibakače jedan je od junaka Bolanjevog romana *Udaljena zvezda*, gde o njemu, između ostalog, piše: „Jedan od najuticajnijih književnih kritičara u Čileu (nešto što u književnom smislu ne znači ništa, ali što je u Čileu značilo mnogo), staretinar i katolik drevne mise, iako lični prijatelj Nerude...” U stvarnosti, poznati su grad Ibakače u Čileu, ali i čileanski didaktičko-impresionistički kritičar Karlos Rene Ibakače (1924). (Prim. prev.)

šest zvanica među kojima je bio i Farevel, gospodin Salvador je rekao da je jedan od najčistijih ljudi koje je on upoznao u Evropi nemački pisac Ernst Jinger. I Farevel, koji je sigurno već znao priču, ali je želeo da je čujem od gospodina Salvadora lično, zamolio ga je da ispričava kako je i u kojim okolnostima upoznao Jingera, i gospodin Salvador je seo u fotelju zlatnih rukonaslona i rekao da se to dogodilo pre mnogo godina, u Parizu, tokom Drugog svetskog rata, dok je on bio na diplomatskom zaduženju u ambasadi Čilea. I tada je počeo da priča o jednoj zabavi, sada se ne sećam da li je održana u čileanskoj, ili nemačkoj, ili u italijanskoj ambasadi, i o jednoj predivnoj ženi koja ga je pitala želi li da upozna istaknutog nemačkog pisca. I gospodin Salvador, koji je po mojoj računici u to vreme imao nepunih pedeset godina, naime bio je dosta mladi i snažniji nego što sam ja sada, rekao je da želi, da bi mu bilo mnogo drago, „samo me, molim vas, upoznajte s njim, Đovana“, i Italijanka, italijanska vojvotkinja ili grofica, koja je tako ljubila našeg pisca i diplomatu, provela ga je kroz razne salone, svaki salon se otvarao u drugom salonu poput mistične ruže, i u poslednjem je bila grupa sačinjena od po nekoliko oficira Vermahta i civila, a u centru pažnje svih ovih ljudi bio je kapetan Jinger, heroj Prvog svetskog rata, autor knjiga *Čelična oluja*, *Afričke igre*, *Na mermernim liticama* i *Heliopolis*. Pošto je saslušala nekoliko misli velikog nemačkog pisca, italijanska princeza upoznala ga je s čileanskim piscem i diplomatom, i njih dvojica su razmenili mišljenja, prirodno, na francuskom, a onda je Jinger, u trenucima velikodušnosti, pitao našeg autora da li je neko njegovo delo dostupno u prevodu na francuski jezik, na šta je Čileanac hitro odgovorio da jeste, naravno, jedna njegova knjiga zaista je prevedena na francuski, ako Jinger želi da je pročita, njemu će biti čast da mu nabavi primerak, na šta je Jinger uzvratilo zadovoljnim osmehom i njih dvojica su razmenili posetnice, i dogovorili datum

zajedničke večere, ili ručka, ili doručka, s obzirom na to da je Jingerov rokovnik bio pun obaveza, ne računajući nepredviđene stvari koje su iskrsavale svakog dana i nepopravljivo uzburkavale raspored dogovora odranije, njih dvojica su u najgorem slučaju odredili datum kasne večere, „dobra čileanska kasna večera“, rekao je gospodin Salvador, „e da bi Jinger znao kako se dobro živi u Čileu, da Jinger ne bi mislio kako ovde još nosimo pećinske kožuhe“, a onda se gospodin Salvador oprostio od Jingera i s italijanskom groficom, ili vojvotkinjom, ili princezom, još jednom prošao kroz salone koji su bili vezani između sebe poput mistične ruže – koja otvara svoje latice prema drugoj mističnoj ruži koja otvara svoje latice prema drugoj mističnoj ruži i tako do kraja sveta – pričajući na Danteovom italijanskom o Danteovim ženama, iako su što se tiče slučaja, hoću da kažem suštine razgovora, jednako mogli da pričaju o D'Anunciju i njegovim kurvama. I kroz nekoliko dana gospodin Salvador sreo se s Jingerom na mansardi nekog gvatemalskog slikara koji posle okupacije nije mogao da izađe iz Pariza i kod koga je gospodin Salvador povremeno odlazio noseći mu svaki put sve različitiju hranu i piće: hleb i paštetu, pola flaše bordoa, kilogram špageta uvijenih u smeđ papir, čaj i šećer, pirinač, ulje i cigarete, šta god mu je bilo zgodno da iznađe u kuhinji ambasade ili na crnoim tržištu, a gvatemalski slikar u milosti našeg pisca nikad ne bi zahvalio, čak ni kad bi se gospodin Salvador pojavio s konzervom kavijara, marmeladom od šljiva i šampanjcem, ovaj mu ne bi rekao „hvala, Salvadore“, ili „hvala, gospodine Salvadore“, čak je jednom naš diplomatski predstavnik doneo jedan svoj roman, roman koji je planirao da pokloni nekoj drugoj osobi čije je ime bolje diskretno ne izgovoriti jer je ona bila u braku, ali videvši gvatemalskog slikara u vrlo lošem izdanju, odlučio je da roman pokloni ili pozajmi njemu, a kad ga je ponovo posetio, mesec dana kasnije, roman,

njegov roman, počivao je na istom stolu ili stolici gde ga je bio ostavio, i kada je pitao slikara da li mu se roman možda nije svideo ili, suprotno tome, jesu li mu njegove stranice omogućile trenutke ugodne zabave, slikar mu je odgovorio potonulo i preko volje, kako je uvek i izgledao, da ga nije ni čitao, na šta je gospodin Salvador rekao, s neraspoloženjem svojstvenim autorima (barem čileanskim i argentinskim autorima) u sličnoj situaciji: „Znači da ti se roman nije svideo, čoveče“, na šta mu je Gvatemalac rekao: „Niti mi se svideo niti mogu kazati da mi se nije svideo, jednostavno ga nisam čitao“, a onda je gospodin Salvador uzeo svoj roman i mogao je na korici da vidi sloj prašine kakav oblaže knjige (zapravo, sve stvari) kad nisu korištene, i u tom trenutku je znao da je Gvatemalac istinu rekao i nije mu to uzeo za zlo, mada mu je za ponovni odlazak na mansardu trebalo najmanje dva meseca. A kada se opet pojavio, slikar je bio mršaviji nego ikada, kao da za ta dva meseca nije okusio ništa, kao da je želeo da, gledajući s prozora raspored pariskih ulica, umre, od onog što se tada uopšteno zvalo melanholija a danas ga poznajemo kao anoreksiju, bolest od koje pate većinom mlade devojkje, lolite koje vetar odnosi s imaginarnih ulica Santjaga i nanosi na njih, ali bolest od koje su tih godina i u tom gradu podvrgnutom nemačkoj volji patili gvatemalski slikari po mračnim mansardama sazidanim na samim vrhovima slepenica, a koja se nije zvala anoreksija nego melanholija, *morbus melancholicus*, bolest koja napada malodušne, i tada su se gospodin Salvador Rejes i možda Farevel, ali ako je u pitanju bio Farevel to se sigurno desilo kasnije, setili knjige Roberta Bartona *Anatomija melanholije*, gde je ova bolest prikazana vrlo precizno, i možda su u tom trenutku svi prisutni zamukli i posvetili minut ćutanja onima koji su podlegli uticaju crne žuči, ove crne žuči koja danas mene razjeda i oslabljuje i čini da umalo zasuzim slušajući reči ostarelog mladića. A u noći kad smo zamukli,

to je izgledalo kao da smo se, u tesnoj saradnji sa sudbinom, našli u sceni izvučenoj iz nekog nemog filma, belo platno, pipete, birete i retorte, i film koji gori, gori, gori, a onda je gospodin Salvador pričao o Šelingu (koga, sudeći po Farevelu, nije čitao) i njegovom konceptu melanholije kao beskrajne strepnje – *Sehnsucht* – i o neurohirurškim intervencijama u kojima se pacijentu rasecaju nervna vlakna koja inače spajaju talamus sa cerebralnim korteksom frontalnog lobusa. Zatim se vratio na gvatemalskog slikara, na tu potrošenu, papirnatu, povijenu, usukanu, suvonjavu, ispijenu, oslabljenu, isisanu, upropaštenu, nemoćnu, izoštreu kost i kožu, drugim rečima: radikalno mršavog čoveka, tako mršavog da se od njegove figure gospodin Salvador prestrašio, i pomislio: „Dotle si došao, ti i ti“ (kako god da se Srednjoamerikanac zvao), i njegova prva pobuda, svojstvena svakom dobrom Čileancu, bila je da ga pozove napolje na večeru ili kasnu večeru, ali Gvatemalac je odbio izgovarajući se ovim ili onim razlogom zbog kog ne može da se u te sate, tog dana ili noći, spusti na ulicu, i naš diplomata je viknuo na Nebo ili barem na nebo, i pitao ga otkad nije jeo, a Gvatemalac mu je rekao da je jeo nedavno, „šta za tebe znači nedavno?“, ovaj nije mogao da seti, a gospodin Salvador je mogao da se seti jednog, i to sledećeg detalja: kako je prestao da priča i sitnu hranu koju beše doneo odložio je na kredenac kraj rešoa na gas, naime kako je tišina ponovo ispunila Gvatemalčevu mansardu i prisustvo gospodina Salvadora postalo manje napadno jer se on posvetio pripremanju hrane i posmatranju, po stoti put, Gvatemalčevih platna koja su visila po zidovima, i sedenju, i razmišljanju, i pušenju, e da bi pustio vreme da prođe, s voljom (i ravnodušnošću) svojstvenom isključivo ljudima s dugačkim stažem u diplomatskoj službi ili Ministarstvu inostranih poslova, Gvatemalac je seo na drugu stolicu, promišljeno smeštenu pored jedinog prozora na mansardi,

i dok je gospodin Salvador gubio vreme sedeći na stolici u pozadini sobe i posmatrajući pomični pejzaž sopstvene duše, melanholični i povijeni Gvatemalac gubio je vreme posmatrajući dobro poznati i uvek nepredvidljivi pejzaž Pariza. I kada su oči našeg pisca otkrile prozračnu liniju, ključnu tačku s kojom se spajao ili od koje se razdvajao Gvatemalčev pogled, u redu, u redu, tada je njegovom dušom prostrujala senka drhtavice, neposredna želja da sklopi oči, da prestane da gleda to biće koje posmatra uzdrhtalo smrkavanje Pariza, da pobegne odatle ili ga zagri, želja (pobuđena razumnom radoznalošću) da ga pita šta vidi i da odmah prisvoji njegovu tačku gledišta, a u isto vreme osetio je strah da će čuti ono što ne može da se čuje, suštinske reči koje ne možemo da slušamo i koje gotovo sigurno ne mogu da budu izgovorene. I baš tamo, na toj mansardi, Salvador Rejes će se pukim slučajem jedanput sresti sa Ernstom Jingerom, koji je posetio Gvatemalca vođen svojim estetskim njuhom i pre svega nepresušnom znatiželjom. Kada je gospodin Salvador prekoračio prag Srednjoamerikančeve nastambe, prvo što je video bio je Jinger, u tesnoj uniformi oficira Vermahta, zanet proučavanjem jedne slike dimenzija dva sa dva, ulja koje gospodin Salvador već beše video bezbroj puta i koje je nosilo neobičan naslov *Pejzaž Meksiko Siti* *sat vremena pre svitanja*, slike na koju je bez sumnje uticao nadrealizam (pokret kojem se Gvatemalac priključio s više volje nego uspeha, nikada ne uživajući zvaničnu podršku poštovalaca kulta Bretona), a u kojoj je bilo moguće otkriti ekscentrične interpretacije izvesnih italijanskih slikara pejzaža kao i spontanu privučenost, ne tuđu za ekscentrične i preosetljive Srednjoamerikance, francuskim simbolistima Redonu i Morou. Slika je prikazivala Meksiko Siti viđen sa brda ili možda balkona neke visoke zgrade. Dominantne boje bile su zelena i siva, obe u raznim nijansama. Pojedini kvartovi izgledali su kao talasi. Neki drugi, kao negativni

fotografija. Ljudske figure nisu se opazale, ali jesu, tu i tamo, skeleti nejasnog porekla, verovatno su bili ljudski, mada su isto tako mogli da prikazuju i skelete životinja. Kada je Jinger video gospodina Salvadora, njegovim je licem prošao vrlo lak izraz iznenađenja, praćen jednako lakim izrazom radosti. Naravno, pozdravili su se srdačno i razmenili ceremonijalna pitanja. Onda je Jinger počeo da priča o slikarstvu. Gospodin Salvador ga je pitao za nemačku umetnost, koju nije poznavao. Izgledalo je da Jingera istinski zanima jedino Direr, zbog čega su posvetili neko vreme razgovoru o Direru. Entuzijazam obojice stalno je rastao. Gospodin Salvador je odjednom uvideo da, otkako je stigao, nije razmenio ni reč s domaćinom. Pogledao je unaokolo i mali signal uzbune počeo je da se širi u njemu. Kad smo ga pitali kakav to signal uzbune beše, odgovorio nam je da se uplašio da je Gvatemalca privela francuska policija ili, još gore, Gestapo. Ali Gvatemalac je bio tamo, sedeo je apsorbovan (iako to nije prava reč, apsorbovan nikada neće biti prava reč) nepomičnim posmatranjem Pariza. Naš diplomata je, s olakšanjem, vešto promenio temu i pitao Jingera kako mu se čine dela ćutljivog Srednjo-amerikanca. Jinger je rekao da slikar kao da pati od duboke anemije i da bi najbolje što bi on mogao da uradi bilo, bez sumnje, da jede. U tom trenutku gospodin Salvador otkriva da mu je hrana koju je doneo Gvatemalcu još uvek u rukama. U pitanju je malo čaja, malo šećera, vekna hieba i poia kilograma kozjeg sira koji se ne sviđa Čileancima iz ambasade pa je izbačen sa spiska potreba kuhinje ambasade. Jinger je osmotrio hranu. Gospodin Salvador je pocrveneo i počeo da je slaže po policama, objašnjavajući Gvatemalcu da mu je „doneo neke stvarčice“. Kao i obično, Gvatemalac mu nije zahvalio, niti se okrenuo da udostoji stvarčice pogleda. Tokom nekoliko sekundi, prisetio se gospodin Salvador, situacija je izgledala savršeno komična. Jinger i on su

stajali, ne znajući šta bi rekli, a srednjoamerički slikar bio je, naravno, pored prozora, jogunasto im okrenut leđima. Međutim, Jinger je imao odgovor na svaku situaciju i pred bezvoljnošću domaćina počeo je da umesto njega ugošćava gospodina Salvadora, približio je dve stolice i ponudio našeg diplomatu turskim cigaretama koje je, bar je izgledalo, čuvao samo za prijatelje ili za nepredviđene okolnosti, budući da sam te noći nije zapalio. Te noći, daleko od korisnog i napetog a često i indiskretnog čavrljanja u pariskim salonima, čileanski i nemački književnik su, koliko god im je bilo volja, pričali o svemu, o ljudskom i božanskom, o ratu i miru, o italijanskom i nordijskom slikarstvu, o izvoru zla i posledicama zla koje ponekad izgledaju kao posledice čiste slučajnosti, o flori i fauni Čilea, koju je Jinger izgleda upoznao čitajući radove svog zemljaka Filipija, koji je umeo da u isti mah bude Nemač i Čileanac. Cele te noći pili su čaj koji je gospodin Salvador pripremao (i koji je Gvatemalac, kad su ga pitali želi li i on jednu šolju, odbio gotovo nečujno), da bi usledile dve čaše konjaka iz zalihe koju je Jinger doneo u srebrnoj pljoski i koji Gvatemalac, za razliku od čaja, nije odbio, što je kod oba pisca izazvalo isprva suzdržan osmeh, a potom dug i bučan smeh i duhovite, stroge šale. A onda, kada se Gvatemalac sa svojom porcijom konjaka vratio prozoru, Jinger ga je pitao, zainteresovan za njegovo platno, da li je slikar dugo živio u astečkom glavnom gradu i kakav je utisak stekao prilikom tog svog boravka, na šta je Gvatemalac rekao da je u Meksiko Sیتیju proveo jedva nedelju dana, i da su njegova sećanja na taj grad ne baš najjasnija, gotovo potpuno mutna, i da je, osim toga, sliku koja je predmet Nemčeve pažnje ili radoznalosti uradio mnogo godina kasnije, u Parizu, pri čemu mu Meksiko Siti praktično nije pao na pamet, mada je sve vreme bio pod uticajem nečeg što bi, u nedostatku adekvatnije reči, moglo da se nazove meksičko osećanje. Ovim je Jinger stekao

valjan uvod da prozbori o slepim talozima sećanja, možda zamišljajući da je Gvatemalac na svom kratkom boravku u Meksiko Sitiju slučajno sačuvao jednu viziju koja neće ponovo isplivati još nekoliko godina, ali će tada da ispliva, iako je gospodin Salvador, koji je klimao glavom na sve što bi tevtonski heroj rekao, za svoj račun pomislio da možda nisu u pitanju slepi talozi koji se najednom rastvaraju, u svakom slučaju ne oni slepi talozi koje je Jinger imao na umu, i čim mu je to sinulo, njegova glava počela je da zuji kao da je od nje bežalo stotine zelenih ili crnih muva, vidljivih jedino kroz prizmu vrućine i vrtoglavice, uprkos činjenici da Gvatemalčeva mansarda teško da može biti opisana kao toplo mesto, i zelene muve su letele oko i ispred kapaka gospodina Salvadora, i bile su providne, kao kapi znoja sa krilcima, zujeći svojstveno crnim movama, ili pak svojstveno zelenim movama, što je manje-više svejedno, mada naravno da u Parizu nema zelenih muva, i tada je, još jednom klimnuvši glavom, više ne razumejući rečenice koje mu je na francuskom Jinger opušteno upućivao, gospodin Salvador munjevito nazreo ili je mislio da je munjevito nazreo deo istine, a u tom minimalnom delu istine mogao je da vidi Gvatemalca u Parizu na početku ili pred početak rata i Gvatemalac se već bio navikao da provodi duge, mrtve (ili umiruće) sate gledajući kroz svoj jedini prozor pejzaž Pariza, i *Pejzaž Meksiko Sitija sat vremena pre svitanja* nastao je iz tog posmatranja, iz besanog Gvatemalčevog posmatranja Pariza, a ta slika je na svoj način bila oltar ljudskog žrtvovanja i, na svoj način, gest izuzetne dosade i, na svoj način, objava jednog poraza, ne poraza Pariza niti poraza evropske kulture koja beše smelo odlučila da sprži samu sebe, niti je slika bila objava političkog poraza ili poraza ideala u koje je i Gvatemalac donekle verovao, nego njegovog ličnog poraza, poraza jednog mračnog, ubogog Gvatemalca bez slave i uspeha, koji beše došao u Grad

svetlosti spreman da napravi ime u umetničkim krugovima, i od svesti s kojom je Gvatemalac prihvatio sopstveni poraz, svesti s kojom je prihvatio stvarnost i odbacio sve što je u njegovom slučaju bilo lično i anegdotsko, našem diplomati digla se kosa na glavi ili mu se, kako puk kaže, naježila koža. I tada je gospodin Salvador u jednom gutljaju otpio ostatak svog konjaka i ponovo počeo da sluša Jingera, koji je sve to vreme neometeno pričao sam sa sobom, budući da se čileanski pisac bio upleo u paukovu mrežu beskorisnih misli, a Gvatemalac je, što se moglo i očekivati, i dalje bio prilepljen uz svoj prozor trošeći se u beskrajnom i jalovom razgledanju Pariza. Tako da, pošto je bez mnogo poteškoća (ili je tako on mislio) ulovio nit monologa, gospodin Salvador bio je u stanju da ubaci okolišan štih u Jingerovo razvijanje teorije, razvijanje koje bi uplašilo čak i velikog Pabla, ako ne zbog skromnog, a ono zbog nepretencioznog načina na koji je Namac izlagao svoj kredo lepih umetnosti. A onda su oficir Vermahta i čileanski diplomata zajedno napustili mansardu gvatemalskog slikara, i dok su silazili beskrajnim nizom visokih stepenica koje su ih delile od ulice, Jinger je rekao kako ne veruje da će Gvatemalac dočekati zimu, što je bilo neobično čuti od njega, pošto su već svi znali da narednu zimu neće dočekati hiljade ljudi, od kojih je većina bila zdravija, bolje raspoložena i odličnija od Gvatemalca, većina je imala приметно bolje pretpostavke za opstanak od Gvatemalca, ali je Jinger svejedno to rekao, možda nepromišljeno, ili je možda tako učinio da bi držao svaku stvar na svom mestu, i gospodin Salvador još jednom je klimnuo glavom, mada on, budući da je znao i posećivao slikara već duže vreme, nije bio baš siguran da će ovaj u doglednom razdoblju umreti, ali je ipak rekao „da, očigledno, naravno“, ili je možda samo napravio diplomatski „hmm hmm“ zvuk, koji može da znači apsolutno sve na svetu. I malo zatim, Jinger je otišao

na večeru u kuću Salvadora Rejesa, i konjak je ovoga puta služen u čašama za konjak, i sedeli su u udobnim foteljama, i razgovarali o književnosti, a večera je bila, da kažemo, uravnotežena, onakva kakva i treba da bude večera u Parizu, kako u gastronomskom tako i u intelektualnom smislu, i kada se Nemac opraštao, gospodin Salvador mu je poklonio jednu od svojih knjiga prevedenih na francuski, možda jedinu, ne znam, sudeći po ostarelom mladiću u Parizu se gospodina Salvadora Rejesa niko ni najmanje ne seća, to sigurno govori da bi me oneraspoložio, možda se Salvadora Rejesa u Parizu stvarno ne seća niko, i u samom Čileu zbilja su retki oni koji ga pamte, još ređi oni koji ga čitaju, ali stvar nije u tome, stvar je u tome da je, napustivši rezidenciju Salvadora Rejesa, Nemac u jednom svom džepu nosio knjigu našeg pisca, a nema sumnje da ju je kasnije pročitao, budući da je spominje u svojim *Pariskim dnevnicima*, i to ne u rđavom kontekstu. A to je i sve što nam je Salvador Rejes ispričao o svojim pariskim godinama tokom Drugog svetskog rata. I jedna stvar je izvesna, i trebalo bi da smo na nju ponosni: u svojim celokupnim dnevnicima Jinger govori samo o jednom Čileancu, a taj je Salvador Rejes. Nijedan Čileanac nije pomolio svoj drhtavi nos čak ni na marginu dela tog Nemca, osim gospodina Salvadora Rejesa. Kao ljudsko biće i autor knjige, u tim mračnim i plodnim Jingerovim godinama ne postoji nijedan Čileanac, osim gospodina Salvadora Rejesa. I te večeri, dok sam se udaljavao od kuće našeg pripovedača i diplomate, pešačeći u društvu Farevelove olujne senke jednom ulicom oivičenom drvoredom lipa, pohodila me je vizija puna ljupkosti, uglačana kao san heroja, a pošto sam bio mlad i plahovit odmah sam je prepričao Farevelu, koji je razmišljao samo o tome kako da nađe najkraći put do restorana čiji mu je kuvar bio visoko preporučan, i rekao sam Farevelu da sam na trenutak video sebe, tamo, dok smo koračali onom

tihom ulicom oivičenom drvoredom lipa, kako sastavljam pesmu kao molitvu piscu ili njegovoj zlatnoj senci, piscu usnulom u svemirskom brodu, kao ptiću u zadimljenom i gvozdenu gnezdu okrenutom naopak, i da je taj pisac koji je putovao ka besmrtnosti Jinger, i da je svemirski brod udario o planinski venac Anda i eksplodirao, i da će večiti sneg sačuvati bezgrešno telo heroja u gvožđu, i da će od pisma heroja i pisanja onih koji služe njihovom pismu, sama po sebi nastati himna u slavu Boga i civilizacije. A Farevel, koji je žurio što više je mogao, budući da je bio sve gladniji, pogledao me je ispod oka kao da misli „Bože, frivolnog li bića“, i počastio me podrugljivim osmehom. I rekao je kako izgleda da su me reči Salvadora Rejesa prilično impresionirale. „To nije dobro. Voleti je dobro. Biti impresioniran, loše.“ To je rekao Farevel a da ni na časak nije prestao da korača. A onda mi je rekao da je o temi heroja napisano „nepregledno mnogo literature. Toliko da bi dve osobe suprotnih ukusa i ideja mogle da zatvorenih očiju biraju i biraju a da se ni u jednom trenutku ne podudare ni u čemu.“ I onda je začutao, kao da ga je napor koji mu je predstavljao pešačenje ubijao, a posle nekog vremena rekao je: „Gladan sam kao frižider“, tu sintagmu nikad do tada nisam čuo niti ću je ikada ponovo čuti, i više nije ni progovorio dok nismo seli za sto restorana koji je pre nego išta drugo bio sirotinjski, gde je proždirući raznoliku i dobru čileansku zakusku Farevel pričao priču o Brežuljku heroja ili o Heldenbergu, brežuljku u nekom delu srednje Evrope, možda u Austriji ili Mađarskoj. U svojoj naivnosti pomislih da će priča koju mi je Farevel predavao imati izvesne veze sa Jingerom ili onim što sam mu prethodno, nošen entuzijazmom, rekao o Jingeru i svemirskom brodu koji je eksplodirao na planinskom vencu, i o putovanju heroja u besmrtnost, naoružanih na tom putu jedinosopstvenim knjigama. Ali Farevel mi je ispričao priču o jednom obučaru, cipelaru koji je bio

podanik austrougarskog cara, trgovcu koji se obogatio uvozeći obuću na jednoj strani i prodajući je na drugoj, da bi najposle pravio cipele u Beču i prodavao ih elegantnim žiteljima Beča, Budimpešte i Praga, kao i elegantnim žiteljima Minhena i Ciriha, kao i elegantnim žiteljima Sofije, Beograda, Zagreba i Bukurešta. Bio je to trgovac koji je počeo praktično od nule, možda od male i nesigurne porodične firme koju je položio na čvrste noge, i proširio je, i proslavio, samim tim što su cipele tog proizvođača cenili svi koji su ih nosili, ističući njihov izvanredan izgled i krajnju udobnost, a to je bila njegova ideja, da ujedini lepotu i komociju. Njegove cipele, kao i njegove čizme, dugačke čizme i čizmice, pa čak i papuče i patofne, bile su izrazito trajne i otporne, jednom rečju to beše obuća u koju se čovek mogao pouzdati da ga neće ostaviti na cedilu na pola puta od tačke A do tačke B, što je uvek vredno zahvalnosti, čovek je mogao imati vere da mu te cipele neće praviti žuljeve ili uvećati već postojeće žuljeve, a svako ko je bar jednom posetio pedikira zna da to nije stvar za potcenjivanje, bile su to, na kraju krajeva, cipele čije su ime i marka garantovale izuzetnost i udobnost. A u mušterije dotičnog, bečkog obućara, spadao je i sam glavešina Austrougarske imperije, i obućar je bio pozvan, ili je uspevao da ga pozivaju, na prijeme koje su ponekad posećivali car i njegovi ministri, i maršali ili generali Carske vojske koji su nosili, ne samo jedan od njih, jahaće čizme ili cipele iz radionice obućara, s kojim bi obično razmenili pokoju reč, nekoliko značajnih ali uvek ljubaznih rečenica, rezervisanih i diskretnih ali obojenih blagom, gotovo neprimetnom melanholijom palata u oktobru, koja je, sudeći po Farevelu, bila svojstvena za Austrougarsku, dok je ona ruska, na primer, bila melanholija palata zimi, a španska, mada mislim da je tu preterao, bila melanholija palata leti ili melanholija požara, a obućar, sudeći po jednima, na neki način ohrabren ovim

razlikama, a po drugima vođen titrajima svoje poremećene duše, počeo je da simpatije i uzgaja ideju koju, kad ju je brižljivo uzgojio, nije oklevao da iznese caru lično, iako je da bi obezbedio zasebnu audijenciju morao da potroši sva svoja poznanstva u vojnim i političkim krugovima, kao i sve svoje veze na dvoru. I kad su i poslednje prepreke bile uklonjene, počela su da se otvaraju vrata, i obućar je prolazio pragove i predvorja, i stupao u sve veličanstvenije i zamračenije salone, iako je ta zamračenost bila satenska, carska zamračenost u kojoj koraci nisu odzvanjali, na prvom mestu zbog kvaliteta i debljine tepiha a na drugom zbog kvaliteta i elastičnosti obućarovih cipela, a kada je bio odveden u zadnju odaju, na sasvim svakidašnjoj stolici sedeo je car, u društvu gomile savetnika, i mada su poslednji osmotrili obućara hladno i čak zbunjeno, kao da se pitaju šta pobogu ovaj čovek traži ovde, koja li ga je tropska muva ubola, koji li se ludi plan nastanio u obućarevoj glavi te je zatražio i obezbedio audijenciju kod suverena cele Austrougarske, car ga je, za razliku od njih, primio rečima punim nežnosti, kao otac koji je u posetu primio sina, i počeo da govori o cipelama i obućarima, o Lefevru iz Liona, čije su odlične cipele slabije od onih koje pravi njegov dragi prijatelj, o Dankanu i Sigelu iz Londona, čije su izvanredne cipele slabije od onih njegovog lojalnog podanika, o Niderleu iz nemačkog seoceta čijeg imena car nije mogao da se seti („Firt“, podsetio ga je obućar), čije su krajnje udobne cipele ipak slabije od onih koje pravi njegov preduzimljivi zemljak, a onda su pričali o lovu i o obući za lov, i o jahaćim čizmama, i raznim vrstama kože i cipela za dame, iako je na toj tački razgovora car brzo izabrao autocenzuru i rekao: „Gospodo, gospodo, molim vas za malo diskrecije“, kao da su tu temu izabrali njegovi savetnici, a ne on, bio je to sitan greh koji su savetnici i obućar rado prihvatili kao svoj, duboko se izvinjavajući, da bi se konačno stiglo do pravog razloga audijencije, i dok su

se svi prisutni služili novom šoljom čaja ili kafe, ili sipali sebi još konjaka, njihove oči su se u iščekivanju usmerile ka obućaru koji je, napunivši pluća vazduhom, intenzivno svestan osetljivosti trenutka, pomičući ruke kao da miluje latice nepostojećeg ali zamislivog, naime mogućeg cveta, izložio svoju ideju vladaru. Ideja je bila Heldenberg, ili Brežuljak heroja. Brežuljak u dolini koju je on poznao, između tog i tog sela, brežuljak kao naslikan, sa hrastovima i ariševinom koja je rasla na njegovoj padini i šipražjem svih vrsta u visokim, najrizičnijim predelima, brežuljak u zelenoj i crnoj boji, iako su na proleće mogle da se primete boje vredne četkice najbujnijeg slikara, brežuljak koji je veselio oči ako je bio gledan iz doline i koji je navodio na meditaciju ako je bio posmatran s visokih delova što su okruživali dolinu, brežuljak koji je izgledao kao parče preuzeto iz drugog sveta i stavljeno tamo da podseća muškarce, da učini srca nepokolebljivima, da olakša dušama, da razdraga čula. Nažalost, brežuljak je bio u vlasništvu, vlasništvu grofa H, velikog oblasnog zemljoposjednika, ali obućar je već rešio ovaj problem nagodivši se sa grofom, koji u početku nije imao volje čak ni da proda jalov deo svoje zemlje, „to mu je došlo iz čisto vlasničkog instinkta“, objasnio je obućar skromno se osmehujući, kao da je mogao da razume tačku gledišta drugog čoveka, ali na kraju, pošto mu je on ponudio pristojnu sumu, siromah grof beše raspoložen za prodaju. Dakle, obućareva ideja bila je da kupi brežuljak i da on potom bude pretvoren u spomenik posvećen herojima imperije. Ne samo herojima iz prošlosti i sadašnjosti nego i herojima iz budućnosti. Drugim rečima, brežuljak je trebalo da služi i kao groblje i kao muzej. Na koji bi način služio kao muzej? Pa, svaki junak koga je imperija rodila imao bi statuu u prirodnoj veličini, podignutu na brežuljku, a našlo bi se mesta čak i za strane junake, ali samo u izuzetnim slučajevima. Na koji bi način služio kao

grob? Pa, to je bar bilo jednostavno: tamo bi trebalo sahraniti heroje Otadžbine, one koje bi odredila komisija sačinjena od vojnih lica, i historičara, i pravnika, s tim što bi poslednju reč uvek imao car. Tako da bi na brežuljku doveka u miru počivali junaci iz prošlosti – čije je skelete, ili pre pepeo, praktično bilo nemoguće lokalizovati – u obliku statua koje bi na najverniji mogući način izrazile ono što historičari, ili legende, ili usmena tradicija, ili romani govore o njihovim fizičkim svojstvima, kao i savremeni ili budući heroji, čija su tela, tako da kažemo, nadomak ruke funkcionerima monarhije. Šta je obućar tražio od cara? Pre svega, dopuštenje i blagoslov, znak da je odobren projekt, a zatim novčanu potporu države, jer sam obućar ne bi mogao da podmiri sve troškove obuhvaćene takvim faraonskim poduhvatom. Naime, obućar je bio spreman da iz sopstvenog džepa pokrije kupovinu Brežuljka heroja, njegovo pretvaranje u groblje, rešetku koja bi ga okruživala, izradu staza koje bi svakom posetiocu omogućavale pristup i njegovim najudaljenijim ćoškovima, pa čak i statue izvesnih heroja iz prošlosti koji su posebno dragi njegovom patriotskom srcu, ne računajući mesečne troškove za trojicu čuvara šume koji bi mogli da postanu čuvari groblja i vrtlari, i koji su već radili na jednom od njegovih seoskih poseda, jednostavni i snažni samci na koje bi se moglo računati kako za kopanje grobova, tako i za hvatanje noćnih skrnavećilja. Ostatak troškova, naime angažovanje skulptora, kupovinu kamena, mermera ili bronze, tekuće administrativne troškove, dozvole i javnu promociju, transport skulptura, izgradnju puta koji bi povezao Brežuljak heroja sa glavnim bećkim putem, ceremonije koje bi tamo trebalo održavati, prevoz za porodice pokojnika i članove komisije, izgradnju male (ili ne tako male) crkve i tako dalje, i tako dalje, sve to bi pokrila država. A onda je obućar proširio priču na moralnu korist od takvog spomenika i prozborio o starim

vrednostima, o onom što jedino ostaje kada sve nestane, o sumraku ljudskih napora, i drhtavici, i poslednjim mislima, i kada je prestao da govori, car ga je, sa suzama u očima, uzeo za ruke, i približio usne njegovim ušima, i prošaputao mu osećajne ali odlučne reči koje niko drugi nije mogao da čuje, i potom ga pogledao u oči, taj pogled je teško bilo izdržati, ali ga je obućar, čije su oči sada takođe bile vlažne, izdržao ne trepnuvši, a onda je car nekoliko puta klimnuo glavom i, posmatrajući savetnike, rekao: „Bravo, savršeno, izvanredno“, na šta su oni odgovorili: „Bravo, bravo.“ I time je bilo sve rečeno, i obućar je napustio palatu trljajući ruke, ozračen srećom. Samo nekoliko dana kasnije, Brežuljak heroja će promeniti vlasnika i nestrpljivi obućar, ne sačekavši zvanično odobrenje, daće znak grupi radnika da krene sa grubim radovima, radovima koje je nadgledao on lično, preselivši se u jednu pomoćnu kućicu u Heldenbergu ili najbližem selu, obuzet svojim delom onako kako to samo umetnik može da bude, i ne pomišljajući na ličnu udobnost, ne obraćajući pažnju na vrtoglavicu i vetar, kao ni na kišu koja je često plavila polja te oblasti, kao ni na oluje što su na svom neumoljivom putu ka zapadu prolazile čeličnosivim nebom Austrije ili Mađarske, oluje što su delovale poput uragana privučenih velikim senkama Alpa, i čiji je prolazak obućar posmatrao u kaputu koji se cedio od kiše, i u pantalonama koje su se cedile od kiše, i u cipelama uronjenim u blato ali potpuno nepromočivim, u tim sve nedvosmislenije veličanstvenim cipelama koje je bilo nemoguće dovoljno pohvaliti, osim, možda, ako bi taj zadatak bio poveren pravom umetniku, u tim cipelama za ples, i za trčanje, i za rad usred blata, cipelama koje nikada neće ostaviti na cedilu ili nepogodnom mestu svog korisnika, ali kojima je obućar, nažalost, sada već jedva poklanjao ikakvu pažnju (noću, kada bi izašao iz blata, njegov pomoćnik je svoj par tih cipela čistio i glancao, isto to je činio i mladi radnik iz

pomoćne kućice, dok je obućar ležao iscrpljen i upleten u čaršave i prekrivače, ponekad se čak i ne presvukavši do kraja), predat svom opsesivnom snu, marširajući košmarima koji su se uvek završavali teškim i tihim, mračnim i dostojanstvenim Brežuljkom heroja, projektom, delom koje poznajemo samo u fragmentima, delom za koje često mislimo da nam je poznato, ali teško da nam je i najmanje poznato, misterijom koju nosimo u srcu i koju u trenutku nepromišljenosti stavljamo nasred jedne metalne tacne ispisane mikenskim slovima, slovima koja zamuckuju našu istoriju i naša nadanja, a koja zapravo zamuckuju samo naš poraz, baš ono mesto gde smo pali i mi a da nismo znali da je tako, ne znajući smo stavili srce nasred te hladne tacne, srce, srce, a obućar je drhtao u krevetu i izgovarao reč „srce“, kao i reč „svetlucanje“, i izgledao je kao da se guši a njegov pomoćnik bi ga čuo, i ušao u sobu te hladne pomoćne kućice, i počeo da mu govori umirujuće reči, „probudite se, gospodine, san je laža a Bog je istina, gospodine“, a kada bi obućar otvorio oči, oči koje su do pre nekoliko trenutaka razgledale njegovo srce koje je još kucalo nasred tacne, pomoćnik bi ga ponudio čašom toplog mleka a kao odgovor bi dobio samo neuverljivo odmahivanje rukom, kao da obućar tim pokretom želi da odagna sopstvene košmare, a onda, posmatrajući ga kao da ga jedva prepoznaje, rekao bi mu da prestane da ga zajebava s mlekom i da mu donese čašu konjaka ili bar malo rakije. I tako se dan za danom, iz noći u noć, po lepom ili ružnom vremenu, obućar sve dublje ukopavao u sopstveni trošak, budući da car pošto se rasplakao i rekao „bravo, izvanredno“, više nije rekao ništa, a i ministri su izabrali tišinu, kao i najgorljiviji savetnici, i generali, i pukovnici, ali iako projekat nije mogao da se razvija bez ulaganja, bilo je sigurno da ga je obućar pokrenuo i da je kasno da se zaustavi. I već je prestao da bude viđan u Beču osim zbog retkih i jalovih

intervencija kod Dvora, provodio je sve vreme koje je mogao na Brežuljku heroja nadgledajući posao svojih sve malobrojnijih radnika, jašući izdržljivog dolapskog konja ili ponija otpornog na surovost vremena, tvrdog i jogunastog poput njegovog gospodara, koji, kada bi to okolnost zahtevala, nije oklevao da sjaše i lično zasuče rukave. U početku, na carskom dvoru i u elegantnim bečkim salonima, novosti vezane za njegovu ideju protrčale su kao tanka linija baruta koju je neki bog šaljivdžija zapalio da zabavi javnost, a kasnije je sve to dopalo zaborava koji je sudbina uglavnom svih. Došao je i dan kada su potpuno prestali da pominju obučara. A onda i dan kada su ljudi počeli da zaboravljaju njegovo lice. Njegovi cipelarski poslovi verovatno su se mnogo bolje držali u bici protiv vremena. Ponekad bi ga neko, kakav stari poznanik, video na ponekoj bečkoj ulici, ali obučar više nije pozdravljao nikog niti je ikome uzvraćao pozdrav, a nikoga ne bi iznenadilo kad bi se on upravio ka drugoj strani ulice ili ka drugoj ulici. Onda su došla tvrda i zbrkana, ali pre svega užasna vremena, u kojima su tvrdoća, zbrkanost i užas bili jedno te isto. Piscu su nastavili da dozivaju muze. Car je umro. Počeo je rat i imperija je nestala. Muzičari su nastavili da komponuju, narod da posećuje koncerte. Obučara se više nije sećao niko, osim retkih srećnika koji su još uvek, nekim čudom ili slučajnošću, posedovali par njegovih izvanrednih i otpornih cipela. I posao s obucom bio je zahvaćen svetskom krizom. i promenio je vlasnika, i iščezao. Godine koje su usledile bile su još zbrkanije i tvrde. Ljudi su ubijani i proganjani. Onda je došao novi rat, užasniji od svih ratova. I jednog dana su se u dolini pojavili sovjetski tenkovi, i pukovnik koji je komandovao tenkovskom jedinicom video je kroz dvogled iz pokretne kule svog oklopnog vozila Brežuljak heroja. I gusenice tenkova su se cvileći približile brežuljku koji se presijavao kao mračni

metal pod poslednjim sunčevim zracima što su se prostirali dolinom. I ruski pukovnik je izašao iz tenka i rekao: „Šta je ovo, u đavola?“ A Rusi koji su bili u ostalim tenkovima takođe su izašli i protegnuli noge, i zapalili cigarete, i osmatrali crnu rešetku od kovanog čelika koja je okruživala brežuljak, i ogromna vrata, i slova izlivena bronzom na ovcem kamenu kraj ulaza, informaciju posetiocu da je to Heldenberg. A jedan radnik na imanju, koji je kao dečak radio na Brežuljku heroja, kad su ga pitali rekao je da je to groblje, „groblje na kom će biti sahranjeni svi svetski heroji“. I onda su pukovnik i njegovi ljudi odabrali drugi ulaz, morali su da obiju tri stara i zardala katanca, i počeli su da koračaju stazama Brežuljka heroja. I nisu videli nikakve statue heroja ni grobove, već samo očaj i zapuštenost, dok na samom vrhu brežuljka nisu otkrili grob sličan sefu zapečaćenih vrata, koja su takođe obili. U samom grobu, na velikom kamenom sedištu, našli su obuçarove posmrtno ostatke, „očne duplje prazne kao da nikada više neće videti ništa osim doline nad kojom se izdizao brežuljak, vilice razjapljene kao da se, nazrevši besmrtnost, obučar i dalje smejao“, rekao je Farevel. I dodao je: „Razumeš li? Razumeš?“ I još jedanput sam video svog oca, otelotvorenog u senku lasice koja klizi uglovima naše kuće, a ta kuća s njenim uglovima bila je slična mom pozivu. I onda je, dok smo naručivali kafu, Farevel ponovio: „Razumeš? Razumeš?“, a ljudi na ulici pohitali su zbog zapanjujuće neodložne, neurotične potrebe da stignu kući, i njihove senke ocrtavale su se jedna za drugom, sve brže, po zidovima restorana gde smo Farevel i ja imali siguran zaklon od žurbe, mada bih možda morao reći od elektromagnetske sprave koja se pomamila po ulicama Santjago de Čilea i zajedničkom duhu njegovih stanovnika. Farevel i ja smo ostali mirni, jedino su se naše ruke malko pomerale podižući šoljice s kafom put usana, dok su naše oči gledale kao da ono što su videle nije imalo

nikakve veze s nama, kao da nismo primetili ništa, a to je tipično čileanski način gledanja. I primetili smo senku koja je plesala, nerazumljive figure koje su se pojavljivale i nestajale poput crnih zračaka na zidu restorana, predstavu koja kao da je imala hipnotički učinak na mog učitelja, a u meni je budila strah od visine i bol u očima, bol koji se kasnije proširio i na slepoočnice i temenu kost, na celu lobanju, bol koji sam ublažio molitvama i aspirinom, iako se tom prilikom, koliko se sećam sada, s naporom oslonjen na lakat, kao da sam želeo da odmah poletim u nebo, bol zadržao samo u očima, što je bilo lako izlečiti, samo da sam ih sklopio rešio bih problem, to je trebalo da učinim po svaku cenu, ali nisam, jer bilo je nečega u Farevelovom izrazu, u njegovoj nepomičnosti lako narušenoj sićušnim pokretom oka, što je, kad sam ga ponovo pogledao, delovalo kao da sluti na beskrajn užas ili užas koji je pretio da će postati beskrajn, a to je, doduše, i priroda užasa, da se proširi i da se proširi i nikad se ne zaustavi, otuda naša neutešnost, otud izvesna tumačenja Danteovog dela, iz užasa koji je mršav i bespomoćan kao crv, ali kadar da se proširi i da se proširi kao neka od Ajnštajnovih jednačina, a Farevelov izraz je, kako sam govorio, nekako delovao kao da sluti na sve to, iako bi čovek koji bi prošao pored našeg stola i osmotrio Farevela video samo respekta dostojnog, mada zamišljenog gospodina. I onda je Farevel otvorio usta i kad sam pomislio da će me još jednom pitati razumem li, rekao je: „Pablo će dobiti Nobelovu nagradu.“ A to je rekao kao da je zajecao sred spaljenog polja. I rekao je: „Amerika će se promeniti. I Čile će se promeniti.“ A onda mu je pala vilica, ali je uspeo da kaže: „Neću živeti dovoljno dugo da sve to vidim.“ A ja sam rekao: „Farevele, vi ćete to videti, vi ćete videti sve.“ I u tom trenutku sam znao da ne govorim ni o nebu ni o večnom životu, da upravo izričem svoje prvo proročanstvo, i da će, ako se ispuni ono što je Farevel predvideo, on tome biti i svedok.

A Farevel je rekao: „Priča o Bečliji me je rastužila, Urutija.“ A ja: „Vi ćete živeti još mnogo godina, Farevele.“ A Farevel: „Kakva korist od života, kakva korist od knjiga? To samo su senke.“ A ja: „Kao one senke koje ste maločas videli?“ A Farevel: „Baš takve senke.“ A ja: „Platon ima vrlo interesantnu knjigu o tome.“ A Farevel: „Sada već pričate kao idiot.“ A ja: „Šta vam govore te senke, Farevele, hoćete li da mi kažete nešto o tome?“ A Farevel: „One mi govore o višestrukosti čitanja.“ A ja: „Možda ono jeste višestruko, ali je i prilično bedno, prilično mediokritetsko.“ A Farevel: „Na šta tačno mislite?“ A ja: „Na slepce, Farevele, na spoticanja slepaca, na njihove jalove okršaje, na njihova sporenja i okliznuća, posrtanja i padove, na njihovu opštu slabost.“ Farevel: „Ne znam šta vam se desilo, nikad vas nisam takvog video.“ A ja: „Drago mi je što ste to rekli.“ A Farevel: „Nija više ne znam šta govorim, želim da pričam, hoću da kažem, ali samo mi udara pena na usta.“ A ja: „Možete li u tim senkama šta da razaznate? Možete li u njima razaznati zasebne scene, vrtlog istorije, neku poludelu elipsu?“ A Farevel: „Mogu da vidim jednu ruralnu scenu.“ A ja: „Nešto kao grupu seljana koji se mole i odlaze, i vraćaju se, i mole, i ponovo odlaze?“ A Farevel: „Vidim kurve koje zastaju na delić sekunde da vide nešto važno, a onda odlaze kao meteoriti.“ A ja: „Možete li da razaznate nešto o Čileu, možete li da vidite pravac plovidbe naše domovine?“ A Farevel: „Ovo mi jelo nije leglo.“ A ja: „Možete li u tim senkama da razaznate našu Palatinsku antologiju, možete li da pročitate neko ime, da prepoznate neko lice?“ A Farevel: „Vidim Nerudino lice, kao i svoje, ali ne, grešim, to samo je neko drvo, vidim drvo, namnoženu i čudovišnu siluetu njegovog lišća, kao more koje se suši, izgleda kao crtež dva lica, a zapravo je grob na svežem vazduhu raspolućen mačem anđela ili maljem diva.“ A ja: „I šta još?“ A Farevel: „Kurve kako dolaze i odlaze, reku suza,“ A ja: „Budite konkretniji.“ A

Farevel: „Ovo mi jelo nije leglo.“ A ja: „To je baš zanimljivo, u tim senkama ja ne razaznajem ništa, mogu da vidim samo senke, električne senke, kao da se vreme ubrzalo.“ A Farevel: „U knjigama nema utehe.“ A ja: „Jasno mogu da vidim još budućnost, i u toj budućnosti mogu da vidim kako vi uživate u dugom životu, i svi vas ljube i poštuju.“ A Farevel: „Kao doktor Džonson?“ A ja: „Baš tako, pogodili ste pravo u metu, ni manje ni više nego kao on.“ A Farevel: „Kao doktor Džonson sa ovog komadića zemlje od kojeg je Bog digao ruke.“ A ja: „Bog je svuda, pa i na najčudnijim mestima.“ A Farevel: „Da nisam ovoliko pijan i da mi nije tako loše zbog moje mešine, zamolio bih vas da me smesta ispovedite.“ A ja: „Bila bi mi čast.“ A Farevel: „Ili bih vas odvuкао u toalet i pocepao vam dupe.“ A ja: „Ne govorite to vi, to je vino, to su senke koje vas uznemiravaju.“ A Farevel: „Nema potrebe da crvenite, svi mi Čileanci smo sodomisti.“ A ja: „Ne samo naši nesrećni zemljaci nego su svi muškarci sodomisti, svi nose po jednog sodomistu u arhitravi duše svoje i jedna od naših dužnosti jeste da doskočimo našem nezvanom gostu, da ga pobedimo i svalimo na kolena.“ A Farevel: „Sada već pričate kao pušač kurca.“ A ja: „Nikad. Nikada to nisam radio.“ A Farevel: „Neću nikom da kažem, obećavam. Čak ni na bogoslovlji?“ A ja: „Učio sam i molio se, molio sam se i učio.“ A Farevel: „Obećavam da neću nikom da kažem, obećavam, obećavam.“ A ja: „Čitao sam svetog Avgustina, čitao svetog Tomu Akvinskog, proučavao živote svih papa.“ A Farevel: „Još uvek se sećate tih svetih života?“ A ja: „Urezani su mi do smrti.“ A Farevel: „Ko beše Pije Drugi?“ A ja: „Pije Drugi, zvan Eneas Silvio Pikolomini, rođen je u okolini Sijene i bio poglavar Katoličke crkve od 1458. do 1464, na početku karijere učestvovao na Bazelskom koncilu, bio sekretar kardinala Kapranike, potom neko vreme u službi antipape Feliksa Petog, potom u službi cara Federika Trećeg, koji ga je učinio poetom

laureatis, vidite, budući papa je pisao stihove, držao predavanja o klasičnim pesnicima na Bečkom univerzitetu, 1444, objavio svoj bokačovski roman *Eurijalus i Lukresija*, 1445, tačno godinu dana pošto je objavio rečeno delo, zaredio se i njegov je život krenuo novim tokom, pokajao se i priznao svoje grehe iz prošlosti, 1449. je postao biskup Sijene a 1456, kardinal, 1458, isključivo s namerom da započne novi krstaški rat, objavio bulu *Vocavit nos Pius*, u kojoj je sazivao ravnodušne suverene grada Mantove, posle toga je došlo do dogovora i odlučeno je da bude pokrenut trogodišnji krstaški rat, ali svi su se pokazali gluvi na papine velike reči dok on nije uzeo vlast u svoje ruke i obznanio da ju je uzeo, Venecija se ujedinila sa Ugarskom, Skenderbeg je napao Turke, moldavski vojvoda Stefan Veliki stekao je naziv *Atleta christU* hiljade muškaraca iz svih krajeva Evrope sjatilo se u Rim, samo su kraljevi i dalje bili gluvi i ravnodušni, onda je papa hodočastio, prvo na Asizi a zatim na Ankonu, gde je venecijanskoj floti dugo trebalo da se pojavi, a dok su konačno pristizali venecijanski ratni brodovi, papa je, umirući, rekao: „Do danas mi je manjkala jedna flota, sada ću ja manjkati floti“, i umro, a s njim je umro Krstaški rat.“ A Farevel je rekao: „Dakle, zasro je, tipičan pisac.“ A ja: „Zaštito je Pinturikija.“ A Farevel: „Nemam pojma ko je Pinturikio.“ A ja: „Jedan slikar.“ A Farevel: „Toliko sam mogao da pretpostavim, ali ko je on *bio*?“ A ja: „Čovek koji je slikao freske u Sijenskoj katedrali.“ A Farevel: „Jeste li bili u Italiji?“ A ja: „Da.“ A Farevel: „Sve tone, vreme guta sve, počev od Čileanaca.“ A ja: „Da.“ A Farevel: „Znate li priču o još kojem papi?“ A ja: „O svima.“ A Farevel: „Šta je sa Hadrijanom Drugim?“ A ja: „Bio je papa od 867. do 872. godine, o njemu se često čuje jedna interesantna priča. Kad je Lotar Drugi došao u Italiju, papa ga je pitao da li je ponovo spavao s Valdradom, koju je prethodni papa, Nikolas Prvi, ekskomunicirao, a onda je kralj Lotar počeo

da drhti koračajući prema oltaru Monte Kasina, gde su se sreli, a papa ga je čekao ispred oltara ali nije drhtao." A Farevel: „Biće da se ipak i on malo uplašio." A ja: „Da." A Farevel: „A priča o papi Landonu?" A ja: „Nije poznato mnogo stvari o tom papi, osim da je to bio 913. i 914. i da je imenovao biskupom Ravene jednog od Teodorinih štićenika, koji ga je nasledio na papskom prestolu." A Farevel: „Prilično neobično ime nosio je taj papa." A ja: „Da." A Farevel: „Vidite, senke su nestale." A ja: „Zaista su nestale." A Farevel: „Kako je to neobično! Pitam se šta li se dogodilo." A ja: „To verovatno nikada nećemo saznati." A Farevel: „Više nema senki, više nema ubrzanja, više nema tog osećaja da smo unutar negativa fotografije. Da nismo sanjali?" A ja: „To verovatno nikada nećemo saznati." I onda je Farevel platio večeru, a ja sam ga ispratio do samih kućnih vrata, ali nisam hteo da uđem kod njega, jer sve bilo je brodolom, a onda sam našao sebe kako koračam sam ulicama Santjago de Čilea razmišljajući o Aleksandru Trećem i Urbanu Četvrtom, i Bonifaciju Osmom, dok mi je svež povetarac milovao lice pokušavajući da me razbudi, iako je to bilo još nemoguće, jer sam duboko u svom mozgu čuo glasove papa kao udaljeno cvrkutanje sveg jata ptica, nepogrešivi znak da je deo moje svesti još spavao ili još uvek rešeno odbijao da izroni iz lavirinta snova, tom Kampusu Marsa⁷ gde se kriju ostareli mladić i mrtvi pesnici koji su tada još bili živi, a koji sada, protiveći se nečemu što ne može da se izbegne, boreći se da ne budu zaboravljeni, unutar luka moje lobanje dižu bednu kriptu svojih imena, svojih silueta isečenih u crnom kartonu, svojih uništenih dela, i mada ostareli mladić nije među njima, budući da je u to vreme bio samo dečak s juga, s kišovite granice gde teče najbujnija reka u domovini, dečak

⁷ Odnosi se na zaravan izvan grada koja je posvećena bogu Marsu. U antičkom Rimu tamo su održavane vojne vežbe, gimnastičke igre mladih, kao i izbori. (Prim. prev.)

iz stravičnog Bio-Bija, ipak ga sada, ponekad, brkam sa hordom čileanskih pesnika koje je nesaosećajno vreme uništavalo još tada, dok sam se udaljavao od Farevelove kuće po santjaškoj noći, a sada ih, dok pridižem svoje telo oslonjeno na lakat, dokusuruje, a uništavaće i onda kad ja više ne budem ovde, naime kad više ne bude mene nego samo mog ugleda, mog ugleda smrkavanju nalik, kao što je ugled drugih kitu nalik, ili ćelavom bregu, ili brodu nalik, ili tragu dima koji za sobom ostavlja brod, ili gradu u lavirintu nalik, tada će moj ugled smrkavanju nalik, jedva poluotvorenih kapaka, gledati lagani grč vremena i uništavanje, vreme koje se pomera nekim Kampusom Marsa kao povetarac, i u čijem kovitlacu se, slično figurama sa Delvilovih slika, dave pisci čije sam knjige prikazao, pisci o kojima sam pisao kritike, davljenici iz Čilea i Amerike čiji su glasovi uzviknuli moje ime, „oče Ibakače, oče Ibakače, setite nas se dok se plešućim korakom udaljavate od Farevelove kuće, setite nas se dok vas koraci nose u neumoljivu santjašku noć, oče Ibakače, oče Ibakače, pomislite na naše ambicije i naša nadanja, pomislite na naš gluvi, neslavni ulog kao muškaraca i građana, zemljaka i pisaca, dok vi prodirete u fantazmagorične bore vremena, tog vremena koje mi možemo da vidimo samo u tri dimenzije, a koje u stvari ima četiri dimenzije ili možda pet, kao seda brada Sordelove senke, koji Sordelo?, senke koju ni sunce ne može da uništi.“ Gluposti. Znam. Lupetanja. Besmislice. Blebetanja. Svašta. Maštarije što stižu nezvane (a u množtvu) dok čovek korača noću za svojom sudbinom. Moja sudbina. Moj Sordelo. Početak jedne briljantne karijere. Ali nije sve išlo uvek baš glatko. Na dugi rok, čak i molitva dosadi. Napisao sam tekstove. Napisao sam pesme. Otkrio sam pesnike. Nahvalio sam ih. Da im nije bilo mene, još tada bi se udavili. Verovatno sam bio najliberalniji član „Opus Deija“ u celoj Republici. Sada me

ostareli mladić posmatra s jednog žutog uličnog ugla i više za mnom. Čujem neke od reči koje izgovara. Veli da sam član „Opus Deija“. „Nikada to nisam krio“, kažem mu. Ali, on me i ne sluša, naravno. Vidim kako pomera vilicu i usne i znam da više za mnom, ali ne čujem njegove reči. On mene pak vidi kako šapućem, oslonjen na lakat, dok moj krevet lebdi meandrima vrućice. Ni on ne čuje moje reči. Voleo bih da mu kažem kako ovako nećemo stići daleko. Voleo bih da mu kažem kako su čak i pesnici iz čileanske komunističke partije crkavali da čuju koju ljubaznu reč od mene, reč pohvale za njihovu poeziju. I napisao sam velikodušne reči o njihovim stihovima. „Budimo civilizovani“, šapućem. Ali on me ne čuje. A ja ulovim poneku njegovu reč. Uvrede, šta bi drugo i bilo. „Pederu“, kaže li? „Opus Dei“? Pederu iz 'Opus Deija', je li to rekao? Onda se moj krevet obrne i više ne čujem ostarelog mladića. Kako je ugodno ne čuti ništa. Kako je ugodno više ne biti oslonjen na lakat, na ove bedne, stare, iznošene kosti, ispružiti se u krevetu i odmarati, i gledati sivo nebo, i pustiti krevet da lebdi po volji svetaca, i poluzatvoriti kapke, i nemati uspomena, i slušati samo pulsiranje sopstvene krvi. Ali tada su moje usne ponovo počele da se pomiču i od tada ponovo pričam. „Nikada nisam skrivao svoju pripadnost 'Opus Deiju', mladiću“, kažem ostarelom mladiću, iako više ne mogu da ga vidim, iako više ne znam da li je on iza mene ili mi je sa strane, ili se izgubio među drvećem koje oivičava reku. „Nikad od toga nisam pravio tajnu. Svi su znali. Svi u Čileu su znali. Vi mora da ste jedina osoba koja nije, ili se pravite veći mudonja nego što jeste.“ Tišina. Ostareli mladić ne odgovara. U daljini mogu da čujem nešto kao bandu primata koji počinju da brbljaju, svi u isti mah, vrlo uzbuđeno, i onda izvlačim ruku iz prekrivača, i stavljam je u vodu, i marljivo menjam pravac kreveta koristeći ruku kao veslo, pomerajući četiri prsta onako kako se kreće plafonski ventilator, a otkako se

krevet obrnuo sve što mogu da vidim jesu džungla i reka, i njene pritoke, i nebo koje više nije sivo već svetloplavo, i dva majušna oblaka što trče kao deca koju odvlači vetar. Brbljanje majmuna je zamrlo. Kakvo olakšanje. Kakva tišina. Kakav mir. Mir naklonjen prisećanju na druga plava neba, na druge majušne oblake koji su žurili odvlačeni vetrom što je duvao sa zapada ka istoku, i na dosadu što su u meni budili. Žute ulice i plavo nebo. I što se čovek približavao središtu grada, ulice su postepeno gubile svoje napadno žutilo da bi postale sive, uređene i popločane, mada sam znao da bih zagrebavši i njihov najtanji sloj, ispod sive našao žutu. I to nije samo tištalo moju dušu nego joj je i nosiio dosadu, ili je možda tištanje počinjalo da biva dosada, svako zna ili je, u najmanju ruku, izvesno da beše nastupilo razdoblje žutih ulica i svetlo-plavog neba, i duboke dosade, kada sam prestao da pišem pesme, ili je, bolje rečeno, moj poziv pesnika postao predmet opasne promene, pošto u stvari nisam prestao da u papir upirem perom, ali stihovi su bili puni gneva i huljenja, i još gorih stvari, i imao sam dobar razlog da ih uništavam odmah po svitanju a pre no što ih pokažem nekome drugom, iako bi se u to vreme mnogi smatraii počastvovanim da ih vide, da vide pesme čiji je poslednji smisao, ili ono što sam mislio da prepoznajem kao njihov poslednji smisao, mene utapao u zbunjenost i tištanje koji bi trajali ceo dan. A ta zbunjenost i to tištanje saživljavahu se s dosadom i iscrpljenošću. Dosada i iscrpijenost bile su velike, za razliku od zbunjenosti i tištanja koji obložiše majušan ugao unutar opšteg stanja dosade i iscrpljenosti. Kao rana u rani. A onda sam prestao da dajem časove. Prestao sam da izgovaram mise. Prestao sam da bez izostanka čitam jutarnje novine i komentarišem vesti sa svojom braćom u Hristu. Moji književni prikazi prestali su da budu čitljivi (doduše, nisam prestao da ih pišem). Nekoliko pesnika došlo je da me vidi i pitalo šta nije u redu. Nekoliko

sveštenika došlo je da me vidi i pitalo šta to čini moj duh uzburkanim. Ispovedio sam se i molio. Ali potkazivali su me podočnjaci. U stvari, tih dana spavao sam vrlo malo, ponekad tri sata, ponekad dva. Jutrima sam lutao od rektorata do napuštenih konjušnica, od poljana do predgrađa, od predgrađa do centra, do Santjaga. Jednog poslepodneva napadoše me dvojica štetočina. „Kunem se da nemam novca, deco moja“, rekao sam im. „Imaš, imaš, pope razvaljene guzice“, odgovorili su mi ti kriminalci. Na kraju sam im predao novčanik i molio se za njih, ali ne mnogo. Dosada koju sam pri svemu tome osećao bila je jeziva. A iscrpljenost nije zaostajala za njom. Od tog dana, međutim, moji dnevni koraci promeniše smer. Izabrao sam manje opasne četvrti četvrti odakle sam mogao da gledam veličanstvenost planinskog venca, tad je u ovom gradu još bilo moguće gledati planinski venac u svako doba godine, nije gakao danas prekrivalo ćebe smoga. I lutao sam, i lutao, i ponekad bih uhvatio autobus i nastavio da lutam glave prilepljene uz prozor, a ponekad bih naručio taksu i nastavio da lutam sred žute i svetloplave, odbojnih boja moje dosade, od centra grada do rektorata, od rektorata do Las Kondesa, od Las Kondesa do Providensije, od Providensije do Trga Italije i Šumskog parka,⁸ a onda natrag u centar i natrag u rektorat, moju mantiju je podizao vetar, mantiju koja je bila kao moja senka, moja crna zastava, moja lako uštirkana muzika, čista, mračna odeća, talog gde su se skupljali gresi Čilea i odatle više nisu izlazili. Ali toliko lutanje bilo je jalovo. Dosada nije

⁸ Las Kondes je opština u istočnom delu grada, koja zajedno sa susednom Providensijom i opštinom Santjago čini finansijsku i trgovačku osovinu Santjago de Čilea. Trg Italije odnosno Trg Bakedano nalazi se između Las Kondesa i Santjaga. Niže pomenuti Trg od oružja (Plaza de Armas) nalazi se – kao i Šumski park (Parque forestal) – u opštini Santjago i predstavlja istorijski najznačajniji deo grada, sa nizom vitalnih institucija. (Prim. prev.)

posustajala, naprotiv, ponekih podneva činila se neizdržljivo i punila mi je glavu besmislenim idejama. Ponekad bih se, drhteći od zime, približio kakvom šanku i naručio sodu „bilc“. Seo bih na visoku barsku stolicu i očima zaklanog ovna posmatrao kapljice kako se spuštaju površinom flaše, a gorki unutrašnji glas me je pripremao na neverovatno posmatranje jedne kapi koja se prkoseći zakonima prirode *uspinjala* flašom da bi stigla do grlića. Tada bih sklopio oči i molio se, ili pokušavao da se molim, dok mi je telo drhtalo, a dečaci i junosi trčali s kraja na kraj Trga od oružja, izbezumljeni letnjim suncem, i prigušeni smeh koji je stizao sa svih strana pretvarao se u najprecizniji komentar mog poraza. Potom bih popio nekoliko gutljaja ledenog „bilca“ i nastavio da lutam. Tih dana sam upoznao prvo gospodina koji se zvao Harts, a onda i gospodina koji se zvao Ajnžrm. Obojica su radili u nekom preduzeću za uvoz i izvoz kod izvesnog gospodina iz inostranstva kojeg nisam imao zadovoljstvo da upoznam. Mislim da su konzervirali školjke koje su potom slali brodom u Francusku i u Nemačku. Prvi koga sam – u jednoj žutoj ulici – od njih dvojice upoznao, bio je gospodin Harts (ili je gospodin Harts upoznao mene). Smrzavajući se, čuo sam kako me neko doziva. Okrenuo sam se i video sredovečnog čoveka normalne visine, ni suvog ni mršavog, čoveka običnog lica na kom su indigene crte bile tek malo upadljivije od evropejskih, obučenog u odelo svetlih boja, sa krajnje elegantim šeširom na glavi, kako mi šalje znake nasred žute ulice, ne sa prevelike daljine, dok se zemlja iza njega odbleskivala o slojeve plastične čaše, o jedan za drugim. Nikad ga ranije nisam video, ali on kao da je mene poznao celog života. Rekao mi je da su mu o meni prvi put govorili otac Garsija Erasuris i otac Munjos Lagija, koje sam visoko cenio i čije su mi usluge bile na raspolaganju, a oba ta mudra muža predlagala su me gorljivo, bez najmanjih rezervi, za jednu vrlo osetljivu misiju po Evropi,

bez sumnje smatrajući da bi dugačko putovanje starim kontinentom bilo najprikkladniji način da mi se vrati nešto radosti i izgubljene energije koju sam, naočigled svih, i dalje gubio, kao da sam patio od rane koja odbija da pređe u ožiljak i na dugi rok ranjeniku uzrokuje smrt, ako ne telesnu, u najmanju ruku moralnu. U početku sam se zbunio i pokazao nedostatak volje, budući da su se posao koji je radio gospodin Harts i njegovi afiniteti maksimalno razlikovali od mojih, ali pristao sam da me odveze do jednog restorana u Ulici Banderas, mesta koje je gledalo i bolje dane i bilo nazivano *Moja kancelarija*, mesta u kom je gospodin Harts, a da nije otkrio razloge zbog kojih me je potražio, počeo da priča o mojim poznanicima, među njima i Farevelu i raznim pesnicima nove čileanske lirike s kojima sam se tada često viđao, tek da mi stavi do znanja da je upućen u krugove kojima se krećem, ne samo one, svešteničke, već je znao i pisce ukusa srodnog mome, čak je bio upućen i u moje profesionalne kontakte, samim tim što je spomenuo i glavnog urednika dnevnog lista u kom je objavljivana moja kolumna. Ipak, bilo je očigledno da sve te ljude gospodin Harts poznaje površno.

Ona je razmenio koju reč s vlasnikom *Moje kancelarije* i odmah zatim smo napustili lokal a da mi razlog za žurbu nije bio najjasniji, i šetali smo ruku pod mku okolnim ulicama dok nismo stigli u drugi, znatno manji i manje sumoran restoran, gde je gospodin Harts dočekan maltene kao gazda i gde smo se nasitili, iako je napolju bilo užasno vruće, teško da je takvo vreme idealno za varenje tolike i tako različite hrane. Insistirao je da kafu popijemo u *Haitiju*, odbojnom mestu u kojem se skuplja šljama iz kancelarija u centru Santjaga, srednji menadžment, bivši ovi, pomoćnici onih i delegati neke treće stvari, koji, uz sve to, smatraju gestom dobrog ukusa da čovek pije s nogu, nalakćen na šank ili naprosto stojeći u mnoštvu posetilaca lokala, koji je veliki i, koliko se sećam, omeđen sa dvoja prozora-vrata, sa staklom od plafona gotovo do poda, tako

da oni koji stoje u lokalu, držeći šoljicu kafe u jednoj i fascikle i koferčiće u drugoj ruci, služe kao spektakl za prolaznike kojima je ljudski nemoguće proći pored tog zdanja a ne baciti makar najpovršniji pogled na masu koja se tamo unutra gužva u neudobnosti legendarnih razmera. I prema tom gadnom mestu vukli su mene, čoveka koji je na neki način već stekao ime, koji je, u stvari, imao dva imena, i renome,⁹ i ponekog neprijatelja i mnoge prijatelje, i mada sam želeo da se usprotivim, da odbijem da uđem, gospodin Harts, kada je hteo, umeo je da bude ubedljiv. I dok sam, u uglu, leđa uprtih u zid i pogleda prikovanog za ulazna stakla *Haitija*, čekao da gospodin Harts uzme od šankera dve vruće kafe i da se vrati, pitao sam se kakvu će mi vrstu posla dotični gospodin ponuditi. Potom je došao, i stao kraj mene, i počeli smo s nogu da pijemo kafu, najbolju kafu u Santjago de Čileu po mišljenju plebsa. Sećam se da je govorio. Govorio je i osmehivao se, ali nisam mogao ništa da čujem pošto su glasovi pomoćnika i delegata-čega-sve-ne gospodarili ambijentom *Haitija* ne ostavijajući prostora ni za jedan glas više. Doduše, mogao sam da se nagnem, da stavim uho kraj usana svog sagovornika, što su činili i ostali gosti kafea, ali radije sam se uzdržao. Pravio sam se da razumem šta priča i pustio pogled da luta lokalom lišenim mesta za sedenje. Nekoliko muškaraca mi je uzvratilo pogled. U naklonosti ponekog od njih učinilo mi se da prepoznajem beskrajnu bol. „I svinje pate“, rekao sam sebi. Odmah zatim sam se pokajao. „Tačno je da i svinje pate, ali bol ih uzdiže i čisti.“ Jedan fenjer se uključio u mojoj glavi ili možda u mojoj bogobojažljivosti: „I svinje su himna u slavu Gospoda, a ako je, najverovatnije, preterano reći da su svinje himna, onda su božićna pesma, balada, kolo u slavu svih živih stvari.“ Pokušao sam da oslušnem neki razgovor koji bi sadržajem bio potpuno drukčiji od mojih misli. To nije bilo moguće. Čuo sam samo čudne, tako čileanski intonovane

⁹ Jezička igra koju je nemoguće adekvatno prevesti na srpski: ime sa na španskom kaže *nombre*, a renome *renomhre*. (Prim. prev.)

reći, koje nisu značile ništa, ali su oslikavale beskrajnu prostodušnost i razočaranje mojih zemljaka. Kasnije me je gospodin Harts uhvatio pod ruku i pre nego što sam razumeo šta se dešava, ponovo sam bio na ulici i koračao kraj njega. „S vama želi da se upozna“, rekao je, „moj kolega, gospodin Ajnžrm.“ U ušima mi je zujalo. Imao sam utisak da nešto tako nisam čuo nikada ranije. Pešačili smo žutom ulicom. Nije bilo mnogo sveta, iako bi s vremena na vreme poneki čovek sa sunčanim naočarima ili neka žena sa maramom nestali u ulazima zgrada. Kancelarija za uvoz i izvoz nalazila se na četvrtom spratu jedne od njih. Lift nije radio. „Malo sporta neće nam škoditi, sport je dobar za varenje“, smatrao je gospodin Harts. Išao sam za njim. Za prijemnim pultom nije bilo nikoga. „Sekretarica ima pauzu za ručak“, napomenuo je gospodin Harts. Stajao sam tiho dahćući dok je moj mecena lupkao srednjim člankom srednjeg prsta po ledenim staklima kancelarije svog kolege. Piskutavi glas je viknuo: „Napred!“ „Hajdemo“, rekao mi je gospodin Harts. Gospodin Ajnžrm sedeo je za metalnim stolom i, začuvši moje ime, ustao, zaobišao sto i srdačno me pozdravio. Bio je mršav, plavokos i bled, mada mu je koža na jagodicama bila rumena, kao da u pravilnim vremenskim razmacima trlja taj deo lica Lavandinom vodicom. Međutim, na lavandu nije mirisao. Ponudio nas je stolicama i, odmerivši me od glave do pete, vratio se na svoje mesto za stolom. „Ja sam gospodin Ajnžrm“, rekao mi je tada, „Ajnžrm, a ne Ajnzrm.“ „Naravno“, rekao sam. „A vi ste otac Urutija Lakroa.“ „Lično ja“, rekao sam. Sedeći pored mene, gospodin Harts se ćutke osmehivao i klimao glavom. „Urutija je baskijsko prezime, zar ne?“ „Jeste, stvarno“, rekao sam. „Lakroa je, razume se, francusko?“ Gospodin Harts i ja u isti mah klimnusmo glavama. „A znate li poreklo prezimena Ajnžrm?“ „Nemam pojma“, rekao sam. „Pokušajte da pogodite“, rekao je. „Albansko?“ „Hladno, hladno“, rekao je on. „Nemam pojma“, rekao sam ja. „Finsko“, rekao je. „To je polufinsko i polulitvansko prezime.“ „Naravno, naravno“, rekao je gospodin Harts. „U jedno već davno vreme, Litvanci i Finci mnogo su

trgovali, Baltičko more za njih je bilo neka vrsta mosta, reke, rečnoga toka, jednoga toka nad kojim beše podignuto bezbroj crnih mostova, zamislite." „Zamišljam“, rekao sam ja. Gospodin Ajnžrm se osmehnuo. „Zamišljate, je l' da?“ „Da, zamišljam.“ „Crni mostovi, o da“, promrljao je gospodin Harts kraj mene. „A preko njih su mali Finci i mali Litvanci išli bez prekida“, dopunio ga je gospodin Ajnžrm. „I danju i noću. I pod svetlošću meseca, i po bednom svetlu bukinja. Nisu videli ništa, išli su po sećanju. Nisu osećali hladnoću koja tamo, blizu Arktičkog kruga, seče do kostiju, nisu osećali ništa, prosto su bili živi i u pokretu. Nisu osećali čak ni da su živi: bili su u pokretu, navikli da prelaze Baltik u oba pravca.“ „Normalna stvar.“ „Normalna stvar?“ Još jednom sam klimnuo glavom. Gospodin Harts je iz džepa izvadio paklu cigareta. Gospodin Ajnžrm je objasnio da je pre dobrih desetak godina prestao da puši. Odbio sam cigaretu koju mi je gospodin Harts pružio i pitao od čega se sastoji posao koji nameravaju da mi ponude. „To se pre može nazvati stipendijom nego poslom“, rekao je gospodin Ajnžrm. „Naša se firma bavi uglavnom uvozom i izvozom, ali dohvatimo se mi i drugih oblasti“, rekao je gospodin Harts. „Ako ćemo konkretno, u ovom trenutku radimo za Nadbiskupske studije. Oni imaju problem, a mi tražimo pogodnu osobu da reši taj problem“, rekao je gospodin Ajnžrm. „Trebaju im neko ko će da obavi jedno istraživanje, a mi im obezbeđujemo takvu osobu. Pokrivamo im jednu potrebu, tražimo rešenja.“ „A ta osoba sam ja?“, pitao sam. „Vi ste po svemu idealan čovek za to, oče“, rekao je gospodin Ajnžrm. „Možda biste jednostavno mogli da objasnite od čega se sastoji taj zadatak“, rekao sam im. Gospodin Harts me je pogledao iznenađeno. Pre nego što bi mogao da se pobuni, rekao sam mu kako bih voleo još jednom da čujem ponudu, s tim da mi je sada predoči samo gospodin Ajnžrm. Ovome nije trebalo dva puta reći. Kuća Nadbiskupskih studija želi da neko sačini rad o konzervaciji crkava. Pošto je u Čileu onako kako jeste, niko ne zna ništa o toj temi. U Evropi, sasvim suprotno,

istraživanja su mnogo dobra, a u nekim slučajevima već su spominjana konačna rešenja da se prestane s tim da Božje kuće na Zemlji gube cenu. Moj rad sastojao bi se iz putovanja, obilaska onih crkava koje su najdalje dobacile u borbi protiv oronulosti, iz procene različitih sistema, pisanja izveštaja, i povratka. Koliko bi to trajalo? Mogao bih da putujem raznim zemljama Evrope najduže godinu dana. Ako za to vreme moj posao ne bi bio završen, rok bi mogao da se proširi za još pola godine. Svakog meseca bila bi mi uplaćena puna stipendija, plus troškovi za putovanja i za život u Evropi. Mogao bih da spavam u hotelima ili u parohijskim utočištima, kojih ima uzduž i popreko starog kontinenta. Naravno, posao kao da je bio skrojen po mojoj meri. Prihvatio sam. Narednih dana često su u mojoj blizini bili gospodin Ajnžrm i gospodin Harts, koji su se bavili dokumentacijom za moj boravak u Evropi. Međutim, ne mogu reći da sam se baš zbližio s njima. Bili su efikasni, to je razjašnjeno na samom početku, ali nisu imali baš mnogo takta. Takođe, nisu imali pojma o književnosti, osim što behu čitali dve vrlo rane Nerudine pesme, koje su mogli i običavali da recituju od početka do kraja, po sećanju. Ipak, umeli su da reše ono što se meni činilo neshvatljivim administrativnim problemima i bili su spremni da obave šta god je trebalo, samo da mi olakšaju put prema novoj adresi. Kako se približavao dan mog polaska, bio sam nervozniji. Potrošio sam mnogo vremena da se oprostim od prijatelja, koji nisu mogli da veruju kakav sam srećković. Dogovorio sam se sa dnevnim listom da i iz Evrope šaljem književne kritike i hronike. Jednog jutra sam se oprostio od starice majke i otputovao vozom za Valparaiso, gde sam se ukrcao na *Doniceti*, brod koji je na relaciji Đenova-Vaiparaiso-Đenova plovio pod italijanskom zastavom. Putovanje je bilo sporo i osvežavajuće, i nije bilo lišeno sklapanja prijateljstava, od kojih su neka potrajala sve do danas, makar u najbezbojnijoj i najuljudnijoj formi pravovremene razmene razglednica s božićnim čestitkama. Brod je pristao u Arisi, gde sam s palube fotografisao našu herojsku granicu, zatim u Kaljau, pa Gvajakilu (dok smo

prolazili liniju ekvatora imao sam to zadovoljstvo da recitujem misu za sve putnike), u Buenaventuri, gde sam, dok je brod pristajao u luku praćen svetlošću zvezda, recitovao *Noću* Asunsiona Silve, kao skromnu počast kolumbijskoj književnosti, i aplaudirali su mi svi, uključujući i italijanske oficire koji nisu najbolje razumeli španski, ali su umeli da osete duboku muzikalnost barda koji je umro od sopstvene ruke, onda u Panami, tom pojasu američkog kontinenta, u Kristiforu i Kolumbu, podeljenom gradu gde su neke barabe bezuspešno pokušale da me opljačkaju, u industrijskom Marakaibu koji je mirisao na petrolej, onda smo prešli Atlantski okean, i tu sam na opštu molbu držao još jednu misu za sve putnike, od kojih su me mnogi i radi ispovesti tražili tokom ta tri olujna dana po uzburkanom moru, a zatim smo pristali u Lisabonu, gde sam sišao s broda da bih se pomolio u crkvi najbližoj luci, *Doniceti* se nakratko usidrio i u Malagi i Barseloni, da bismo na kraju, jednog zimskog jutra, doputovali u Đenovu, gde sam se oprostio od novostečenih prijatelja i za neke od njih održao misu u brodskom salonu za čitanje, salonu s ogromnim lusterom, hrastovim patosom, zidovima od panel-ploča, kao i udobnim stolicama na kojima sam proveo tolike srećne sate uronjen u dela grčkih i latinskih klasika i savremenih čileanskih pisaca, i gde mi se barem vratila čitalačka strast, i moj se književni instinkt oporavljao, i bio konačno izlečen dok je brod sekao talase, jezdio kroz morska smrkavanja i bezdanu atlantsku noć, i udobno sedeći u tom salonu od finog drveta, salonu koji je mirisao na more i skupe likere, na knjige i samoću, vraćao sam se radosti čitanja sve dok se večer ne bi dobro utvrdilo i niko se već satima ne bi odvažio da prošeta palubom *Donicetija*, osim grešnih senki koje su vodile računa da me ne prekinu, oprezne da ne ometu moje čitanje, radost, radost, ponovo nađenu sreću, stvarni smisao posvećenosti, moje molitve koje su se uzdizale dok ne bi prošle kroz oblake, sve donde gde postoji samo muzika, ono što nazivamo horom anđela, prostor koji nije ljudski, ali je bez sumnje jedini koji mi, ljudi, možemo stvarno da nastanimo,

neuseljiv prostor ali jedini na koji se vredi useliti, prostor u kom prestajemo da postojimo, ali jedini prostor gde možemo da budemo ono što zaista jesmo, a onda sam kročio na tlo, na italijansku zemlju, i rekao zbogom *Donicetiju* i laka srca, samopouzdan, pun posvećenosti i vere, rešen da obavim veliki posao, počeo da krstarim drumovima Evrope. Prva crkva koju sam posetio bila je pistojska Crkva svete Marije od večnog bola. Mislio sam da će me dočekati neki stari paroh, ali veliko beše moje iznenađenje kad me je primio sveštenik od nepunih trideset godina. Otac Pjetro, kako su ga zvali, objasnio mi je da mu je gospodin Harts pismom najavio moju posetu, i da je u Pistoji glavna pretnja romanskoj i gotskoj arhitekturi zagađenje, ali ne ljudsko nego životinjsko, u pitanju su konkretno govna golubova, ptica čiji je broj kako u Pistoji tako i u drugim evropskim gradovima i selima neverovatno porastao. Za ovaj problem je nađeno radikalno, mada još uvek eksperimentalno rešenje, koje će mi on predočiti sutradan. Sećam se da sam te noći spavao u sobi kraj same sakristije i da sam se više puta naglo probudio ne znajući jesam li na brodu ili i dalje u Čileu, a ako pretpostavimo da sam bio u Čileu, jesam li bio kod svoje porodice, ili u spavaćoj sobi škole, ili sam živio kod prijatelja, i mada sam povremeno uviđao da sam u sobi kraj jedne evropske sakristije, u tim trenucima nisam baš najbolje znao u kojoj je evropskoj državi ta soba i šta ja tu tražim. Ujutro me je probudila žena koja je radila za parohiju. Zvala se Antonija i rekla mi je: „Oče, gospodin Pjetro vas čeka, brzo izađite ili ćete ga razbesneti.“ To su bile njene reči. Tako da sam pribegao umivanju i obukao mantiju, i izašao u dvorište gde me je čekao mladi otac Pjetro, odeven u mantiju koja je bila gizdavija od moje, leva ruka bila mu je uvučena u debelu rukavicu od kože i gvožđa, a u vazduhu, u kvadratu neba koji se video između zidova boje zlata, primetio sam senku neke ptice, a kad me je otac Pjetro ugledao, rekao mi je: „Popnimo se na zvonik“, i ja sam bez reči sledio njegove korake, i popeli smo se do tornja zvonika, obojica poslenici jednog tihog i

usiljenog zadatka, a kad smo stigli do samog zvonika, otac Pjetro je zviznuo i zamahao rukama, i senka s neba spustila se ispod zvonika, a onda i na rukavičetu koja je štitila Italijanovu levu ruku, i nije bilo potrebe za objašnjenjima, jer mi je bilo jasno da je mračna ptica koja je obletala Crkvu svete Marije od večnog bola soko, i da je otac Pjetro usavršio umetnost sokolarstva, i da u tome leži njegov metod oslobađanja crkve od golubova, a onda sam s te visine osmotrio stepenice koje su vodile ka atrijumu i trgu od cigala pored purpurnocrvene crkve, i koliko god gledao, nisam video ni jednog jedinog goluba. Posle podne me je otac Pjetro, jedan od Božjih pronicljivih sokolara, poveo na drugi kraj Pistoje, gde nije bilo ni crkvenih zdanja ni civilnih spomenika, ničega što bi trebalo da sprečava vreme da protiče. Otišli smo kamionom parohije. Soko je putovao u jednoj kutiji. Kada smo stigli, otac Pjetro izvadio je sokola i hitnuo ga ka nebu. Video sam kako soko leti i sleće na goluba, i kako golub drhti sred leta. Na zgradi Civilne zaštite otvorio se prozor i izvirila je starica koja je povikala na nas, nisam čuo kojim rečima, i zapretila nam pesnicom. Otac Pjetro se nasmejao. Naše mantije vetar je podigao. Kad smo se vratili rekao mi je da se soko zove Turčin. Potom sam otputovao vozom u Torino, gde sam otišao da vidim oca Anđela iz Crkve svetog Pavla od pomoći, takođe veštog u sokolarskom poslu. Njegov soko se zvao Otelo, iako nije bio jedini soko u gradu, kako mi je rekao otac Anđelo, koji je imao osnovane sumnje da u nekom predgrađu Torina koje on još nije identifikovao, verovatno u južnom delu grada, živi neki drugi soko s kojim se Otelo slučajno sreće na svojim vazдушnim putovanjima. Obe ptice su lovile golubove i u načelu nisu imale razloga da se plaše jedna druge, ali je otac Anđelo mislio da dan sukoba dvaju sokolova nije daleko. Duže sam ostao u Torinu nego u Pistoji. Onda sam noćnim vozom otputovao za Strazbur. Tamo je otac Žoze imao sokola po imenu Ksenofan, perja najmračnije plave boje, i s vremena na vreme, dok je otac Žoze izgovarao misu, soko bi bio na pozlaćenju cevi na najvišem delu orgulja, a ja, koji

sam ponekad klečeći slušao reč Božju, osećao sam na vratu pogled sokola, njegov direktan pogled, i pomeo bih se i pomislio na Bernanosa i Morijaka, koje je otac Žoze neprekidno čitao, a takođe sam mislio na Grejema Grina, koga sam čitao samo ja, ne i otac Žoze budući da Francuzi čitaju samo Francuze, iako smo poneki put razgovarali o Grinu do kasno u noć, nesposobni da razrešimo naše nesuglasice. Pričali smo i o Barsonu, svešteniku i mučeniku u Severnoj Africi, o čijem je životu i službi Viljamin napisao knjigu koju mi je otac Žoze pozajmio, kao što smo pričali i o L'Abeu Pjeru, sveštenućiću i prosjaku koji je ocu Žozeu prijao nedeljom, a ponedeljkom baš i nije. A onda sam napustio Strazbur i otišao u Avinjon, u Crkvu Naše majke od podneva, gde je paroh bio otac Fabris, čiji soko se zvao Ta gel¹⁰ i bio poznat u okolini po svojoj proždrljivosti i surovosti, i sa ocem Fabrisom proveo sam nezaboravna poslepodneva, dok je Ta gel leteo i rasturao više ne samo jata golubova nego i jata čvoraka koji su tih davnih dana punih sreće bili uobičajeni za pejzaž Provanse koji je obišao Sordel, Sordelo, koji Sordelo?, i Ta gel bi odleteo i nestajao među niskim oblacima, oblacima koji su se spuštali na umrljane i nekako u isti mah čiste bregove Avinjona, i dok smo otac Fabris i ja razgovarali, Ta gel bi se najednom pojavio kao munja, ili apstraktna ideja munje, da bi se ustremio na ogromna jata čvoraka koji su nicali na zapadu kao rojevi muva, zacrnjujući nebo svojim nepravilnim letom, i posle nekoliko minuta bi jato čvoraka počinjalo da krvari, da se smanjuje i krvari, a smrkavanje u okolini Avinjona bojilo se jarkocrveno, poput crvene boje sumraka koji čovek posmatra kroz prozorčić aviona, ili crvene boje svitanja kada lak san putnika preseče buka motora koja mu zviždi u ušima, i on digne zavesicu, i na horizontu razazna liniju crvenu kao vena, žila kucavica planete, planetarna arterija koja polako curi, na avinjonskim nebesima video

¹⁰ Ta gel (*ta gueule*) na kolokvijalnom francuskom znači relativnu uvredu, manju psovku, učutkivanje koje ima veze sa izvornim značenjem reči koje je „usta životinje“. (Prim. prev.)

sam tu venu, krvav let čvoraka, Ta gela, koji nanosi apstraktnu boju poput ekspresionističkog slikara, oh, spokoju, oh, harmonijo prirode koja nigde nije tako očigledna i upečatljiva kao u Avinjonu, a onda bi otac Fabris zviznuo i čekali smo u vremenskom odsečku koji nije bilo moguće izmeriti, osim otkucajima naših srca, da naš uzdrhtali ratnik sleti na njegovo rame. A onda sam teška srca otputovao vozom iz Avinjona i stigao u Španiju, i naravno da je prvo što sam uradio bilo da odem u Pamplonu, gde su crkve održavane metodima koji mene nisu zanimali ili jednostavno uopšte nisu održavane, ali bio sam dužan da posetim braću iz „Opus Deija“, koji su me upoznali sa „Opusovim“ izdavačima i direktorima „Opusovih“ škola, i rektorom Univerziteta, koji je takode bio član „Opus Deija“, i svi su pokazali interesovanje za moj književnokritičarski rad, i za moj pesnički rad, i za moj docentski rad, i ponudili da mi objave knjigu, tako su Španci velikodušni, kao i formalni, budući da sam već sutradan potpisao ugovor, a onda su mi predali pismo koje je bilo upućeno meni, napisao ga je gospodin Harts i u njemu se raspitivao šta ima po Evropi, kakvi su klima i jelo i istorijski spomenici, bio je to smešno pismo, ali je izgledalo kao da skriva drugo, sasvim nečitko pismo znatno ozbiljnijeg sadržaja, i to me je skriveno pismo vrlo zabrinulo, iako nisam znao šta su mi njegove šifre poručivale niti sam se mogao zakleti da ono postoji. A onda, posle mnogo zagrljaja i preporuka, i svih vrsta opraštanja, otišao sam iz Pamplone u Burgos, gde me je čekao otac Antonio, postariji oniži sveštenik što je imao sokola zvanog Rodrigo, koji nije lovio golubove, delom zato što godine nisu dopuštale ocu Antoniju da pravi društvo svom grabljivcu u lovu, a delom zato što je posle parohovog početnog entuzijazma nastupilo razdobije njegove sumnje u ispravnost tako ekspeditivnog metoda protiv ptica koje su, uprkos tome što seru, takode Božja stvorenja. Tako da, kad sam stigao u Burgos, soko Rodrigo jeo je samo mleveno meso ili kobasice, i utrobice koje su otac Antonio ili njegova služavka kupovali na pijaci, jetru,

srce, otpatke, a neaktivnost ga je svela na žalosno stanje, slično malaksavanju oca Antonija, čiji su obrazi bili izjedeni sumnjama i kajanjem zbog zle čudi vremena, najgorim od svih kajanja, i kad sam stigao u Burgos, otac Antonio je ležao u svom krevetu, velikom krevetu ubogog sveštenika pokrivenog vunenom dekičom, u jednoj velikoj sobi u kamenu, a soko, na čiju je glavu bila namaknuta kapuljača, u jednom uglu prostorije drhtao je od hladnoće, bez i najmanjeg traga elegancije koju sam primetio kod njegovih italijanskih i francuskih parnjaka, bedni soko i bedni sveštenik koji su trošili same sebe, kao i jedan drugog, a kad me je otac Antonio video, pokušao je da ustane i oslonio se na lakat, onako kako ću ja raditi godinama kasnije, eonima kasnije, dva-tri minuta pošto se ostareli mladić naprasno pojavio, i video sam lakat i nadlakticu oca Antonija, mršave poput pileće noge, i otac Antonio mi je rekao šta je mislio. „Mislio sam“, rekao je, „da ovaj posao sa sokolovima možda nije tako dobra ideja, istina je da oni štite crkve od rđe i, na dugi rok, razornih učinaka golubijih govana, ali ne treba zaboraviti da su golubovi bili zemni simbol Svetog duha, zar nije tako? A Katolička crkva može bez Oca i Sina, ali ne i bez Svetoga duha, koji je mnogo važniji nego što ljudi od zakona pretpostavljaju, važniji od Sina koji je umro na krstu i važniji od Oca, stvoritelja zvezda i zemlje, i cele vasiona“, a onda sam vrhovima prstiju dodirnuo čelo i slepoočnice burgoskog sveštenika i odmah shvatio da je njegova temperatura najmanje četrdeset, i pozvao njegovu služavku, i posiao je da potraži nekog lekara, i čekajući da se pojavi lekar usredsredio se na sokola koji je izgledao kao da umire od hladnoće na svojoj prečki, s kapuljačom na glavi, i osetio sam da to nije pravo, pa sam pokrivši oca Antonija još jednim ćebetom koje sam našao u sakristiji, potražio rukavicu i uzeo sokola, i otišao u dvorište, i osmotrio hladnu i kristalno čistu noć, i svukao kapuljaču sa sokolove glave, i rekao mu: „Leti, Rodrigo“, i kad sam to ponovio još dva puta, Rodrigo je započeo let, i video sam kako se uzdiže sa sve većim naporom, njegova krila su napravila zvuk sečiva i učinila su mi se velika, a

onda je dunuo vetar poput uragana i soko se zaneo u svom uspravnom letu a moja mantija se podigla kao zastava nekontrolisanog gneva, i sećam se da sam tada još jednom povikao: „Leti, Rodrigo“, i začuo neki suludi, mnogostruki let, i deo mantije pokrio mi je oči dok je vetar čistio crkvu i njenu okolinu, a kada sam bio u stanju da s lica sklonim, tako da kažem, svoju kapuljaču, razaznao sam krvava telašca raznih golubova na zemlji, koja je soko položio na moja stopala ili najdalje deset metara od mene, pre svog nestanka, jer je sigurno da je Rodrigo nestao na nebu Burgosa, tamo gde kažu da ima drugih sokolova koji se hrane ptićima, i možda je greška bila do mene, možda je valjalo da ostanem u dvorištu crkve i da ga dozovem, možda bi se on tada vratio, ali neko zvonice se uporno čulo iz unutrašnjosti crkve, a kada mi se napokon urezalo u svest, shvatio sam da su to lekar i služavka, i napustio sam dvorište, i otišao da otvorim, a kad sam se vratio, sokola nije bilo. Te je noći otac Antonio umro, i ja sam blagoslovio njegovu dušu, i bavio se praktičnim stvarima do sutradan, kada je došao drugi sveštenik. Novi sveštenik nije primetio da je Rodrigo odsutan. Služavka možda jeste, ali pogledala me je kao da mi poručuje da to nije njena stvar, možda misleći da sam pustio sokola da odleti posle smrti oca Antonija ili je možda pomislila da sam, sledeći uputstva oca Antonija, sokola ubio. Kako god, ništa nije komentarisala. Sledećeg dana otišao sam iz Burgosa u Madrid, gde na sprečavanju kopnjenja crkava nije činjeno ništa, ali sam se tamo posvetio drugim problemima. A onda sam otputovao vozom čak do Namura u Belgiji, gde je otac Šarl, iz Crkve naše Gospe od šuma, imao sokola zvanog Roni, i otac Šarl i ja postali smo dobri drugovi, obično smo zajedno vozili bicikle kroz šume koje su okružavale grad, noseći košare pune suhomesnatih proizvoda i svagda, bez greške, flašu vina, a jednog poslepodneva sam se čak ispovedio ocu Šarlu na travi, okružen divljim cvećem i velikim stablima hrasta, na obali rečice koja pritiče u jednu veću reku, ali mu u ispovesti nisam spominjao oca Antonija ni njegovog sokola Rodriga,

kojeg sam izgubio u onoj kristalno čistoj i neprebolnoj burgoškoj noći. A onda sam se oprostio od izvanrednoga oca Šarla i otputovao vozom u San Kintin, u Francuskoj, gde mi je dobrodošlicu pružio otac Paul iz Crkve svetog Petra i svetog Pavla, tog malenog dijamanta gotičke gradnje, a zanimljiva i neobična stvar desila se jednog jutra kad smo otac Paul, ja i njegov soko Temperatura izašli u nameri da počistimo nebo od golubova, kojih nije bilo na nezadovoljstvo mog domaćina koji je bio mlad i ponosan na svoju pticu, po njegovom mišljenju najbolju od svih grabljivica, a Trg Crkve svetog Petra i svetog Pavla bio je blizu Trga Opštine, odakle smo začuli mrmljanje, što se ocu Paulu nije dopalo, i tamo smo bili on, ja i Temperatura, čekajući nekoliko trenutaka, kad odjednom videsmo goluba kako nadleće crvene krovove što su opkolili trg, i otac Paul pustio je svog sokola, a ovaj je dok si rekao keks dobro video goluba koji je dolazio sa Trga Opštine, i golub je leteo, bar je tako izgledalo, put glavnog tornja male i predivne Crkve svetog Petra i svetog Pavla dok nije podlegao pod Temperaturom, i tada se začulo iznenađeno mrmljanje sa Trga Opštine San Kintina, i otac Paul i ja, umesto da bežimo, napuštajući Trg Crkve usmerili smo korake ka Trgu Opštine, i tamo je na kamenom tlu ulice bio golub, inače beo, sada krvav, okružen mnogim ljudima, uključujući i gradonačelnika San Kintina i brojnu grupu sportista, i tek tad smo dokučili da je golub koga je Temperatura eliminisao bio maskota nekog takmičenja atletičara i da su atletičari očigledno nezadovoljni ili zgroženi, kao što su to bile i dame iz najboljih krugova San Kintina, koje su sponzorisale trku i predložile da ona započne letom jednog goluba, a nezadovoljni su bili i komunisti San Kintina, koji behu podržali ideju prvih dama varoši, iako za njih taj mrtvi golub, koji je do pre samo nekog trenutka leteo, nije bio simbol miroljubive sublimacije takmičarskoga duha, za njih je on bio Pikasov golub, ptica dvostrukog značenja, tako da, sve u svemu, nezadovoljni su bili svi dobri ljudi Sen Kintina, svi osim dečaka koji su iskolačenih očiju tražili senku Temperature

na nebu i prilazili ocu Paulu da ga pitaju za pseudotehničke ili pseudonaučne detalje o njegovoj neverovatnoj ptici, a otac Paul se sa smeškom izvinio prisutnima, pomakao ruke kao da govori „izvinite, svakom se desi greška“, a onda je usmerio pažnju na dečake i zadivio ih ponekad hiperboličkim, no uvek hrišćanskim odgovorima. A onda sam otišao u Pariz, gde sam proveo gotovo mesec dana pišući poeziju, često pohađajući muzeje i biblioteke, posećujući crkve čija mi je lepota punila oči suzama, u slobodno vreme skicirajući izveštaj o zaštiti spomenika od nacionalnog interesa, sa posebnim osvrtom na upotrebu sokolova, šaljući u Čile svoje književne hronike i prikaze, čitajući knjige koje su mi slali iz Santjago de Čilea, šetajući i jedući. S vremena na vreme, i kad za time ne bi bilo posebnog razloga, gospodin Harts poslao bi mi pisamce. Jednom nedeljno odlazio sam u Čileansku ambasadu, u kojoj sam obično čitao štampu koja je pristizala iz domovine i razgovarao s atašekom za kulturu, vrlo simpatičnim čovekom, tipičnim Čileancem, nije bio baš obrazovan ali bio je veliki hrišćanin, a francuski je naučio sam, rešavajući ukrštenice u *Figaru*. Kasnije sam otputovao u Nemačku, prošao Bavarsku uzduž i popreko, bio sam i u Austriji i Švajcarskoj. Kasnije sam se vratio u Španiju. Prošao sam Andaluziju uzduž i popreko. Nije mi se dopala. Bio sam još jednom u Navari. Navara je odlična. Putovao sam zemljom Galisije. Bio sam u Asturijasu i Vaskongadasu. Otputovao sam vozom u Italiju. Kleknuo sam pred Svetim ocem. Plakao sam. Imao sam uznemirujuće snove. Video sam žene čije su se haljine podizale. Video sam oca Antonija, burgoskog sveštenika, kako leži na svom krevetu pre nego što će umreti, otvara jedno oko i govori mi: „Greška, mladi prijatelju, greška.“ Video sam jato sokolova, hiljadu sokolova koji su leteli visoko iznad Atlantskog okeana, prema američkom kontinentu. Ponekad, u mojim snovima, sunce bi pocrnelo. Drugi put, pojavio bi se jedan debeli nemački sveštenik i pričao mi vic. Govorio mi je: „Oče Lakroa, ispričaću vam jedan vic. Tiho priča papa s jednim nemačkim teologom u

jednoj sobi u Vatikanu. Kad, eno dvojice francuskih arheologa, vrlo uzbuđenih, vrlo nervoznih, i kažu Svetom ocu da baš stižu iz Izraela i nose mu dve vesti, jednu dobru, drugu, pa, lošu. Papa im odlučno traži da već jednom kažu šta imaju, da ga ne drže u neizvesnosti. Francuzi u isto vreme govore da je dobra vest da su našli Sveti grob. 'Sveti grob?', kaže papa. 'Sveti Grob, nema tu nikakve sumnje.' Papa se potrese i počne da plače. 'A koja je loša vest?', pita i briše oči od suza. 'Loša vest je da smo u Svetom grobu našli leš Isusa Hrista.' Papa se onesvesti. Francuzi skaču da mu daju veštačko disanje. Jedini miran u sobi jeste onaj nemački teolog. Kaže: 'A, znači da je Isus Hrist stvarno postojao?'. Sordel, Sordelo, taj Sordelo, učitelj Sordelo. Jednog dana odlučim da je vreme za povratak u Čile. Putovao sam avionom. Situacija u domovini nije bila dobra. „Ne treba sanjati, nego biti dosledan“, govorio sam sebi. „Ne treba se gubiti u prividu, nego biti patriota“, govorio sam sebi. „U Čileu stvari ne stoje dobro.“ U tom trenutku, za mene su stvari stajale dobro, ali za domovinu nisu. Ja nisam zagriženi nacionalista, ali prema svojoj državi osećam pravu ljubav. „E, Čiie, Čile. Kako si mogao toliko da se promeniš?“, govorio sam mu povremeno, gledajući kroz otvoren prozor svetla Santjago de Čilea. „Šta su ti to uradili? Jesu li moji zemljaci poludeli? Koga valja okriviti?“ I povremeno sam mu, šetajući hodnicima škole ili kancelarijama novina, govorio: „Dokle misliš da nastaviš ovako, Čile? Hoćeš ii se stvarno promeniti? Hoćeš ii se pretvoriti u čudovište koje više niko neće prepoznati?“ A onda su došli izbori na kojima je pobedio Aljende. I ja sam seo ispred ogledala u svojoj sobi nastojeći da sročim suštinsko pitanje, ono koje sam čuvao za taj trenutak, ali pitanje je odbijalo da siđe s mojih beskrvnih usana. Bilo je to sasvim nesnosno. U noći Aljendeove pobeđe izašao sam i oštešao do Farevelove kuće. Vrata mi je otvorio lično on. Bio je mnogo ostareo. U to vreme Farevel je svakako imao punih osamdeset godina a možda i više, i bejaše prestao da mi dodiruje pojas ili slabine. „Uđi, Sebastijane“, rekao mi je. Išao sam za njim

do salona. Farevel je zvao neke ljude telefonom. Prvo je nazvao Nerudu. Nije mogao da ga dobije. Onda je nazvao Nikanora Paru. Isti slučaj. Ja sam klonuo u fotelju i pokrio lice rukama. Farevel je i dalje okretao brojeve pesnika, četvorice ili petorice njih, bez ikakvog učinka. Počeli smo da pijemo. Savetovao sam ga da nazove, ako ga već telefonski pozivi smiruju, neke naše poznanike, pesnike iz katoličkih krugova. „A, ti su najgori“, rekao je Farevel, „sto posto su svi oni sada napolju i slave Aljendeov trijumf.“ Za nekoliko sati Farevel je zaspao na stolici. Želeo sam da ga prenesem do kreveta, ali to nisam učinio jer bio je previše težak. Kad sam se vratio kući, počeo sam da čitam Grke. „Neka bude volja Božja“, rekao sam sebi, „ja ću, sa svoje strane, da ponovo čitam Grke.“ Počeo sam sa Homerom, kako tradicija nalaže, i prešao na Talesa iz Mileta, Ksenofana iz Kolofona, Alkmeona iz Krotona i Zenona iz Elea (bio je izvrstan), a u to vreme ubili su generala koji je bio naklonjen Aljendeu, i Čile je obnovio diplomatske odnose s Kubom, i po popisu stanovništva bilo je ukupno 8.884.768 Čileanaca, i na televiziji su počeli da prikazuju sapunicu *Pravo na rođenje*, a ja sam čitao Tirteja iz Sparte, i Arhiloha iz Parosa, i Solona iz Atine, i Hiponakta iz Efesa, i Stesihora iz Himere, i Sapfo iz Mitilene, i Teognisa iz Megare, i Anakreonta iz Teosa, i Pindara iz Tebe (jedan od mojih omiljenih autora), a vlada je nacionalizovala rudnike bakra a potom i industriju šalitre, i industriju čelika, i Pablo Neruda je dobio Nobelovu nagradu a Dijas Kasanueva Nacionalnu nagradu za književnost, i posetio nas je Fidel Kastro, i mnogi su pomislili da će on ostati ovde do kraja života, i ubili su bivšeg demohrišćanskog ministra Peresa Suhovika, a Lafurkade je objavio *Belu golubicu*, koju sam prikazao pozitivno, napisao maltene hvalospjev, iako sam u dubini duše znao da taj romančić ne vredi ni pet para, i organizovan je prvi marš protiv Aljendea, i ljudi su udarali u lonce, a ja sam čitao Eshila, i Sofokla, i Euripida, samo tragedije, i Alheja iz Mitilene, i Ezopa, i Hesioda, i Herodota (diva među autorima), i u Čileu je bilo oskudice,

i inflacije, i crnog tržišta, i nepreglednih redova za hranu, Agrarna reforma je nacionalizovala Farevelovo imanje i mnoge druge posede, i osnovan je Nacionalni sekretarijat žena, i Aljende je otputovao u Meksiko, i na njujorško zasedanje Ujedinjenih nacija, gde je bilo i atentata, a ja sam čitao Tukidida, Tukididove duge ratove, reke i ravna polja, vetrove i visoravni što su ih pune njegove stranice koje je prolazak vremena obavio tminom, i Tukididove muškarce, Tukididove ratnike i civile koji beru grožđe i s jedne planine gledaju daleki horizont, horizont na kom sam ja bio samo jedno od miliona bića koja čekaju da budu rođena, taj horizont koji je posmatrao Tukidid a na kojem sam ja drhtao, a još jedared sam pročitao i Demostena, i Menandra, i Aristotela, i Platona (koji je uvek na dobrobit), i bilo je štrajkova, i neki pukovnik tenkovske jedinice pokušao je da napravi državni udar, i jedan kameraman je umro dok je snimao sopstvenu smrt, a onda su ubili Aljendeovog adutanta Ratne mornarice i bilo je nemira, ružnih reči, Čileanci su hulili, pisali po zidovima, a ondaje maltene pola miliona ljudi defilovalo da podrži Aljendea, a onda je došlo do državnog udara, uzdizanja, obraćanja vojske narodu, i bombardovali su Monedu,¹¹ a kada se bombardovanje završilo, predsednik se ubio i sve je bilo gotovo. Ja sam i tada ostao tih, sa prstom na stranici koju sam bio čitao, i pomislio sam: „Kakav mir.“ Ustao sam i prišao prozoru: „Kakva tišina.“ Nebo je bilo plavo – duboko plavo i čisto plavo – i po njemu je bio izliven poneki oblak. U daljini sam video jedan helikopter. Ostavivši prozor otvoren, kleknuo sam i pomolio se za Čile, za sve Čileance, i mrtve i žive. Onda sam nazvao Farevela. „Kako ste sada?“, rekao sam mu. „Evo igram na

¹¹ Palasio (Palacio) La Moneda, palata u kojoj se nalazilo sedište vlade. 11. septembra 1973. pučisti su je napali sa zemlje, a onda su im se pridružile Vazdušne snage Čilea. Salvador Aljende u svojoj poslednjoj poruci izjavio je da živ neće napustiti sedište vlade. Tako je i bilo: u Palasiju Moneda nađen je mrtav. Bilo je to prvi put, u trista godina, da je to zdanje srušeno. (Prim. prev.)

jednoj šapi“, odgovorio mi je. Naredni dani bili su neobični. Bilo je kao da smo se svi odjednom probudili iz sna i prešli u stvaran život, iako je povremeno osećaj bio suprotan, kao da smo svi odjednom počeli da sanjamo. I naša se svakodnevnica odvijala u skladu s tim poremećenim merilima: u snu se može desiti bilo šta i čovek *prihvata* da se dešava svašta. Naši pokreti u snu variraju. Krećemo se kao gazele, ali i onako kako se one kreću u snovima tigra. Krećemo se kao Vasarelijeva slika. Krećemo se kao da nemamo senku i kao da nam ta užasna okolnost nije važna. Pričamo. Jedemo. A u stvari, nastojimo da ne razmišljamo da pričamo, da ne razmišijamo da jedemo. Jedne noći saznao sam da je umro Neruda. Nazvao sam Farevela. „Umro je Pablo“, rekao sam mu. „Od raka, od raka“, rekao je Farevel. „Da, od raka“, rekao sam ja. „Hoćemo li na sahranu?“ „Ja hoću“, rekao je Farevel. „Aja ću s vama“, rekao sam mu. Kada sam spustio slušalicu, učinilo mi se da sam taj razgovor sanjao. Sutradan smo otišli na groblje. Farevel je bio vrlo elegantno odeven. Izgledao je nekako kao duh ovce, ali i vrlo elegantno. „Vratiće mi moj posed“, šapnuo mi je na uvo. Posmrtna povorka bila je brojna i što smo duže koračali, priključivalo se sve više sveta. „Vidi kako dobri momci!“, rekao je Farevel. „Obuzdajte se“, rekao sam mu. Pogledao sam ga u lice: Farevel je namigivao momcima koje nije poznavao. Bili su vrlo mladi i kao da su bili loše raspoloženi, ali mi se učinilo i da su potekli iz jednog sna u kom su i loše raspoloženje i dobro raspoloženje samo metafizičke slučajnosti. Čuo sam kako je neko iza nas prepoznao Farevela. „Ono je Farevel, kritičar“, govorio je. Te reči su izvirale iz jednog sna i uvirale u drugi. Onda je neko počeo da viče. Neki histerik. Drugi histerici pridružili su se njegovom refrenu. „Kakva je ovo vulgarnost?“, pitao je Farevel. „Neki ološ“, odgovorio sam mu, „ne brinite, već smo pred grobljem.“ „I gde će sad Pablo?“, pitao je Farevel. „Tamo, ispred nas, u grob“, rekao sam mu. „Ne budite imbecil“, rekao je Farevel, „još se nisam pretvorio u senilnog starca.“ „Oprostite“, rekao sam. „Oprošteno“, rekao je Farevel.

„Kakva je šteta što sahrane nisu kao nekada“, rekao je Farevel. „Doista“, rekao sam. „Bile su to prikladne sahrane, sa svim vrstama počasti i opraštanja“, rekao je Farevel. „Kao u Francuskoj“, rekao sam ja. „Trebalo je da napišem lep govor za Pabla“, rekao je Farevel i počeo da plače. „Mora da sanjamo“, pomislio sam. Dok smo, ruku pod ruku, napuštali groblje, video sam čoveka koji je usnuo oslonjen o grob. Jeza mi je prošla uz kičmu. Naredni dani bili su prilično mirni, a ja se bejah zamorio od čitanja tolikih Grka. Tako da sam se ponovo bacio na čileansku književnost. Pokušao sam da napišem pesmu. Sve što sam pisao, na kraju bi ispalo u jambu. Ne znam šta mi se desilo kasnije. Od anđeoske, moja poezija postala je demonska. Često bih uveče pao u iskušenje da pokažem te stihove svešteniku kom sam se ispovedao, ali mu ih nisam pokazao. Pisao sam o ženama okrutno i s omrazom, pisao sam o homoseksualcima i deci izgubljenoj na pustim železničkim stanicama. Ukoliko bih morao da opišem svoju poeziju, rekao bih da je do tada bila apolonijska, a sada sam počeo da pišem ono što bi moglo da se, čisto da ga smestimo negde, nazove dionizijskim načinom. Mada, u stvari, nije ona bila dionizijska. Kao ni dijabolična. Bila je puna gneva. Šta su učinile te jadne žene da se nadu u mojim stihovima? Da me koja od njih nije možda prevarila? Šta su mi učinili ti jadni homoseksualci? Ništa. Ništa. Ni žene, ni pederi. A deca, za ime Božje, kako li su tek ona mogla da mi naude? Pa zašto su se, onda, ta zlosrećna deca pojavljivala uokvirena prljavim pejzažima? Možda sam ja bio jedno od te dece? Možda su to bili sinovi koji nikada neću imati? Možda su u pitanju bili izgubljeni sinovi izgubljenih roditelja koje nikada neću upoznati? Pa čemu onda tolika srdžba? S druge strane, moja svakodnevnica tekla je na najmirniji mogući način. Govorio sam poluglasno, nikad se nisam gnevio, bio sam metodičan, tačan i uredan. Svake noći sam se molio i posle toga spavao bez problema. Povremeno sam imao košmare, ali tih dana, svako bi, ko više, ko manje, kat-kad pretrpeo poneku noćnu moru. Uprkos svemu, jutrima sam se budio

odmoran, duše spremne za dodir sa dnevnim obavezama. Jednog posebnog jutra, rečeno mi je da me u sali čekaju gosti. Završio sam sa ritualnim pranjem i sišao. U sali je bio gospodin Harts, sedeo je na klupi uza zid. Ruku prekrštenih na leđima, gospodin Ajnžrm je pak stojeći proučavao platno jednog slikara koji je sebe proglasio ekspresionistom (mada je u stvari bio impresionista). Kad su me videli, obojica su se osmehnuli onako kako se čovek osmehuje starom prijatelju. Pozvao sam ih na doručak. Na moje iznenađenje, rekli su mi da su već doručkovali, iako je po zidnom satu bilo tek osam i nekoliko minuta. Složili su se da popiju čaj, tek da mi prave društvo za stolom. „Moj doručak nije mnogo komplikovaniji nego što vidite“, rekao sam im, „čaj bez ičega, tost sa puterom i marmeladom i sok od pomorandže.“ „Uravnotežen doručak“, rekao je gospodin Harts. Gospodin Ajnžrm nije rekao ništa. Po mojoj izrazitoj želji, služavka je servirala doručak na verandi, koja je gledala na vrt i stabla što delimično pokrivaju zidove škole. „Došli smo da vam ponudimo vrlo delikatan posao“, rekao je gospodin Harts. Klimnuo sam glavom i nisam rekao ništa. Gospodin Ajnžrm uzeo je moj tost i počeo da po njemu maže puter. „Nešto što zahteva maksimalnu diskreciju“, rekao je gospodin Harts, „posebno sada, u ovim okolnostima“ „Da, naravno“, rekao sam, „razumem.“ Gospodin Ajnžrm je zagrizao tost i osmotrio skladni zbir tri ogromne araukarije koji se kao katedrala uzdizao u vrtu i činio školsku diku. „I sami znate, gospodine Urutija, kakvi su Čileanci: uvek vrlo brbljivi, naravno nema u tom torokanju zle namere, ali su brbljivi kao niko na svetu.“ Nisam rekao ništa. Gospodin Ajnžrm je pojeo tost iz tri zalogaja i počeo da puterom premazuje još jedno parče. „Šta ovim želim da vam saopštim?“, upitao se gospodin Harts. „Pa, da posao koji nas je doneo ovde zahteva apsolutnu diskreciju.“ „Da“, rekoh, „to sam razumeo.“ Gospodin Ajnžrm sipao je sebi još čaja i pozvao služavku pucketanjem palca i srednjeg prsta da mu donese mleka. „Šta ste razumeli?“, pitao je gospodin Harts osmehnuvši se iskreno i prijateljski. „Da od

mene iziskujete apsolutnu diskreciju", rekao sam. „I više od toga“, rekao je gospodin Harts, „mnogo više, superapsolutnu diskreciju i da naša ponuda ostane s vaše strane u apsolutno izvanrednoj tajnosti.“ Pomislio sam da ga gramatički ispravim, ali sam odustao jer sam želeo da znam šta će mi ponuditi. „Koliko vi znate o marksizmu?“, rekao je gospodin Ajnžrm obrisavši usne salvetom. „Znam nešto malo, čisto iz intelektualne radoznalosti“, rekao sam. „Hoću da kažem, nema nikoga ko je dalje od te doktrine nego ja, pitajte koga god.“ „Ali znate li šta ili ne znate?“ „Malo“, rekao sam, osećajući sve veću nervozu. „Ima li knjiga o marksizmu u vašoj biblioteci?“, rekao je gospodin Ajnžrm. „Nebesa, to nije moja biblioteka, ona pripada našoj zajednici, pretpostavljam da u njoj ima ponešto, ali samo za konsultacije, da bude korišteno kao izvor za filozofske eseje napisane, u tome je stvar, da negiraju marksizam.“ „Ali, oče Urutija, vi ste imali i svoju vlastitu biblioteku, što se kaže ličnu i privatnu biblioteku, neke knjige su ovde, u školi, a neke u vašoj kući, u kući vaše majke, ili se možda varam?“ „Ne, ne varate se“, promrmljao sam. „A da li u vašoj privatnoj biblioteci ima ili nema knjiga o marksizmu?“, rekao je gospodin Ajnžrm. „Molim vas, odgovorite sa 'da' ili 'ne'“, preklinjao me je gospodin Harts. „Da“, rekao sam. „Dakle, da li bismo mogli zaključiti da vi znate nešto ili, čak, nešto više o marksizmu?“, rekao je gospodin Ajnžrm zarivajući u mene svoj prodorni pogled. I gospodin Harts me je gledao, a ja sam mu uzvratio pogledom koji je tražio pomoć. On je u mom pravcu načinio neki gest očima koji nisam razumeo: mogao je to da bude znak solidarnosti s njegovim kolegom, koliko i sa mnom. „Ne znam šta da vam kažem“, rekao sam. „Pa, kažite nam nešto“, rekao je gospodin Harts. „Vi me znate, ja nisam marksista“, rekao sam. „Ali poznajete li ili ne poznajete, recimo, osnove marksizma?“, rekao je gospodin Ajnžrm. „Kao i svi“, rekao sam. „Dakle, nije suviše teško izučiti marksizam?“, rekao je gospodin Ajnžrm. „Ne, to nije suviše teško“, rekao sam drhteći od glave do pete i osećajući se, više no ikad, kao u snu.

Gospodin Harts me je potapšao po listu. Bilo je to nežno tapšanje, ali maltene sam iskočio iz sopstvene kože. „A ako nije teško izučiti marksizam, ne bi trebalo da bude teško ni predavati ga“, rekao je gospodin Ajnžrm. Čitao sam dok nije postalo očito kako čekaju da kažem nešto. „Ne“, rekao sam, „ne bi trebalo da bude suviše teško predavati ga. Mada ga ja nikada nisam predavao“, dodao sam. „Sada imate priliku“, rekao je gospodin Ajnžrm. „Na taj način ćete služiti svojoj zemlji“, rekao je gospodin Harts. „Služićete joj u tmini i gluvilu, daleko od oholosti medalja“, dodao je. „Grubo rečeno, to je služba koja mora da bude obavijana začepljenih usta“, rekao je gospodin Ajnžrm. „Ššššš“, rekao je gospodin Harts. „Zapečaćenih usana“, rekao je gospodin Ajnžrm. „Ćuteći kao grob“, rekao je gospodin Harts. „Nema ništa od švrljanja i nagadanja o ovome ili onome, od vas se traži, razumete, apsolutna diskrecija“, rekao je gospodin Ajnžrm. „A iz čega se sastoji tako delikatan posao?“, rekao sam. „Iz držanja nekoliko, ne mnogo – samo osnove – časova marksizma gospodi kojoj svi mi Čileanci beskrajno dugujemo“, rekao je gospodin Harts približavajući mi glavu i ispuštajući prema mom licu smrad kao iz kloake. Nisam uspeo da izbegnem da namračim čelo. Moja grimasa učinila je da se gospodin Harts nasmeje. „Ne lupajte uzalud glavu“, rekao mi je, „nikada ne biste ni naslutili o kome se sve radi.“ „A ako prihvatim, kada bi počeli ti časovi? Trenutno imam zaista mnogo posla“, rekao sam. „Nemojte da nam se tu prenemažete“, rekao je gospodin Ajnžrm, „ovu ponudu niko ne može da odbije.“ „Niti bi iko želeo da je odbije“, rekao je gospodin Harts, kao da me teši.

Smatrao sam da je opasnost minula i da je došao čas da se pokažem tvrd. „Ko su moji učenici?“, pitao sam. „General Pinoče“, rekao je gospodin Ajnžrm. Zastao mi je dah. „I ko još?“ „General Lajg, admiral Merino i general Mendosa, a ko bi drugi?“, rekao je tišim glasom gospodin Harts. „Moram da se pripremim, to nije nešto što može da bude olako shvaćeno.“ „Časovi moraju da počnu za

nedelju dana, je li vam toliko vremena dovoljno?" Rekao sam da jeste, da bi dve sedmice činilo idealan razmak, ali da ću i za sedam dana uspeti da pripremim časove. Onda je gospodin Harts pomenuo moj honorar. „U pitanju je služenje domovini“, rekao je, „ali čovek mora nešto i da jede.“ Verovatno sam mu dao za pravo. Ne sećam se šta smo još pričali. Nedelja dana je prošla uronjena u mirni san iz prethodnih nedelja. Jednog poslepodneva, kad sam izašao iz novinske kancelarije, ispred zgrade me je čekao automobil. Odvezli smo se do škole da uzmem svoje beleške, a onda se auto izgubio u santjaškoj noći. Pored mene, na zadnjem sedištu, bio je pukovnik Peres Laručé, koji se pobrinuo da mi preda koverat koji nisam hteo da otvorim. Laručé je ponovo insistirao na onom što su mi gospoda Harts i Ajnžrm već preporučili: apsolutna diskrecija u svemu što ima veze s mojim novim poslom. Potvrdio sam da se na moju diskreciju može računati. „Da onda to više ne pominjemo i uživamo u vožnji“, rekao je pukovnik Peres Laručé nudeći me čašom viskija, koju sam odbio. „Je li to zbog mantije?“, rekao je. Tek sam u tom trenutku shvatio da sam, stigavši u školu, mantijom zamenio odelo u kom sam došao u redakciju. Odmahnio sam glavom. Peres Laručé je rekao da je upoznao nekoliko sveštenika koji umeju dobro da potegnu. Rekao sam mu da mi izgleda nemoguće da u Čileu postoji neko, bio sveštenik ili ne, ko ume dobro da potegne. „Ovde, manje-više, svi potežemo loše.“ Prema mom očekivanju, Peres Laručé nije se složio. Pustio sam ga da priča, i prestao da ga slušam, i počeo da razmišljam o razlozima koji su me naveli da se presvučem. Da li sam i sam želeo da budem uniformisan kao moji uzvišeni đaci? Jesam li se nečeg plašio i mantiju smatrao zaštitom pred nedefinisanom, neporecivom opasnošću? Pokušao sam da rasklonim zavesice koje su prekrivale prozore kola i nisam uspeo. Bile su blokirane metalnom šipkom. „To je sigurnosna mera“,

rekao je Peres Laručé, koji nije prestajao da nabraja čileanska vina i najbolje čileanske pijance, kao da je nesvesno i u isti mah ironično recitovao neku mahnitu pesmu Pabla de Roke. Onda su kola ušla u jednu baštu i zastala pred kućom koja je spolja bila osvetljena samo sijalicom povrh ulaznih vrata. Peres Laručé je izašao iz kola i ja sam krenuo za njim. Uvidevši da pogledom tražim stražare, objasnio mi je da je dobar stražar onaj koji se ne vidi. „Znači, ovde ipak ima stražara?“, upitao sam. „Naravno, i svakom od njih prst je na orozu.“ „Dobro je to znati“, rekao sam. Ušli smo u salon čiji nameštaj i zidovi bejahu zaslepljujuće beli. „Sedite“, rekao je Peres Laručé, „šta ćete da popijete?“ „Čaj“, predložio sam. „Šolju čaja, vrlo dobro“, rekao je Peres Laručé i izašao iz sobe. Ostao sam na nogama, sam u salonu. Bio sam siguran da me snimaju. Za to su bila pogodna dva ogledala drvenih okvira, kao i zlatna vekna hleba. U daljini sam začuo glasove ljudi koji su se sporili ili pričali vic. Onda opet tišina. Čuo sam korake i otvaranje vrata: konobar obučen u belo pružio mi je šolju čaja na srebrnoj tacni. Zahvalio sam mu. Promrmljao je nešto što nisam razumeo i nestao. Kada sam zašećerio čaj, video sam svoje lice na površini tečnosti. „Ko te je video, Sebastijane, i ko te vidi?“, rekao sam sebi. Poželeo sam da smrskam šolju o jedan od bezgrešnih zidova, poželeo da sedim sa šoljom između kolena i plaćem, poželeo da se smanjim, i uronim u mlaki čaj, i plivam sve do dna posude, gde su, slična velikim dijamantima, počivala zrna šećera. Ali ostao sam tvrd i bezizrazan. Namestio sam lice čoveka koji se dosađuje. Promućkao sam malo svoju šolju i probao čaj. Bio je dobar. Dobar čaj. Dobar za živce. Tada sam čuo korake u hodniku, ali ne u onom kojim sam došao s Laručéom, nego u drugom, koji je vodio do vrata što su bila preda mnom. Vrata su se otvorila i ušli su ađutanti, svi u uniformama, a zatim i grupa pomoćnika ili mlađih oficira, da bi na kraju

ušla kompletna Hunta vlade. Ustao sam. Preko ramena sam gvirnuo prema našim odblescima u ogledalu. Oficiri su zasijali kao razglednica u bojama, a onda i kao šuma koja se pokreće. Moja vrlo široka crna mantija kao da je u trenutku upila čitav spektar boja. Te prve noći pričali smo o Marksu i Engelsu. O tome kako su počeli da sarađuju. Potom smo komentarisali *Manifest komunističke partije* i *Poruku centralnog komiteta komunističkoj ligi*. Za čitanje sam im preporučio *Manifest* i *Osnovne elemente istorijskog materijalizma* naše zemljakinje Marte Harneker. Nedelju dana kasnije, na drugom času, diskutovali smo o knjigama *Klasne borbe u Francuskoj od 1848. do 1850.* i *Osamnaesti brimer Luja Bonaparte*, a admiral Merino me je pitao jesam li upoznao Martu Harneker lično, a ako jesam, šta o njoj mislim. Odgovorio sam da nisam i da je ona bila Altiserova učenica (nije znao ko je Altiser, pa sam mu objasnio) i da je, kao i mnogi Čileanci, studirala u Francuskoj. „Je li dobra ženska?“ „Mislim da jeste“, rekao sam. Na trećem času vratili smo se na *Manifest*. Po generalu Lajgu, u pitanju je nezreo, primitivan tekst. Nije to obrazložio. Pomislio sam da se šegači na moj račun, ali nije mi dugo trebalo da dokučim kako je u svom nastupu bio vrlo ozbiljan. „Moraću kasnije da razmislim o tome“, rekao sam sebi. General Pinoče izgledao je vrlo umorno. Bio je to prvi čas na koji je došao u uniformi. Celo predavanje proveo je skljojkan u fotelji, s vremena na vreme hvatajući beleške, ne skidajući tamne naočare. Mislim da je nekoliko minuta spavao, i dalje čvrsto stežući svoje nalivpero.

Na četvrti čas došli su samo general Pinoče i general Mendosa. Videvši kako oklevam, general Pinoče naredio mi je da se ponašam kao da su ostala dvojica tu, a simbolički je tako i bilo pošto sam među prisutnom pratnjom prepoznao po jednog kapetana Mornarice i generala Vazdušnih snaga. Govorio sam o *Kapitalu* (bio sam doneo rezime na tri stranice) i *Građanskom ratu* u

Francuskoj. Tokom čitavog časa, general Mendosa nije postavio nijedno pitanje, samo je hvatao beleške. Na pisaćem stolu bilo je nekoliko primeraka *Osnovnih elemenata istorijskog materijalizma*, i kada se predavanje okončalo, general Pinoče je rekao pomoćnicima da uzmu jedan i da mu ga ponesu. Meni je namignuo i srdačno mi stegao ruku pre nego što je otišao. Nikad do tada nisam ga video u tako genijalnom raspoloženju. Na petom času govorio sam o *Plati, ceni i dobitku* i ponovo se dotakao *Manifesta*. Kroz sat vremena general Mendosa je duboko i bučno spavao. „Ne brinite“, rekao je general Pinoče, „hajdete sa mnom.“ Išao sam za njim do prozor-vrata s pogledom na park u pozadini kuće. Pun mesec je osvetljavao ravnu površinu bazena. General je otvorio prozor-vrata. Za našim leđima mogao sam da čujem prigušene glasove generala kako pričaju o Marti Harneker. Iz kita cveća divan miris se prostirao čitavim parkom. Neki ptić je zapevao i, odmah zatim, iz istog tog parka ili susedne bašte, odgovorio mu je ptić njegove vrste, a zatim sam čuo lepet krila koji kao da je rasporio veče, da bi se na kraju vratila duboka, nezledena tišina. „Da prošetamo“, rekao je general. Kao da je čarobnjak, čim smo otvorili prozor-vrata i kročili u taj predivni park, uključila su se svetla, s ukusom postavljena svuda između bilja. Pričao sam onda o knjizi *Poreklo porodice, privatne svojine i države*, koju je Engels napisao sam, i na svako moje objašnjenje general bi klimnuo glavom, i katkad mi uputio prigodno pitanje, a ponekad smo obojica ćutali i posmatrali mesec kako usamljen plovi beskrajnim prostranstvima. Možda me je ta vizija nadahnula hrabrošću da ga upitam zna li Leopardija. Rekao je da ne. Pitao je ko je on. Zastali smo. Priljubljeni uz prozor-vrata, ostali generali su posmatrali noć. „Italijanski pesnik iz devetnaestog veka“, rekao sam mu. „Ovaj mesec“, rekao sam mu, „ako mi ne zamerite na smelosti, moj generale, podseća me na dve njegove pesme,

na *Beskonačnost* i *Noćnu pesmu jednog pastira litalice u Aziji*“ General Pinoče nije ispoljio ni najmanje interesovanje. Dok sam pešačio kraj njega, recitovao sam mu one stihove iz *Beskonačnosti* koje sam znao napamet. „Dobra poezija“, rekao je. Na šestom času opet smo svi bili na okupu: general Lajg mi je ostavio utisak da je mnogo napredovao kao učenik, admiral Merino bio je pre svega srdačna osoba sklona prijateljskom ćaskanju, general Mendosa je po običaju ćutao, posvećen hvatanju beležaka. Govorili smo o Marti Harneker. General Lajg rekao je da je dotična osoba imala intimnu vezu s nekoliko Kubanaca. Admiral je potvrdio ovaj podatak. „Da li je moguće?“, rekao je general Pinoče. „Može li to da bude moguće? Govorimo li mi o ženi ili o kučki? Da li je informacija tačna?“ „Jeste“, rekao je Lajg. Odjednom sam dobio ideju za pesmu o jednoj degenerisanoj ženi i početne stihove i opšti okvir mentalno beležio te noći, pričajući o *Osnovnim elementima istorijskog materijalizma* i vraćajući se na pojedine tačke *Manifesta* koje još nisam bio uspeo propisno da im objasnim. Na sedmom času govorio sam o Lenjinu, i Trockom, i Staljinu, i različitim i suprotstavljenim koncepcijama marksizma širom sveta. Govorio sam o Mau, o Titu, o Fidelu Kastru. Svi su (mada je general Mendosa bio odsutan sa sedmog časa) pročitali ili još čitali *Osnovne elemente istorijskog materijalizma*, a kada je diskusija počela da posustaje, ponovo smo pričali o Marti Harneker. Sećam se i da smo pričali o Maovim vojnim vrlinama. General Pinoče rekao je da za vojnog talenta u tom delu sveta ne važi Mao, nego neki drugi Kinez, pomenuo ga po imenima i prezimenima koja nije bilo moguće izgovoriti i koja sam ja, naravno, istog časa zaboravio. General Lajg rekao je da je Marta Harneker verovatno radila za Sigurnosnu službu Kube. „Da li je informacija tačna?“ „Jeste.“ Tokom osmog časa ponovo sam govorio o Lenjinu i učili smo o *Šta da se radi?* A onda smo prelistali Maovu *Crvenu knjigu* (za koju je

general Pinoče našao da je vrlo obična, vrlo prosta) da bismo se vratili na *Osnovne elemente istorijskog materijalizma* od Marte Harneker. Devetog časa postavljao sam im pitanja vezana za tu knjigu. Odgovori su, okvirno, bili zadovoljavajući. Deseti čas bio je i poslednji. Prisustvovao je samo general Pinoče. Pričali smo više o religiji nego o politici. Kada je čas bio gotov, on mi je predao poklon u svoje ime, kao i u ime ostalih članova Hunte. Ne znam zašto sam mislio da će rastanak biti srdačniji. Nije bio. Beše to na neki način hladan, mada vrlo ljubazan rastanak, u potpunom skladu sa Državnim protokolom. Pitao sam ga je li od časova bilo kakve dobiti. „Naravno“, rekao je general. Pitao sam ga da li sam bio na očekivanoj visini. „Možete biti mirne savesti“, potvrdio mi je, „svoj posao ste obavili perfektno.“ Pukovnik Peres Laruche otpratio me je kući. Kada sam stigao, u dva sata posle ponoći, pošto sam prepešačio nekoliko praznih ulica Santjago de Čilea geometrijom koju mi je nametnuo policijski čas, nisam mogao da zaspim niti sam znao šta da činim. Počeo sam da pravim krugove po sobi dok mi je rastuća plima slika i glasova zapljuskivala mozak. „Deset časova“, govorio sam sebi. „U stvari, samo devet. Devet časova. Devet lekcija, Oskudna bibliografija. Jesam li to uradio dobro? Jesu li štogod naučiii? Jesam li ih ičemu naučio? Jesam li učinio ono što je trebalo da učinim? Da li je marksizam neka vrsta humanizma? Ili je to demonska teorija? Kad bih prepričao svojim prijateljima piscima šta sam radio, da li bi mi odobrili? Da ii bi neki među njima pokazali apsolutan otpor prema onom što sam činio? Da li bi me neki razumeli i oprostili mi? Je li čoveku *uvek* moguće da zna šta je dobro, a šta loše?“ U jednom trenutku promišljanja, počeo sam neutešno da plačem, ispružen na krevetu, smatrajući da svu krivicu za moju bedu (u intelektualnom smislu) snose gospoda Harts i Ajnžrm, budući da su me oni uveli u taj posao. Onda sam i nehotice zaspao. Te nedelje sam večerao

s Farevelom. Nisam mogao više da trpim teret, ili bi prikladnije bilo reći pokret, naizmenične slobodnolebdeće i kružne oscilacije moje savesti, fosforescentnu maglu koja je svetlucala ugušeno kao bara sred bela dana, kroz koju se probijala moja svest, vukući za sobom ostatak mene. Tako da sam mu to ispričao dok smo pili aperitive. Uprkos strogim upozorenjima pukovnika Peresa Laručea, prepričao sam mu svoju neobičnu avanturu profesora uzvišenih i tajnih učenika. I Farevel, koji do tog trenutka kao da je lebdeo u jednosložnoj apatiji kojoj su ga njegove godine sve tešnje privodile, načuljio je uvo i preklinjao da mu prepričam celu priču, da ne izostavim nijedan detalj. Tako sam i učinio, pričao sam mu o tome kako su kontaktirali sa mnom, o kući u Las Kondesu gde sam davao časove, o pozitivnim reakcijama mojih učenika, pažljivih da im na svetu ravnih nema, o tome kako njihova znatiželja nije opadala, iako su neka predavanja držana kasno uveče, o stipendiji kojom sam nagrađen za svoj rad i drugim pojedinostima kojih teško da sada vredi truda i prisetiti se. A onda je Farevel začkiljio prema meni, kao da me odjednom više ne prepoznaje, ili kao da je iza mog lica otkrio neko drugo, ili kao da je trpeo napad gorke zavisti zbog mojih neočekivanih poseta sferama moći, i pitao me, glasom u kojem mi se učinilo da prepoznajem susprezanje, kao da je mogao da preko usta prevali tek polovinu pitanja: „Kakav je general Pinoče?“ I ja sam slegnuo ramenima, onako kako to ponekad rade likovi iz romana, a ljudska bića od krvi i mesa nikada. I Farevel je rekao: „Tako izuzetan gospodin mora da ima nešto.“ I ja sam ponovo slegnuo ramenima. A Farevel je rekao: „Razmisli malo, Sebastijane“, glasićem koji je bio jednako prikladan za druge reči, kakve su „razmisli malo, ti popovsko govno“. I ja sam slegnuo ramenima, a onda se pretvarao da razmišljam. I s nekom vrstom senilne okrutnosti, Farevelove čkiljave oči nastavile su s pokušajima da

prodru u moje. I onda sam se setio prvog puta kada sam, manje-više jedan na jedan, pričao s generalom. Bilo je to koji minut pre trećeg ili četvrtog časa. Ja sam držao svoju šolju čaja na kolenima, a general, impozantan i superioran u uniformi, približio mi se i pitao znam li šta je čitao Aljende. I stavio sam šolju čaja na tacnu i ustao. I general je rekao: „Sedite, oče.“ Ili, u stvari, nije rekao ništa, nego je samo pokazao rukom kako bi trebalo da i dalje sedim. A onda je rekao nešto što se odnosilo na predstojeći čas, nešto o hodniku visokih zidova, nešto o mnoštvu učenika. A ja sam se skrušeno osmehnuo i seo. I general mi je postavio pitanje, znam li šta je Aljende čitao, mislim li da je Aljende bio intelektualac. „Iznenaden, nisam znao šta da odgovorim“, priznao sam Farevelu. „A general mi je rekao: 'Svi ga sada prikazuju kao mučenika i intelektualca, jer čisti mučenici više nisu toliko interesantni, zar ne?' A ja sam nagnuo glavu i osmehnuo se skrušeno. 'Ali on nije bio intelektualac, osim ako postoje intelektualci koji ništa ne čitaju niti izučavaju', rekao je general, 'šta vi mislite?' Slegnuo sam ramenima kao ranjeni ptić. 'A ne postoje, zar nije tako? Intelektualac mora da čita i izučava stvari, to zna svaka budala. I šta vi mislite da je Aljende čitao?' Lako sam pomerio glavu i osmehnuo se. 'Magazine. Čitao je samo magazine. Rezimee knjiga. Tekstove koje su mu sledbenici isecali. Znam to iz pouzdanog izvora, verujte.' 'Uvek sam pretpostavljao da je tako', prošaputao sam. 'Pa, vaše pretpostavke bile su potpuno osnovane. A šta mislite, šta je čitao Fraj?' 'Ne znam, moj generale', promrmijao sam s malo više samopouzdanja. 'Ništa. Nije čitao ništa. Nijedne reči, pa čak ni Bibliju. Kako to izgleda vama, kao svešteniku?' 'Nemam određeno mišljenje o tome, moj generale', promrmijao sam. 'Ja bih pomislio da je jedan od osnivača Demohrišćanske stranke mogao da čita bar Bibliju, a vi?', rekao je general. 'Moguće', promrmijao sam. 'Ja to samo beležim, ne želim da budem napadan, recimo

da trenutno konstatujem, to je činjenica a ja je konstatujem, ne izvlačim zaključke, bar ne za sada, zar nije tako?' 'Tako je', rekao sam. 'A Alesandri? Jeste li se ikad upitali koje knjige je čitao Alesandri?'¹² 'Ne, moj generale', šapnuo sam i osmehnuo se. 'E pa, čitao je ljubavne romane. Predsednik Alesandri čitao je ljubavne romane, pitam vas, ljubavne romane, šta mislite o tome?' 'Neverovatno, moj generale.' 'Naravno da, ako je Alesandri posredi, to ispada, recimo, prirodno; ne, ne prirodno, logično, dosta je logično da se njegovo čitanje kretalo u tom pravcu. Razumete li na šta ciljate?' 'Ne razumem na šta ciljate, moj generale', rekao sam stavljajući na lice izraz patnje. 'Dobro, siromah Alesandri', rekao je general Pinoče i prostrelio me pogledom. 'Oh, pa naravno', rekao sam ja. 'Razumete li sada na šta ciljate?' 'Razumem na šta ciljate, moj generale', rekao sam. 'Sećate li se ijednog Alesandrijevog članka, bilo čega što je napisao on, a ne neko od njegovih robova?' 'Mislim da se ne sećam, moj generale', promrmljao sam. 'Naravno da se ne sećate, jer on nikad nije napisao ništa. Isto se može reći i za Fraja, i za Aljendea. Nisu čitali, nisu ni pisali. Izigravali su obrazovan svet, ali nijedan od te trojice nije čitao niti pisao. Možda su ponešto znali o štampi, ali o knjigama nisu znali ništa. 'Zaista, moj generale, upravo tako', rekao sam, osmehujući se blaženo. A onda mi je general rekao: 'Šta mislite, koliko sam ja knjiga napisao?' Smrznuo sam se", rekao sam Farevelu, „nisam imao pojma.“ „Tri ili četiri“, rekao je Farevel sigurnim glasom. „U svakom slučaju, nisam znao. I morao sam to da mu priznam. 'Tri', rekao je general. 'Stvar je u tome što sam uvek objavljivao kod ne preterano poznatih ili kod specijalizovanih izdavača. Ali popijte svoj čaj, oče,

¹² Horhe Alesandri, predsednik Čilea od 1958. do 1964. S njegovom politikom identifikovao se sloj desnog centra. Alesandrija je na mestu predsednika nasledio demohrišćanin Eduardo Fraj, a njega, 1970, Salvador Aljende. (Prim. prev.)

ili će vam se ohladiti.' 'Kakvo divno iznenađenje', rekao sam, 'nisam to znao.' 'Dobro, sve su to vojne knjige, knjige o vojnoj istoriji, geopolitici, stvari pisane isključivo za specijalizovanu publiku.' 'To je fantastično, tri knjige', rekao sam slomljenog glasa. 'A objavio sam i bezbrojne tekstove, neke od njih čak i u američkim časopisima, naravno prevedene na engleski.' 'S kakvim užitkom bih pročitao bar jednu vašu knjigu, moj generale', prošaputao sam. 'Otidite u Narodnu biblioteku, sve tri su tamo.' 'Nameravam da to neizostavno učinim koliko sutra', rekoh. Učinilo mi se da me general nije čuo. 'Niko mi nije pomogao, sam sam ih napisao, tri knjige od kojih je jedna podeblja, bez ičije pomoći, sopstvenom krvlju i sopstvenim znojem.' A onda je rekao: 'Bezbrojne tekstove, tekstove na sve teme, ali uvek, to da, u okviru vojne materije.' Proveli smo neke trenutke sedeći u tišini, iako sam ja i dalje klimao glavom, kao da ga pozivam da nastavi da govori. 'I, šta mislite, zašto sam vam ispričao sve ovo?', odjednom je rekao. Slegnuo sam ramenima i blaženo se osmehnuo. 'Da bismo izbegli bilo kakav nesporazum', ustvrdio je. 'Da biste znali da mene interesuje čitanje, a čitam istorijske knjige, čitam knjige iz politikologije, čitam čak i romane. Poslednji je bio *Bela golubica* od Lafurkadea, iskreno, to je omladinska literatura, ali sam pročitao knjigu jer ne spadam u one snobove koji nikad ne obraćaju pažnju na nove stvari, i dopala mi se. Jeste li je i vi čitali?' 'Jesam, moj generale', rekao sam. 'I kakvo je vaše mišljenje?' Izvanredna je, moj generale, u stvari objavio sam kritiku o njoj sa sasvim pohvalnim terminima', odgovorio sam. 'Dobro, nije baš ni izvanredna', rekao je Pinoče. 'Ne, nije', rekao sam. Vratili smo se tišini. General mi je odjednom metnuo ruku na koleno, rekao sam Farevelu. „Osetio sam drhtavicu kako se uspinje mojim kičmenim stubom. Na trenutak, mnoštvo ruku mi je pomračilo um. 'Šta mislite, zbog čega želim da izučim osnove marksizma?', pitao je. 'Da biste bolje služili

našoj zemiji, generale.' 'Upravo tako, da bih razumeo neprijatelje, da bih znao kako razmišljaju, da bih mogao zamisliti koliko daleko su spremni da idu. Znam koliko daleko sam lično spreman da idem, u to vas uveravam. Ali takođe hoću da znam koliko daleko su spremni da idu oni. I, osim toga, mene nije strah da izučavam. Čovek mora da bude spreman da nauči nešto novo svakog dana. Ja čitam i pišem. Bez prestanka. A to se ne može reći za Aljendea, ili Fraja, ili za Alesandrija, je li tako?' Klimnuo sam glavom tri puta. 'Ovim hoću da vam poručim, oče, da vi sa mnom nećete gubiti vreme i da ja s vama neću gubiti vreme. Tačno?' 'Apsolutno tačno, moj generale', rekao sam." A kada sam završio s ovom pričom, Farevel je još uvek piljio u mene poluzatvorenih očiju koje su ličile na klopke za medveda, oštećene ili razvaljene prolaskom vremena, kišom i ledenom hladnoćom. I stekao sam utisak da je veliki kritičar čileanske književnosti dvadesetog veka umro. „Farevele“, prošaputao sam, „jesam li učinio dobro ili sam učinio loše?“ I pošto nije bilo odgovora, ponovio sam pitanje: „Jesam li obavio svoju dužnost ili sam prekarđasio?“ I Farevel mi je odgovorio pitanjem: „Da li je ta vaša aktivnost bila neophodna ili nije?“ „Neophodna, neophodna, neophodna“, rekao sam. Učinilo mi se da ga je to zadovoljilo, kao i mene. Zadovoljilo, makar u tom trenutku. I onda smo se vratili jelu i razgovoru. I u izvesnom trenutku našeg razgovora, rekao sam mu: „O ovom što sam vam upravo pričao, nikom ni reći.“ „To se podrazumeva“, rekao je Farevel tonom koji me je upečatljivo podsetio na ton pukovnika Peresa Laručea. Sasvim drukčiji ton od onog koji su nekoliko dana pre njega upotrebili gospoda Harts i Ajnžrm, koji, na kraju krajeva, za razliku, i nisu neka gospoda. Ali sledeće nedelje priča je počela da kruži kao ringišpil kroz celi Santjago de Čile. „Sveštenik Ibakače davao je časove marksizma Hunti.“ Kada sam saznao za to, sledio sam se. Video sam

Farevela, hoću da kažem; zamislio sam ga jasno kao da sam ga uhodio, kako sedi u svojoj omiljenoj stolici, ili u fotelji u klubu, ili u salonu neke starice s kojom gaji prijateljstvo već decenijama, kako, polusenilan, brblja pred publikom sačinjenom od generala koji su se povukli da bi se bavili biznisom, pедера obučenih po engleski, gospođa koje će se iz uglednih kuća uskoro preseliti na groblja, o tome kako sam bio angažovan za specijalnog profesora Hunte. A ti pederi, i starice u agoniji, čak i bivši generali koji su se pretvorili u poslovne konsultante, nisu gubili vreme nego su odmah sve prepričali drugima, a ovi drugima, i drugima. Naravno, Farevel mi se kleo da on nije bio motor, ili gorivo, ili šibica, nikakav okidač tog tračarenja, a ja nisam imao ni snage ni volje da ga krivim. Tako da sam seo ispred telefona čekajući da me nazovu prijatelji ili bivši prijatelji, da me nazovu Ajnžrm, i Harts, i Peres Laruče, optužujući me za indiskreciju, čekao sam anonimne pozive iz pizme, pozive crkvenih autoriteta zainteresovanih da saznaju koliko je istine a koliko laži u mrmljanjima po književnim i umetničkim, ako ne i širim krugovima, ali niko me nije nazvao. Isprva sam pripisao ovu tišinu opštem odbacivanju moje ličnosti. Kasnije sam se zapanjio dokučivši da je svakog u stvari baš briga. Čelične figure koje su naseljavale domovinu bile su nebolećivo zagledane u siv, nepoznat horizont, odakle jedva da su se nazirali daleki zračci svetlosti, blesci munje ili oblaci dima. Čega je bilo tamo? Nismo znali. Nikakvog Sordela, toliko je bilo jasno. Nikakvog Gvida. Nikakvih zelenih stabala. Nikakvih konja u kasu. Nikakve diskusije ili istraživanja. Možda smo bili zagledani u vlastite duše ili u olujne duše naših predaka, u nepreglednu ravnicu koju su sopstvene i tuđe zasluge i nedela rasprostrli pred našim pospanim ili plačijivim, umornim ili poniženim očima. Tako da je teško moglo iznenaditi to što niko nije mario za moja predavanja iz uvoda u marksizam. Svi će, pre ili

kasnije, imati svoj deo vlasti, odnosno vratiti mu se. Desnica, centar, levica – velika srećna porodica. Možda jedan etički problem. Nijedan estetički problem. Danas imamo socijalističkog predsednika i život je potpuno isti. Komunisti (koji žive kao da Berlinski zid nije srušen), demohrišćani, socijalisti, desnica i vojska. Ili obratno. Potpuno isto, mogu da kažem, sve i da je obratno! Raspored činilaca ne menja proizvod! Nema problema! Samo malo visoke temperature! Samo tri bezumna gesta! Samo neobično odužena psihotična epizoda! Mogao sam ponovo da izlazim, ponovo da zovem poznanike telefonom i niko mi nije rekao ništa. Upravo suprotno, tih godina čelične tišine mnogi su hvalili moju odlučnost da nastavim da objavljujem prikaze i kritike. Mnogi su hvalili moju poeziju! Nekoliko njih došlo je da me zamoli za uslugu! A ja sam bio velikodušan oko pisama preporuke, čileanskih zajebancija, beznačajnih referenci na kojima su mi korisnici usluga bili zahvalni kao da sam im obezbedio večiti život! Na kraju krajeva, svi smo mi bili razumni (osim ostarelog mladića, koji je tada bog te pita kud lunjao i u kojoj se rupi krio), svi smo bili Čileanci, sve normalan, običan, diskretan, logičan, odmeren, marljiv, osetljiv svet, svi smo znali da je valjalo raditi nešto, da ima stvari koje su *neophodne*, da postoji vreme žrtvovanja i vreme razuma. Ponekad bih noću u mraku sedeo na stolici i tiho se pitao koja je razlika između fašiste i pobunjenika. Ona je samo u dve reči. Dve reči, i to je sve. Najčešće dve, a ponekad je i jedna dovoljna! Tako da sam izašao na ulicu i udahnuo vazduh Santjago de Čilea, blago ubeđen da sam, ako ne u najboljem od svih svetova, ono u jednom *mogućem* svetu, *stvarnom* svetu, i objavio sam knjigu pesama koje su se čak i meni učinile neobične, hoću da kažem, neobično je bilo to što su izašle ispod mog pera, neobično je da su bile moje, ali ja sam ih objavio u ime slobode, moje i slobode mojih čitalaca, a onda sam se vratio predavanjima i javnim

čitanjima, i objavio još jednu knjigu, u Španiji, u Pamploni, i došlo je mojih petnaest minuta da prošetam svetskim aerodromima, među elegantnim Evropljanima i ozbiljnim Amerikancima (koji su, osim toga, izgledali umorno), među najbolje odevenim ljudima u Italiji, Nemačkoj, Francuskoj i Engleskoj, gospodom koju je bilo zadovoljstvo videti, i ja sam prolazio tuda, sa svojom mantijom koju su podizali vazduh klima-uređaja i automatska vrata što su se otvarala iznenadno, bez logičke veze, kao da su predosećala prisustvo Gospoda, a kada bi videli moju mantiju kako se podiže, svi bi govorili: „Evo ga otac Sebastijan, neumorni otac Urutija, taj izvanredni Čileanac“, a onda sam se vratio u Čile, jer ja se uvek vraćam, inače me ne bi zvali „taj izvanredni Čileanac“ i nastavio sam sa svojim novinskim prikazima, kritikama koje su, čim bi i najnepažljiviji čitalac zagrebao po površini, očajnički pozivale na drukčiji stav prema kulturi, moje kritike su očajnički, čak preklinjući, pozivale na čitanje Grka i Rimljana, trubadura iz Provanse, na *dolce stil nuovo* i čitanje španskih, francuskih i engleskih klasika, „više kulture!, više kulture!, čitajte Vitmana, i Paunda, i Eliota, čitajte Nerudu, i Borhesa, i Valjeha, čitajte Viktora Igoa, pobogu, i Tolstoja!“, ponosno i promuklo urlao sam u pustinji, ali moje gnevne pozive i, ponekad, lajanje mogli su da čuju samo oni koji su bili sposobni da noktom kažiprsta zagrebu površinu mojih spisa, a takvih ljudi nije bilo previše, ali je za mene i to bilo dovoljno, i život se nastavljao, i nastavijao, i nastavijao, kao ogrlica od pirinča u kojoj svako zrno nosi naslikan pejzaž, majušna zrna i mikroskopski pejzaži, a ja sam znao da svi stavljaju ogrlicu oko vrata, a niko nema strpljenja ili hrabrosti da je skine i približi očima, i odgonetne, zrno po zrno, svaki pejzaž, delom zato što minijature zahtevaju pogled risa ili orla, a delom zato što se često pokaže da pejzaž krije neprijatna iznenađenja poput mrtvačkih kovčega, improvizovanih

grobalja, nenastanjenih gradova, prostora i vrtoglavice, neznatnosti bića i njegove komične volje, ljudi koji gledaju televiziju, ljudi što idu na fudbalske utakmice, dosade koja leti ukруг čileanskom maštom kao džinovski nosač aviona. I to je sva istina. Dosađivali smo se. Čitali smo i dosađivali se. Mi intelektualci. Jer nije se moglo čitati po čitav dan i noć. Ne može se pisati po čitav dan i noć. Dosledna izolacija nikada nije bila naš stil, i tih godina, kao i sada, čileanskim piscima i umetnicima bilo je neophodno da se okupe i razgovaraju, po mogućstvu na ugodnom mestu i s inteligentnim osobama. Ne računajući neizbežnu činjenicu da su mnogi prijatelji napustili zemlju, više iz ličnih nego političkih razloga, glavni problem zračio je iz policijskog časa. Gde su mogli da se okupljaju intelektualci i umetnici ako je u deset noću sve bilo zatvoreno, a noć je, kao što je opšte poznato, najprikladnije doba dana za okupljanje i uživanje u malo neformalnijoj komunikaciji među jednakima? Umetnici, pisci. Čudna vremena. Čini mi se da vidim lice ostarelog mladića. Ne vidim ga, ali mi se čini da ga vidim. Nabirajući nos, proteže se od glave do pete i pažljivo osmatra horizont. Na mogu da ga vidim, ali mi se čini da ga vidim kako puzi na sitnom brežuljku ili je tamo, ali četvoronoške, dok mu crni oblaci jure iznad glave, a onda brežuljak postaje omanji breg i, u sledećem trenutku, atrijum neke crkve, atrijum crn kao oblaci, pun elektriciteta kao oblaci i sjajan od vlage ili od krvi, a ostareli mladić drhturi, i drhti, i sve silovitije se trese, i nabira nos, a onda uskače u priču. S tim što priču, onako kako je odista tekla, samo ja znam. Jednostavna je, i surova, i istinita, i morala bi da nas nasmeje, a taj smeh bi morao da nas ubije. Ali mi znamo samo da plačemo, plakanje je jedino što radimo s ubeđenjem. Bili su to dani policijskog časa. Restorani i barovi rano su se zatvarali. Narod se vraćao kući u razumno vreme. Nije bilo baš mnogo mesta gde su pisci i umetnici mogli da se okupe, i piju, i pričaju dok god im je

volja. To je istina. A sve što se desilo, desilo se ovako. Bila jedna žena. Zvala se Marija Kanales. Bila je spisateljica, bila je lepa i mlada. Po mom sudu, nije bila lišena izvesnog dara. Tako sam mislio onomad, tako mislim i danas. Taj dar je, kako to da formulišem, nastao sam od sebe i, potpuno svoj, bio zatvoren u sopstvenom omotaču. Drugi su se povukli, ostavili to iza sebe i zaboravili. Razgolićen, ostareli mladić skače na svoj plen. Ali ja znam priču Marije Kanales, celu priču, sve što se dogodilo. Bila je spisateljica. Možda je to i dan-danas. Nije bilo baš mnogo mesta na kojima smo mi, pisci (i kritičari), mogli da se okupimo. Marija Kanales imala je kuću u okolini Santjago de Čilea. Kuća je bila velika, okružena parkom sa drvoredima, imala je udoban salon s kaminom i dobrim viskijem, dobrim konjakom, a za prijatelje je bila otvorena jednom ili dva puta nedeljno do, u izuzetnim prilikama, tri puta nedeljno. Ne znam kako smo upoznali Mariju Kanales. Pretpostavljam da se jednog dana pojavila u redakciji nekih novina, redakciji kakvog književnog časopisa ili u sedištu Udruženja čileanskih pisaca. Verovatno je pohađala neku književnu radionicu. Nepobitno je da smo je posle izvesnog vremena svi poznavali, kao i ona nas. Bila je prijatno društvo. Već sam spomenuo njenu lepotu. Imala je kestenjastu kosu i krupne oči, i čitala je sve što bi joj bilo preporučeno ili nam je barem tako govorila, a mi smo joj verovali. Posećivala je izložbe. Možda smo je na nekoj izložbi i upoznali. Moguće da je na izlazu s neke izložbe pozvala jednu grupu ljudi da nastavi da se zabavlja u njenoj kući. Bila je lepa, već sam to rekao. Umetnost je naprosto ljubila, sviđalo joj se da priča sa slikarima, performerima i autorima video-radova, možda zato što su po opštem obrazovanju očigledno skromniji od pisaca. Ili je tako ona mislila. Posle je počela da se meša s piscima i shvatila je da ni oni nisu baš širokog obrazovanja. Mora da je osetila ogromno olakšanje. Vrlo čileansku vrstu

olakšanja. U ovoj državi od koje je Bog digao ruke, samo nekoliko nas smo zaista obrazovani. Ostali su totalne neznalice. Ali prijatni su i dopadljivi. Marija Kanales bila je prijatna i dopadljiva: naime, dobra domaćica, za kakvu ništa ne predstavlja napor kad valja učiniti da se zvanice osećaju kao kod kuće, izgledalo je da joj je to najbitnije. Doista su se ljudi dobro osećali među probranima na umetničkim bdenjima, ili sedeljkama, ili *soirees*, ili na žurkama kod novopečene književnice. Imala je dva sina. To još nisam bio pomenuo. Ukoliko se dobro sećam, imala je dva mala sina, starijem je bilo dve-tri godine, a mlađem nekih osam meseci, i bila udata za Amerikanca zvanog Džems Tompson – mada ga je ona zvala Džimi – tadašnjeg predstavnika ili administratora nekog preduzeća iz njegove zemlje, koje je u to vreme osnovalo jednu filijalu u Čileu, a drugu u Argentini. Naravno, svi smo upoznali Džimija. I ja sam ga upoznao. Bio je tipičan Amerikanac, visok, smeđe kose, nešto svetlije nego što je to bila kosa njegove žene, ne naročito govorljiv ali uljudan. Ponekad je bio prisutan na sedeljkama kod Marije Kanales i tada se pretežno ograničavao na beskrajno pažljivo slušanje nekog od gostiju koji su tokom večeri najmanje briljirali. Kada bi u kuću stizale zvanice u veselom karavanu najrazličitijih automobila, dečaci su obično već spavali u svojoj sobi na drugom spratu – kuća je bila trospratna – mada ih je kućna pomoćnica ili teta ponekad stepenicama spuštala u svom naručju, obučene u pižame, da pozdrave nedavno pristigle goste i podnesu njihove imitacije govora beba i pohvale poput „kako ste slatki“, ili „kako ste lepo vaspitani“, ili „kako ličiš na mamu“, ili „kako ličiš na tatu“, iako, istini za volju, stariji, koji se kao i ja zvao Sebastijan, nije bio sličan nijednom roditelju, što se ne bi moglo reći za mladeg, Džimija, koji je bio pljunuti otac, uz poneku južnoameričku crtu nasleđenu od Marije Kanales. Potom bi dečaci nestali, kao i kućna pomoćnica, koja bi se zatvorila u sobu susednu

njihovoj, a dole, u prostranom salonu Marije Kanales, započela bi zabava, domaćica je svima sipala viski, neko bi stavio Debisijevu ploču, ili Veberna u izvođenju *Berliner Philharmoniker*, za kratko vreme nekom bi palo na um da recituje pesmu, drugom bi sinulo da glasno nahvali vrednosti ovog ili onog romana, diskutovalo bi se o slikarstvu i savremenom plesu, nastajale bi grupice, poslednje delo toga i toga bilo bi kritikovano, „ali zar nije poslednji performans onoga-kako-se-zvaše predivan?“, počinjalo bi zevanje, ponekad bi mi prišao neki mladi pesnik i protivnik režima, prozborio o Paundu i završio izlaganje slovom o sopstvenom radu (uvek sam bio zainteresovan za rad mlađih naraštaja, kakva god da je njihova politička orijentacija), domaćica bi se odjednom pojavila noseći tacnu s hrpicama empanade,¹³ neko bi zaplakao, drugi su pevali, i u šest ujutro, ili u sedam, kad bi policijski čas već bio svršen, svi smo se vraćali u neodlučnoj koloni po jedan prema našim kolima, neki zagrljeni, drugi pospani, većina srećni, a onda bi motori šest-sedam automobila zaprepastili spokojno jutro i na nekoliko sekundi nadjačali pesmu ptičica u parku, i domaćica bi nam mahala rukom s verande, i vozila bi počela da izlaze iz parka, neko od nas bi se prethodno pobrinuo da otvori železna vrata, a Marija Kanales bi stajala na verandi sve dok i poslednji auto ne bi napustio granicu njenog imanja, granicu njenog gostoljubivog dvorca, i automobili bi se spuštali praznim avenijama okoline Santjago de Čilea, tim beskrajnim avenijama sa čijih strana su se uzdizale napuštene kuće, vile koje su bile zapuštene ili su ih vlasnici nemarno održavali, prazne vikendice koje su se udvostručavale na tom beskrajnom horizontu, dok se sunce uspinjalo nad planinskim vencem a iz gradskog jezgra nam stizali kakofonični odjeci novog

¹³ Empanada – vrsta čileanske paštete. (Prim. prev.)

dana. I za nedelju dana mi bismo ponovo išli tamo. Mada, kad kažem mi, mislim na grupu. Ja nisam išao svake nedelje. Ja bih se u kući Marije Kanales pojavio jednom mesečno. Možda čak ređe. Ali bilo je pisaca koji su išli svake sedmice. Ili češće! Sad svi to poriču. Sada čak tvrde da sam ja odlazio jednom nedeljno. Ili dva, tri puta nedeljno! Ali čak i ostareli mladić zna da je to notorna neistina. Tako da tu ideju možemo da otpišemo. Moje posete bile su retke. U najgorem slučaju, nisam bio baš stalni gost. Ali kad bih otišao, oči su mi bile dobro otvorene i viski mi nije zamagljivao razum. Zagledao sam se u stvari. Na primer, zagledao sam se u dečaka Sebastijana, mog malenog imenjaka, i u njegovo ispijeno lice. Jednom, dok ga je kućna pomoćnica spuštala, ja sam ga preuzeo iz njenog naručja, i pitao šta mu je. Kućna pomoćnica, čistokrvna Araukanka,¹⁴ pogledala me je oštro i pokušala da mi otme dečaka. Izbegao sam je. „Šta ti je, Sebastijane?“, rekao sam s nežnošću kakvu nikada ranije nisam osetio. Dečak me je pogledao velikim plavim očima. Stavio sam ruku na njegovo lice. Kako je to lišće bilo hladno! Najednom sam osetio da su mi oči pune suza. Tada mi ga je kućna pomoćnica preotela na vrlo grub način. Pomislio sam da joj objasnim da sam sveštenik. Nešto me je sprečilo, verovatno osećaj za stid, taj možda najrazvijeniji osećaj u nas Čileanaca. Dok se kućna pomoćnica ponovo pela stepenicama, dečak me je pogledao preko njenog ramena, ona ga je držala u naručju i stekao sam utisak da te krupne oči gledaju ono što ne žele da vide. Marija Kanales bila je vrlo ponosna na njega: u zvezde mi je kovala njegovu inteligenciju. „A mladi sin“, rekla je, „fantastično je radoznao i hrabar.“ Nisam obratio naročitu pažnju: sve majke govore uvek iste gluposti. Pretežno sam razgovarao

¹⁴ Araukanci – Indijanci iz čileanske oblasti Araukanija, iz plemena koje se na španskom zove *mapuches*. (Prim. prev.)

s mladim umetnicima u usponu, onima koji su bili u stanju da ni iz čega (ili iz vrlo nevidljivih nastupa) stvaraju novu čileansku scenu, što je anglicizam koji je na pomalo trapav način trebalo da označi prostor napušten od emigranata, koji su mladi gosti Marije Kanales mislili da zapreme i nastane svojim još uvek fetusnim delima. Razgovarao sam s njima i starim prijateljima koji su se u kući izvan grada pojavljivali (kao i ja) u nepravilnom vremenskom razmaku da bi pričali o engleskoj metafizičkoj poeziji ili o filmovima koje su u to vreme gledali u Njujorku. S Marijom Kanales nisam imao više od dva-tri razgovora, u stvari bila su to kratka ćaskanja, a jednom prilikom pročitah njenu priču, priču koja će kasnije osvojiti prvu nagradu na konkursu koji je organizovao neki književni časopis što je mirisao po levici. Sećam se tog konkursa. Nisam bio član žirija. Doduše, nisu me ni pozvali. Ali da su to tražili od mene, bio bih član žirija. Književnost je književnost. No, izvesno je da u tom žiriju nisam bio. A da jesam, Marija Kanales možda ne bi dobila prvu nagradu. Nije to bila loša priča, ali sigurno nije bila ni dobra. Bila je sušta dobronamerna osrednjost, kao i autorka. Kada sam priču pokazao Farevelu, koji je u to vreme još bio živ, ali nije prisustvovao nijednom književnom okupljanju kod Marije Kanales, pretežno zato što više maltene nije izlazio iz kuće niti razgovarao ni s kim sem sa svojim starim prijateljicama, pročitavši nekoliko redova rekao mi je da je to užasan tekst, nedostojan da dobije neku nagradu čak i u Boliviji, a onda se gorko požalio na stanje u čileanskoj književnosti, u kojoj više nije bilo figura koje bi se mogle ozbiljnije meriti s Rafaelom Maluendom, Huanom de Armasom ili Giljermom Labarka Abertsonom. Farevel je sedeo u svojoj fotelji, a ja naspram njega, u fotelji za njegove bliske prijatelje. Sećam se da sam sklopio oči i pognuo glavu. „Ko se danas seća Huana de Armase?“, pomislio sam dok je smrkavanje zmijski siktalo. „Samo Farevel i neka stara

prijateljica slonovskog pamćenja. Neki profesor književnosti u nekoj vukojobini na jugu. Neki izbezumljeni unuk koji živi u savršenoj, nepostojećoj prošlosti.“ „Nemamo ništa“, promrmljao sam. „Šta ste rekli?“, pitao je Farevel. „Ništa“, rekao sam. Je li vam zlo?“, rekao je Farevel. „Osećam se izvanredno“, rekao sam. A onda sam rekao ili pomislio: „Dva-tri razgovora.“ I to sam rekao ili pomislio, u kući koja je tonula zajedno s Farevelom, ili u svojoj monaškoj keliji. Jer, imao sam samo dva-tri razgovora s Marijom Kanales. Na njenim prijemima obično sam sedeo u uglu blizu stepeništa, pored prozor-vrata i stola na kojem je uvek bila glinena vaza sa svežim cvećem, i iz tog ugla nisam se pomerao, i u tom uglu sam pričao s pesnikom u očajanju, romansijerkom feministkinjom, avangardnim slikarom, motreći jednim okom na stepenice, budno očekujući ritualni silazak Araukanke i dečaka Sebastijana. I ponekad bi se Marija Kanales pridružila mojoj grupici. Uvek je bila prijatna! Šta god bih poželeo, za nju nije bio problem da učini. Ali mislim da je jedva razumela moje reči, moj govor. Ponašala se kao da razume, ali šta ona da razume. A nije razumela ni ideje pesnika u očajanju, mada jeste ponešto od nemira romansijerke feministkinje, a projekti avangardnog slikara budili su njen entuzijizam. Kako god, najčešće je samo slušala. Kažem: kada bi došla u moj ugao, u moju ekskluzivnu malu kliku. U drugim grupicama rasutim po tom ogromnom salonu, obično je ona najglasnije pevala. A kada je govorila o politici, bila je apsolutno samopouzdana i njen dobro moduliran glas nije oklevao kada je trebalo birati prideve. Uprkos svemu, i dalje je bila savršena domaćica: umela je da spusti tenziju nekom tipičnom čileanskom šalom. Jednom mi je prišla (bio sam sam, sa čašom viskija u ruci, mislio sam na malenog Sebastijana i njegovo zbunjeno lišće) i bez posebnog uvoda počela da hvali romansijerku feministkinju. „Niko ne bi mogao da piše kao ona“, rekla

je. Odgovorio sam joj iskreno: „Mnogi su pasusi romansijerkinih knjiga slab prevod“, (radije nisam govorio o plagijatu, oduvek gruboj, ako ne i nepravičnoj reči), „pojedinih francuskih spisateljica iz pedesetih godina.“ Zadubio sam se u njen izraz. Bilo je, bez sumnje, tragova urođene lukavosti na tom njenom licu. Pogledala me je bezizrazno, a onda, malo-pomalo, gotovo neprimetno, osmeh, ili postupna najava osmeha, lako preoblikova njene crte. Niko ne bi primetio da se osmehivala, ali ja sam katolički sveštenik i odmah sam opazio osmejask. Njegovu prirodu je već bilo teže odgonetnuti. Možda je to bio osmeh zadovoljstva (ali zadovoljstva čime?), ili osmejčić prepoznavanja, naime, kao da je u mom odgovoru *otkrila* moje lice i sada *znala* (ili je, budući vrlo lukava, mislila da zna) ko sam ja, a možda je to bio samo prazan osmeh, osmeh koji misteriozno nastaje u praznini i nestaje u praznini. „Drugim rečima, vama se ne dopadaju njene knjige?“, rekla mi je. Osmeh je nestao i njeno lice je ponovo poprimilo izraz praznine i ukalupljenosti. „Naravno da mi se dopadaju“, odgovorio sam joj, „ja samo kritički opažam njihove slabosti.“ Ima li apsurdnije rečenice? To se pitam sada, dok oslabljen ležim u krevetu, a moj jadni skelet se ceo oslanja na lakat. Ima li trivijalnije, gramatički spornije konstruisane, gluplje rečenice? „Svi mi imamo slabosti“, rekao sam. Užas. „Samo u radovima genija nema grešaka.“ Kakva grozota. Moj lakat drhti. Moj krevet drhti. Čaršavi i ćebad drhte. Gde je ostareli mladić? Verovatno se zabavlja slušajući priču o mojim pogreškama. Verovatno ga ludo zasmjevavaju moji posrtaji, moji oprostivi i smrtni gresi. Ili sam mu dosadio, pa više nije pored mog bronzanog kreveta, koji se obrće i obrće kao Sordel, Sordelo, koji Sordelo? Kako god hoće. Rekao sam: „Svi mi imamo slabosti, ali treba obratiti pažnju na vrline.“ Rekao sam: „Svi smo mi, na kraju krajeva, pisci, i naš put je dug i trnovit.“ A Marija Kanales me je, iz dubine svog lica

glupače što pati već dugo, pogledala tako kao da želi da utvrdi moju telesnu masu, i onda rekla: „Predivnu ste stvar kazali, oče.“ I ja sam je pogledao iznenađeno, delom zato što me je, kao i svi moji književni prijatelji, do tada zvala Sebastijan, a delom zato što je baš u tom momentu Araukanka počela da se stepenicama spušta sa oba dečaka u naručju. A ta dvostruka pojava, pojava Araukanke i malenog Sebastijana s jedne strane, a s druge lica Marije Kanales i njene odluke da me zove ocem – kao da je nepredviđeno odustala od ugodne ali trivijalne uloge i zamenila je mnogo rizičnijom ulogom pokajnika, u ovom slučaju pokajnice – učinila je da spustim gard, kako se, pretpostavljam, kaže u bokserskim krugovima, i da se na nekoliko trenutaka stopim s nečim što je ličilo na misteriju punu zadovoljstva, tu misteriju u kojoj svi mi učestvujemo i činimo njen deo, a koja je ipak neimenljiva, neiskaziva, skrivena, i koja mi je na tren izazvala osećaj vrtoglavice, muku koja mi se pela iz trbuha, i koja se lako mogla pobrkati sa suzama, disanjem, ubrzanim lupanjem srca, i koju sam, napustivši gostoljubivu kuću naše domaćice, pripisao prizoru onog dečaka, mog malenog imenjaka, koji je posmatrao a da ništa nije video, u naručju svoje užasne tete, zapečaćenih očiju, zapečaćenih usana, zapečaćenog celog nevinog telašca, kao da nije želeo da vidi, sluša i govori ništa na sedmičnoj zabavi svoje majke, pred veselom i bezbrižnom bandom literata koju je njegova majka svake nedelje dovlačila kući. Ne znam šta se posle toga dogodilo. Nisam se onesvestio, u to sam siguran. Možda sam čvrsto obećao sebi da više nikada neću doći na sedeljku kod Marije Kanales. Razgovarao sam s Farevelom. Kako je Farevel bio daleko od svega! Ponekad je pričao o Pablu i to je zvučalo kao da je Neruda još živ. S vremena na vreme pričao je o Augustu, Augusto ovo, Augusto ono, i čoveku su bili potrebni sati, ako ne dani, da dokuči kako se sve to odnosi na Augusta d'Almara. Istina je da se s

Farevelom više nije moglo razgovarati. Ponekad bih ga osmotrio i pomislio: „Ti matori jebivetre, ti matori brbljivče, ti matora pijanice, tako prolazi slava sveta.“ Ali zatim bih ustao i potražio mu stvari za koje me je pitao, jeftin nakit, srebrne ili gvozdene skulpturice, stara izdanja Blest-Gane ili Luisa Orega Luka, i njega je činilo srećnim da ih miluje. „Gde je književnost?“, pitao sam sam sebe. Da nije ostareli mladić u pravu? Da nije definitivno u pravu? Pisao sam pesmu, ili sam pokušao da je napišem. U jednom od stihova bio je dečak plavih očiju koji gleda kroz prozor. Kakav užas, kakva komedija. Onda sam ponovo otišao kod Marije Kanales. Sve je bilo po starom. Umetnici su se smejali, pili, plesali, dok je napolju, u toj zoni velikih nenaseljenih avenija Santjago de Čilea, tekao policijski čas. Ja nisam pio, niti sam plesao, samo sam se skrušeno osmehivao. I razmišljao. Razmišljao sam o tome kako je čudno što nijednom, uprkos gunguli i svetlima kuće, nije banula policijska ili vojna patrola. Razmišljao sam o Mariji Kanales, koja je u to vreme osvojila nagradu za, najpreciznije rečeno, mediokritetsku priču. Razmišljao sam o Džimiju Tompsonu, njenom suprugu, koji je ponekad bio odsutan nedeljama, čak mesecima. I razmišljao sam o dečacima, posebno o mom imenjaku, koji je rastao maltene protiv vlastite volje. Jedne noći sam sanjao oca Antonija, paroha one burgoske crkve koji je umro proklinjući umeće sokolarstva. Ja sam bio u svojoj kući u Santjago de Čileu, a otac Antonio me je posetio, izgledao je vrlo živ, obučen u mantiju koja se presijavala od iznošenosti i bila puna slabo i dobro ušivenih zakrpa. Bez reči, rukom, pozvao me je da pođem za njim. Tako sam i učinio. Silazili smo put kaldrmisano g dvorišta okupanog mesečinom, U sredini dvorišta bilo je ogoljeno drvo neodređene vrste. Sa ivice dvorišnog trema sa stubovima, žurno mi je pokazivao prstom. „Siromah svešteničić, kako je star“, mislio sam. Međutim, pažljivo sam posmatrao drvo, onako kako je on

želeo, i na jednoj grani video sam sokola. „Ali to mora biti Rodrigo!“, uzviknuo sam. Stari Rodrigo, kako je dobro izgledao, otmen i ponosan, elegantno skutren na grani, osvetljen Seleninim zracima, veličanstven i usamljen. A onda, dok sam se divio sokolu, otac Antonio me je povukao za rukav i kad sam se okrenuo prema njemu, video sam da su mu oči široko otvorene, i da je gola voda, i da mu vilica i brada podrhtavaju. A kada je on pogledao u mene, uvideo sam da mu iz očiju izlaze krupne suze, suzetine kao mutni biseri u kojima su se ogledali zraci Selene, a onda je naizmenično uski i otekli prst oca Antonija pokazivao na trem sa stubovima i voltine lukove na drugoj strani dvorišta, a onda je pokazivao na mesec ili na svetlost meseca, a zatim na noć bez zvezda, a zatim na drvo koje se uzdizalo sa sredine tog ogromnog dvorišta, a zatim na svog sokola Rodriga, i mada je sve vreme drhtao, bilo je izvesne metode u tom pokazivanju prstom. A ja sam ga milovao po leđima, na kojima mu beše iskočila omanja grba, ali to su, što se ostalog tiče, i dalje bila lepa leđa, poput leđa adolescenta sa sela ili atleta novajlije, i pokušavao sam da ga smirim, ali na mojim usnama nije hteo ni zvuk da nastane, a onda je otac Antonio plakao već neutešno, tako neutešno da sam osetio hladan dašak kako mi ulazi u telo, koje je počelo da se smrzava a duša da mi neobjašnjivo strahuje, ono što je ostalo od oca Antonija plakalo je, pognute glave, ne samo očima nego i čelom, rukama i nogama, ispod zgužvane tečnosti nazirala se njegova fina, tanana koža, a onda, podižući glavu prema meni, gledajući me u oči, s krajnjim naporom me je pitao zar ne uviđam. „Zar ne uviđam šta?“, mislio sam dok se otac Antonio topio. „To je Judino drvo“, štucao je sveštenik iz Burgosa. Njegova tvrdnja nije ostavljala prostor za sumnje ili greške. Judino drvo! U tom trenutku pomislio sam da ću odmah, tamo, umreti. Sve je zastalo. Rodrigo je i dalje bio skutren na grani. Dvorište ili kaldrmisani trg i

dalje su bili osvetljeni zracima Selene. Sve je zastalo. Tada sam počeo da koračam prema Judinom drvetu. U početku sam pokušavao da se molim, ali sve molitve bejah zaboravio. Koračao sam. Pod bezmernim noćnim nebom moji koraci teško da su napravili i zvuk. Kad sam se dovoljno primakao, okrenuo sam se sa željom da kažem nešto ocu Antoniju, ali njega nigde nije bilo. „Otac Antonio je umro“, rekao sam sebi, „do sada je već na nebu ili u paklu. A najverovatnije na burgoskom grobiju.“ Koračao sam. Soko je pomaknuo glavu. Osmotrio me je jednim okom. Koračao sam. „Sanjam“, pomislio sam. „Zaspao sam u svom krevetu, u svojoj kući, u Santjago de Čileu. Ovo dvorište ili trg, šta god da je, izgleda italijanski, a ja nisam u Italiji nego u svojoj zemlji“, pomislio sam. Soko je pomaknuo glavu. Sad me je osmotrio drugim okom. Koračao sam. Već sam bio kraj stabla. Kao da me je Rodrigo prepoznao. Podigao sam ruku. Gole grane drveta izgledale su kao da su od kamena ili od kartona, papira, boje i lepka. Podigao sam ruku i dodirnuo jednu granu. U tom trenutku, soko je poleteo i ostao sam sam. „Izgubijen sam!“, povikah. „Mrtav sam.“ Tog jutra, posle buđenja, s vremena na vreme bi se u mojoj glavi začula melodijica. U časovima dok sam šetao vrtom, odmarajući se od dnevnog čitanja da bih pripremio čaj, hvatao sam sebe gde pevam: „Judino drvo, Judino drvo.“ „Judino drvo, Judino drvo.“ Jednog poslepodneva, dok sam pevužio sebi, zasvetlucalo mi je značenje: ceo Čile se pretvorio u Judino drvo, golo stablo, prividno mrtvo, ali i dalje čvrsto ukorenjeno u crnoj zemlji, u našoj plodnoj crnoj zemlji gde gamižu naši čuveni crvi, dugački po četrdeset santimetara. Onda sam ponovo posetio kuću Marije Kanales, i pomislio da je među nama bilo došlo do neke vrste nesporazuma, ne znam, umesto da je pitam za roman koji je pisala, pošto mi je bilo jasno da je to tek prolazni poduhvat, pitao sam je za njenog sina i muža, rekao da nije važna književnost nego život, a ona me

je pogledala u oči tim svojom volovskim licem i odgovorila da zna, da je to uvek znala. Moj autoritet se porušio kao kula od karata, dok će njen autoritet, ili preciznije njena prednost, narasti do neslućenih razmera. Osećajući vrtoglavicu, povukao sam se u fotelju u kojoj sam uvek sedeo, i pokušao da prebrodim oluju što sam bolje mogao. To je bio poslednji put da prisustvujem nekoj njenoj književnoj zabavi. Nekoliko meseci posle toga, jedan prijatelj mi je ispričao kako se na nekom okupljanju u kući Marije Kanales jedna uzvanica izgubila. Bila je vrlo pijana ili je bio vrlo pijan, budući da pol te osobe nije bio najjasniji, mada sam joj ja odmah pripisao muški, i izašao je da potraži kupatilo ili, kako i dan-danas govore neki moji nesrećni zemljaci, klozet. Možda je hteo da povrati, ili samo da koristi WC-šolju, ili da se umije, ali se zahvaljujući alkoholu izgubio. Umesto da krene hodnikom koji je vodio desno, krenuo je ulevo, zatim je nabasao na drugi hodnik, spustio se nekim stepenicama, i pre nego što je znao gde se nalazi, obreo se u podrumu. Kuća je zaista bila velika: prava ukrštenica. Stvar je u tome što je prošao kroz različite hodnike i vrata, i naišao na mnoge prazne sobe, ili odaje pune ambalaže, i na ogromne paukove mreže koje je Araukanku uvek mrzelo da počisti. Na kraju je stigao do najužeg hodnika u kući i poslednjih vrata, koja je otvorio. Video je neku vrstu metalnog kreveta. Uključio je svetlo. Na ležaju je bio nag čovek vezanih ručnih i nožnih zglobova. Izgledao je kao da spava, ali to je bilo teško utvrditi, budući da su mu i oči bile vezane. Gost koji se izgubio zatvorio je vrata, odjednom osetio da je ledeno trezan, i tiho ponovio svoje koračanje, samo u obrnutom smeru. Kada se vratio u salon, tražio je viski, a onda još jedan, i nije rekao ništa. Kasnije – kada kasnije? – sve je prepričao svom prijatelju, koji je prepričao mom prijatelju, koji je prepričao meni. Grižnja savesti razarala je mog prijatelja. „Možeš biti mirne savesti“, rekao sam mu.

Docnije sam saznao od drugog prijatelja da gost koji se izgubio beše pisac pozorišnih komada ili možda glumac, i da je prošao kroz beskrajne lavirinte kuće Marije Kanales i Džimija Tompsona, sve do vrata u dnu poslednjeg i slabo osvetljenog hodnika, i da je otvorio vrata i sudario se s tim telom vezanim za metalni krevet, ostavljenim u tom podrumu ali još uvek živim, i da je dramaturg ili glumac tiho zatvorio vrata da ne bi probudio sirotog čoveka, koji se spavajući oporavljao od bolova, i ponovio je svoje koračanje, samo u obrnutom smeru, i vratio se na žurku, ili književnu sedeljku, na *soiree* Marije Kanales, i nije rekao ništa. A nekoliko godina kasnije, gledajući oblake kako se mrve, cepkaju, prskaju na nebu Čilea onako kako Bodlerovi oblaci nikada ne bi, saznao sam i da je čovek koji se izgubio u podrugljivim hodnicima te kuće izvan grada, bio teoretičar avangardne scene, teoretičar s velikim smislom za humor, koji, izgubivši se, nije paničio pošto je sem velikim smislom za humor bio obdaren i prirodnom radoznalošću, i kada je shvatio da je izgubljen u podrumu Marije Kanales, nije se uplašio, već mu se probudila, pre nego išta drugo, potreba da gurne nos, i saznao sam da je on onda otvorio vrata i čak počeo da zviždi, i da je konačno stigao do zadnje sobe, sobe u dnu najužeg hodnika kuće, koji je bio osvetljen tek slabašnom sijalicom, i otvorio vrata, i video čoveka vezanih očiju vezanog za metalni krevet, i znao je da je čovek živ pošto ga je čuo kako diše, iako njegovo fizičko stanje nije bilo dobro, budući da je, uprkos slabašnom svetlu, teoretičar video njegove rane, njegove otvorene rane, kao ekceme, ali to nisu bili ekcemi nego mučeni delovi anatomije, otekline, kao da mu je bilo slomljeno više od jedne kosti, ali disao je, na neki način izgledao je kao na samrti, a onda je teoretičar avangardne scene zatvorio vrata uviđavno, bešumno, i počeo da traži put za povratak do salona, za sobom pažljivo gaseći svetla koja prethodno beše uključio. I nekoliko meseci, ili možda

još nekoliko godina kasnije, drugi stalni posetilac noćnih okupljanja ponovio mi je istu priču. A onda još jedan, još jedan, i više njih. A onda je došla demokratija, došao je trenutak nacionalnog pomirenja i ispostavilo se da je Džimi Tompson bio jedan od ključnih agenata DINA,¹⁵ i da je koristio svoj dom kao centar za ispitivanje zatvorenika. Subverzivni elementi bili su odvođeni u podrum, u kojem ih je on podvrgavao istrazi, izvlačeći im svaku moguću informaciju, a posle je te ljude otpremao u druge istražne centre. U njegovoj kući, u principu, nije ubijen niko. Ona je bila određena striktno za ispitivanja, mada bi s vremena na vreme, nepredviđeno, neko i izdahnuo. Takođe se saznalo da je Džimi bio otputovao u Vašington da ubije bivšeg Aljendeovog ministra i, uzgred, jednu Amerikanku koja se zadesila u blizini. I da je organizovao atentate na čileanske iseljenike u Argentini, pa i poneko takvo ubistvo u Evropi, civilizovanom kontinentu koji je Džimi nakratko nadletao sa stidljivošću svojstvenom onima koji su rođeni u Novom svetu. Sve to je isplivalo. Naravno, Marija Kanales sve je to znala mnogo ranije. Ali ona je želela da bude spisateljica, a piscima je neophodna fizička blizina drugih pisaca. Džimi je voleo svoju suprugu. Marija Kanales je volela svog milog gringa. Imali su predivne sinove. Mali Sebastijan nije voleo svoje roditelje. Ali bili su to njegovi roditelji. Na svoj opskuran način, Araukanka je volela Mariju Kanales, pa, verovatno, i svoga gazdu. Ljudi koji su radili za Džimija nisu ga voleli, ali verovatno su i sami imali porodice i, na svoj opskuran način, voleli ih. Postavio sam sebi sledeće pitanje: „Zbog čega je Marija Kanales, znajući šta njen muž čini u podrumu, pozivala goste da joj dođu?“ Odgovor je

¹⁵ DINA (Dirección de Inteligencia Nacional), čileanska tajna policija koju je osnovao Pinoče. Učešćem jednog Amerikanca u ovoj i drugim čileanskim institucijama i akcijama, u romanu se podvlači uloga SAD u prevratu u Čileu 1973, koji je, novcem i na mnoge druge načine, podržao Nikson. (Prim. prev.)

bio jednostavan: zato što je, kad bi ona priredila *soiree*, podrum po pravilu bio prazan. Postavio sam sebi sledeće pitanje: „Ako je tako, zašto je jedan gost, kad se izgubio jedne noći, tamo našao jednog sirotog čoveka?“ Odgovor je bio jednostavan: zato što je, s vremenom, budnost sklona popuštanju a rutina nijansiranju svakog užasa. Postavio sam sebi sledeće pitanje: „Zbog čega niko nije rekao ništa o tome na vreme?“ Odgovor je bio jednostavan: zato što se plašio, zato što su se plašili. Ja se nisam plašio. Ja sam mogao da kažem nešto o tome, ali lično nisam video ništa, niti sam išta saznao dok nije bilo prekasno. Čemu dirati u nešto što vreme sakriva iz sažaljenja? Onda su Džimija zatvorili u Sjedinjenim Državama. Progovorio je. Njegovo priznanje uvuklo je u proces nekoliko čileanskih generala. Iz zatvora su ga prebacili u specijalni program za zaštićene svedoke. Kao da su čileanski generali bili šefovi mafije! Kao da su čileanski generali mogli da protegnu svoje pipke sve do malih gradova američkog Srednjeg zapada kako bi učutkali neugodne svedoke! Marija Kanales je ostala sama. Svi njeni prijatelji, svi koji su rado učestvovali na njenim književnim bdenjima, okrenuli su joj leđa. Jednog poslepodneva otišao sam da je vidim. Policijski čas bio je stvar prošlosti i postalo je neobično voziti se onim avenijama okoline grada, avenijama koje su se postepeno menjale. I kuća se promenila: iščezla je sva njena raskoš, ona nedodirljiva, noćna raskoš. Sada je to bila samo prevelika kuća sa zapuštenim parkom, u kojem je korov rastao nekontrolisano, vrtoglavo, uspinjući se rešetkama ograde, kao da je želeo da od slučajnog prolaznika sakrije unutrašnjost te kuće istaknute javnom sramotom. Parkirao sam pored ulazne ograde i neko vreme posmatrao s njene druge strane. Prozori su bili prljavi a zavese spuštene. Crveni dečji bicikl ležao je na zemlji, kraj stepenica koje su vodile do verande. Pozvonio sam. Posle nekoliko trenutaka, vrata su se otvorila. Marija Kanales je

odškrinula vrata i pitala me šta mi treba. Rekao sam kako želim da razgovaram s njom. Nije me prepoznala. „Jeste li vi novinar?“, pitala je. „Ja sam otac Ibakače“, rekao sam. „Sebastijan Urutija Lakroa.“ Nekoliko sekundi je izgledala kao da putuje prošlim vremenom, a onda se osmehnula i izašla iz kuće, prešla deo parka koji nas je razdvajao i otvorila kapiju. „Vi ste poslednja osoba koju bih očekivala da vidim“, rekla mi je. Njen osmeh nije se mnogo razlikovao od onog kako sam ga upamtio. „Prošle su tolike godine“, rekla je kao da mi čita misli, „ali kao da je bilo juče.“ Ušli smo u kuću. Nije bilo toliko nameštaja kao ranije, a oronulost parka imala je svog parnjaka u sobama, koje su u moje vreme bile prozračne, a sad su delovale kao da su okupane crvenkastom prašinom, uhvaćene u bolesti vremena, gde su se nizali nepojamni, žalosni, daleki prizori. Tamo je još bila moja fotelja, fotelja u kojoj sam obično sedeo. Marija Kanales pratila je putanju mojih očiju i primetila da sam osmotrio fotelju. „Sedite, oče“, rekla mi je, „osećajte se kao kod svoje kuće.“ Seo sam, ništa ne rekavši. Pitao sam je za dečake. Rekla mi je da su na nekoliko dana otišli kod rodbine. „Jesu li dobro sa zdravljem?“, rekao sam. „Odlično. Znae koliko je Sebastijan porastao? Da ga vidite, ne biste ga prepoznali.“ Pitao sam je za supruga. „U Sjedinjenim Državama“, rekla je. „Sada živi u Sjedinjenim Državama“, rekla je. „A kako je?“ „Pretpostavljam da je dobro.“ Pokretom što je otkrivao koliko umor toliko zasićenost, privukla je jednu stolicu mojoj fotelji i sela, posmatrajući park kroz prljave prozore. Primetio sam da se ugojila. I da se lošije oblači. Pitao sam je kako živi, šta radi. „Zar ne čitate novine?“, rekla je. „Svi znaju kako ja živim“, i pustila prost, frktavi grohot, u kom sam pomislio da opažam nepoverenje, od kojeg sam se stresao. Više nije imala prijatelja ni novca, muž je zaboravio na nju i decu, niko više nije želeo da s njom ima nikakvog posla, ali ona je i dalje bila tu i mogla je sebi priuštiti

luksuz da se glasno nasmeje. Pitao sam je za njenu kućnu pomoćnicu, Araukanku. „Vratila se na jug“, rekla je odsutnim glasom. „A roman, Marija, da li ste ga završili?“, prošaputao sam. „Još nisam, oče“, rekla je spuštajući, kao što sam i ja bio učinio, glas. Oslonio sam bradu na ruku i neko vreme razmišljao. Pokušao sam da razmišljam jasno, ali nisam bio u stanju. Za to vreme ona je pričala o novinarima, koji su bili većinom stranci i ponekad su je posećivali. „Ja bih da razgovaram o književnosti“, rekla je, „ali oni se uvek dohvate politike, Džimijevog posla, mojih osećanja u to vreme, podruma.“ Sklopio sam oči. „Oprosti joj“, mentalno sam prošaptao, „oprosti joj.“ „Ponekad, vrlo retko, svrate i neki čileanski i argentinski novinari. Sada naplaćujem intervjue. Ako oni ne plate, ja ne pričam. A ne otkrivam nikom, i ne bih za sve blago ovoga sveta, ko je dolazio na moje umetničke zabave. Kunem vam se.“ „Da li ste u ono vreme znali za sve što je Džimi radio?“ „Jesam, oče.“ „I kajete li se?“ „Kao i svi, oče.“ Osetio sam da teško dišem. Ustao sam i otvorio prozor. Manšete na mojoj jakni bile su prašnjave. Onda je počela da mi priča o kući. Izgleda da zemljište nije bilo njeno i da su pravi vlasnici, Jevreji koji su više od dvadeset godina bili u izgnanstvu, pokrenuli sudsku raspravu. Pošto je Mariji Kanales nedostajalo novca da angažuje dobre advokate, bila je sigurna da će izgubiti. Jevreji su planirali da sve poruše i izgrade nešto novo. „O mojoj kući“, rekla je Marija Kanales, „neće ostati ni pomena.“ Pogledao sam je s tugom i rekao joj da je tako možda najbolje, da je još mlada, da nije umešana ni u kakav zločinački proces, pa neka počne iznova, sa svojom decom, na nekom drugom mestu. „A moja književna karijera?“, rekla je s prkosnim izrazom lica. „Nadite *nom de plume* za sebe, pseudonim, nadimak, za ime Božje.“ Pogledala me je kao da sam je uvredio. Onda se osmehnula. „Hoćete li da vidite podrum?“, rekla je. Pomislio sam da je odmah išamaram, ali umesto toga

ponovo sam seo i nekoliko puta odmahnuo glavom. Sklopio sam oči. „Za koji mesec to više nećete moći“, rekla mi je. Po boji njenog glasa i toploti njenog daha, znao sam da mi je prilično primakla glavu. Ponovo sam odmahnuo glavom. „Srušiće kuću. Demoliraće podrum. Tamo je jedan Džimijev čovek ubio španskog funkcionera Uneska. Tamo je Džimi likvidirao onu ženu, Sesiliju Sančes Poblete. Ponekad sam gledala televiziju s decom i na trenutak bi nestalo svetla. Ne bismo začuli nikakav vrisak, samo bi svetlo odjednom nestalo, a posle se vratilo. Hoćete li da vidite podrum?“ Ustao sam, načinio nekoliko koraka po salonu gde su se ranije okupljali pisci iz moje zemlje, umetnici, poslenici kulture, i odmahnuo glavom. „Idem, Marija, moram da idem“, rekao sam joj. Ona se nasmejala nekontrolisano glasno. Ili sam to možda samo umislio. Kada smo bili na verandi (lagano je počinjalo da se smrkava), uzela me je za ruku, kao da se naglo uplašila da ostane sama u toj osuđenoj kući. Stisnuo sam ruku Marije Kanales i preporučio joj da se moli.

Osećao sam veliki umor i nisam bio u stanju da u svoj predlog utkam više ubeđenja. „Već se molim najviše što mogu“, odgovorila je. „Pokušajte još više, Marija, pokušajte, učinite to za svoje sinove.“ Ona je udahnula vazduh okoline Santjago de Čilea, taj vazduh koji je bio esencija smrkavanja. Onda je, smirena, ozbiljna, na svoj način hrabra, pogledala okruženje, svoju kuću, verandu, mesto gde su automobili obično bili parkirani, crveni bicikl, drvored, zemljane staze, železnu ogradu, prozore koji su bili zatvoreni, s tim što ja bejah otvorio jedan, udaljene zvezde koje su titrale, i rekla: „Tako nastaje književnost u Čileu.“ Ja sam klimnuo glavom i otišao. Dok sam vozio natrag prema gradu, pomislio sam na njene reči. Tako nastaje književnost u Čileu, ali ne samo u Čileu, nego i u Argentini i Meksiku, Gvatemali i Urugvaju, i u Španiji, i

u Francuskoj, i u Nemačkoj, i u zelenoj Engleskoj, i u veseloj Italiji. Tako nastaje književnost. Ili bar ono što mi nazivamo književnošću da bismo imali još nešto osim smeća. Onda sam još jednom zapevao za sebe: „Judino drvo, Judino drvo“, i moj automobil je još jednom ušao u tunnel vremena, u veliku mašinu za mlevenje mesa vremena. I setio sam se dana kad je Farevel umro. Imao je uredan i diskretan pogreb, kakav bi lično poželeo. Kada sam ostao sam u njegovoj kući, sam pred Farevelovom bibliotekom, upitao sam njegov duh (naravno, bilo je to retorsko pitanje) zbog čega nam se desilo to što nam se na kraju desilo. Odgovor nisam dobio. I pristupio sam jednoj od ogromnih polica i počeo da vrhovima prstiju milujem hrbate knjiga. Neko se pomerio u uglu prostorije. Poskočio sam. Približivši se, video sam da je to jedna stara Farevelova prijateljica, koja beše zaspala. Napustili smo kuću ruku pod ruku. Za vreme sahrane, dok smo koračali zaleđenim ulicama Santjago de Čilea, pitao sam gde će sad Farevel. „U grob“, rekli su neki mladići koji su u povorci išli ispred mene. „Imbecili“, rekao sam, ali mladića više nije bilo, nestali su.

Sada sam ja bolestan. Moj krevet se obrće u brzoj reci. Da je voda mutna, znao bih da je smrt blizu. Ali reka je samo brza, zbog čega mi preostaje još neka nada. Već dugo ostareli mladić ćuti. Više ne kudi ni mene ni druge pisce. Ima li rešenja za ovo? „Tako nastaje književnost u Čileu, tako nastaje velika književnost Zapada. Utuvi to u glavu“, kažem mu. Ostareli mladić, ono što je ostalo od njega, pomera usne izgovarajući nečujno *ne*. Moja mentaina snaga ga je zaustavila. Ili je to možda učinak istorije. Malo šta može sam čovek protiv istorije. Ostareli mladić je uvek bio sam, a ja sam svagda bio na strani istorije. Oslanjam se na lakat i tražim ga pogledom. Vidim samo knjige, zidove svoje spavaće sobe, prozor usred sene i svetla. Mogao bih

sada, posle toliko vremena, da ustanem, da opet počnem da živim, da dajem časove i pišem kritike. Rado bih prikazao knjigu jednog od novih francuskih pisaca. Ali nemam snage. Ima li rešenja za ovo? Jednog dana, posle Farevelove smrti, otišao sam na njegovo imanje, na stari *Là-bas*, u društvu nekolicine prijatelja, u nekoj vrsti sentimentalnog putovanja za koje sam, čim smo stigli, shvatio da nije bilo dobra ideja. Hodao sam poljima svoje mladosti. Potražio sam seljane, ali garaže u kojima su oni nekada živeli bile su prazne. Prijatelje koji su išli sa mnom dočekala je jedna starica. Osmotrio sam je iz daljine i kada je krenula prema kuhinji, pošao sam za njom i pozdravio je sa spoljašnje strane, s druge strane prozora. Ona me nije ni pogledala. Kasnije sam saznao da je nagluva, ali je izvesno da me nije ni pogledala. Ima li rešenja za ovo? Jednog dana, pre svega da bih ubio dosadu, pitao sam nekog mladog levičarskog romanopisca zna li šta novo o Mariji Kanales. Mladić je rekao da je ne poznaje. „Ali sigurno je poznaješ, ta bio si u njenoj kući“, rekao sam mu. Nekoliko puta je odmahnuo glavom i odmah promenio temu. Ima li rešenja za ovo? Katkad sretnem seljake koji pričaju na drugom jeziku. Zaustavim ih.

Kažu mi da rade u fabrikama u okolini Santjago de Čilea, i da nikada nisu radili na selu. Ima li rešenja za ovo? Zemlja ponekad drhti. Epicentar zemljotresa je negde na severu ili na jugu, ali ja mogu da čujem kako podrhtava. Ponekad mi se vrti u glavi. Ponekad drhtanje traje duže nego što je to normalno, i ljudi traže zaklon u dovratku, ili pod stepeništem, ili žure na ulicu. Ima li rešenja za ovo? Vidim ljude kako trče po ulicama. Vidim ljude kako ulaze u metro i u bioskope. Vidim ljude kako kupuju štampu. I ponekad se sve zatrese, i sve se zaustavi na nekoliko trenutaka. A onda se upitam: „Gde je ostareli mladić? Zbog čega je otišao?“ I malo-pomalo, istina počinje da se uspinje kao leš. Leš koji se uspinje s morskog dna ili sa dna

opkopa. Vidim njegovu senku kako se uspinje. Njegovu senku koja raste kao da se uspinje brdom jedne planete fosila. A onda, u senci svoje bolesti, vidim njegovo svirepo, ljupko lice, i pitam se: „Jesam li ja ostareli mladić? Da li je istina, užasna istina, da sam ja ostareli mladić koji više a da ga niko ne čuje? I da je ostareli mladić u stvari ja?“ I onda, pred mojim očima, vrtoglavom brzinom, svetlucajući, promiču lica kojima sam se divio, lica koja sam voleo, mrzeo, zavideo im, lica koja sam prezirao. Lica koja sam zaštitio, koja sam napao, lica od kojih sam se odbranio, lica koja sam uzalud tražio. I onda počinje oluja govana.

O PISCU

Roberto Bolanjo je rođen 1953. u Santjago de Čileu. Umro je 2003. u Barseloni.

Najpoznatiji je kao autor romana, kojih ima 12: „Saveti jednog Morisonovog učenika Džojsovom fanu“ (*Consejos de un discipulo de Morrison a un fandtico de Joyce*, 1984; koautorski; nagrada Ambito literario), „Ledena staza“ (*La pista de hielo*, 1993; Nagrada grada Alkala de Enares), „Staza slonova“ (*La senda de los elefantes*, 1994; nagrada Feliks Urabajen), „Nacistička literatura u Americi“ (*La literatura nazi en America*, 1996), „Udaljena zvezda“ (*Estrella distante*, 1996), „Divlji detektivi“ (*Los detectives salvajes*, 1998, nagrade Romulo Galjegos i Eralde, Nagrada Čileanskog saveta), „Amajlija“ (*Amuletoy* 1999), *Monsieur Pain* (1999), „Čile noću“ (*Nocturno de Chile*, 2000), „Antverpen“ (*Amberesy* 2002), „Lumpenromančić“ (*Una novelita lumpen*, 2002) i 2666 (posthumno; nagrade Salambo i Hose Manuel Lara, Nagrada grada Barselone). Značajan i kao pisac zbirki priča „Telefonski pozivi“ (*Llamadas telefonicas*, 1997, Nagrada grada Santjago de Čilea), „Kurve ubice“ (*Putas asesinas*, 2001) i „Nenosni gaučo“ (*Elgaucho insufrible*, posthumno). Objavio je i šest knjiga poezije.

Bolanjo je svojevremeno bio aktivni levičar, zatvaran u vreme Pinočeove diktature. Osim u Čileu, značajan deo života proveo je i u Meksiku (desetak godina) i Španiji (od kasnih sedamdesetih do smrti). Prevođen je na oko dvadeset jezika. Značajan je pre svega kao autor koji je podržan mladim hispanskim piscima koji ga u velikoj meri smatraju pretečom, svojim istovremeno neposrednim,

bespoštednim i vrlo poetičnim jezikom i originalnim formama, praktično ukinuo magijski realizam kao vodeći pravac latinoameričkih književnosti.

ROBERTO BOLANJO (1953–2003) autor je koji je svojim delom praktično svrgnuo magijski realizam s trona latinoameričkih književnosti. Glavni junak njegovog romana *Čile noću* je katolički sveštenik i predavač Sebastijan, čiji učenik je bio i diktator Pinoče. Neobične likove ovog dela čine i Amerikanac koji pomaže čileanski državni udar, Ernst Jinger, nobelovac Pablo Neruda i umetnici koji provode policijski čas na žurci u jednoj vili u čijem podrumu tajna policija muči levičare. Forma ispovesti pod visokom temperaturom daje originalnost romanu, koji mora biti blizak srpskom čitaocu zbog opisanog većinskog mentaliteta i pogađanja u srž diktature. *Čile noću* je preveden na deset jezika, a *Times Literary Supplement* svrstao ga je u deset najboljih knjiga 2003.

„*Čile noću* je (...) savremeni roman predodređen da ima svoje stalno mesto u svetskoj književnosti.“

SUZAN ZONTAG

„Bolanzo je najsajjnija zvezda savremene latinoameričke panorame.“

El Pais

„Jedan od velikih latinoameričkih romana. Obavezno pročitati.“

Kirkus Reviews

„Istinsko remek-delo.“

La Vanguardia

EDICIJA
21.
VEK
DVADESET
PRVIK

Laguna

www.laguna.co.yu

ISBN 978-80-7149-000-0
LAGUNA
ČILE NOĆU